

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ
М. БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ ВЕСТНИК

АКТЮБИНСКОГО
ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА

№4(9)
2022

Ғылыми-тәжірибелік журнал
2020 жылдың қыркүйек айынан бастап
жылына төрт рет шығады

Научно-практический журнал
Выходит четыре раза в год
с сентября 2020 года

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ М. БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ»
ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК ЖУРНАЛЫ**

**НӨМІРДЕ:
В НОМЕРЕ:**

- Азаматтық құқық –
Гражданское право –
Civil law

- Әкімшілік құқық –
Административное право –
Administrative law

- Қылмыстық құқық, криминология –
Уголовное право, криминология –
Criminal law, criminalology

- Қылмыстық процесс, криминалистика, жедел-іздістіру қызметі –
Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная
деятельность –
Criminal procedure, criminalistics, operational and investigative activities

- Ішкі істер органдары кадрларын дайындау –
Подготовка кадров органов внутренних дел –
Training of personnel of internal Affairs bodies

- Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі –
Опыт правоохранительной деятельности зарубежных стран
Experience in law enforcement activities in foreign countries

Құрылтайшы:

«Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Малкеджар Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты»
Республикалық мемлекеттік мекемесі.
2020 жылдан бастап шығады.
Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің
Ақпарат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2020 жылғы 23 сәуірдегі № KZ94VPY00022587.

Бас редактор:

А.Б. Байсултанов – заң ғылымдарының кандидаты.

Редакциялық алқа құрамы:

Н.А. Биекенов (з.ғ.д., профессор);
Е.О.Түзелбаев (з.ғ.д., профессор);
Ж.Р. Дильбарханова (з.ғ.д., профессор);
В.Г.Татарян (з.ғ.д., профессор);
З.С.Токубаев (з.ғ.д., профессор);
Т.К.Акимжанов (з.ғ.д., профессор);
В.А. Азаров (з.ғ.д., профессор, Ресей Федерациясы);
О.А. Авдеева (з.ғ.д., доцент, Ресей Федерациясы);
А.Ж.Нурушев (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор)
Е.Т.Абеуов (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор);
Г.Ж.Сүлейманова (з.ғ.к.);
Е.К. Балымов (PhD докторы).

«Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми–
тәжірибелік журналы Қазақстан мен шет елдердің құқық қорғау органдарының ғалымдары мен практикалық
қызметкерлерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық баспада жариялау мақсатында дайындалған.

Тілі: қазақ, орыс, ағылшын.

Жиілігі: тоқсанына бір рет.

Тақырыптық бағыт: заң ғылымдары, құқық қорғау қызметі, көпсалалы зерттеулер.

Таралу аумағы: Қазақстан Республикасы, ТМД елдері, алыс шет елдер.

Жауапты хатшы:

А.А. Сағынтаева

Беттеу:

А.Б.Тұлеумұхамбетов

Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер,
дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту себептері
бойынша пікірталас жүргізбеу құқығын сақтайды. Материалдарды басқа басылымдарда пайдалануға
редакцияның жазбаша келісімімен ғана жол беріледі. Журналға сілтеме міндетті түрде қажет.

Мекенжайы:

Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ғылыми-зерттеу және
редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімі.

030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: [mail@ ui-aktobe.kz](mailto:mail@ui-aktobe.kz)

Басуға 1 желтоқсан 2022 ж. жіберілді.

A4 форматы. Офсеттік қағаз.

Ризографтық басылым.

Таралымы 200 дана.

Собственник:

Республиканское государственное учреждение «Актюбинский юридический институт Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Малкеджара Букенбаева».

Издается с 2020 года.

Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан.

Регистрационное свидетельство № KZ94VPY00022587 от 23 апреля 2020 года.

Главный редактор:

Байсултанов А.Б. – кандидат юридических наук

Редакционная коллегия:

Биекенов Н.А. (д.ю.н., профессор);

Түзелбаев Е.О. (д.ю.н., профессор);

Дильбарханова Ж.Р. (д.ю.н., профессор);

Татарян В.Г. (д.ю.н., профессор);

Токубаев З.С. (д.ю.н., профессор);

Акимжанов Т.К. (д.ю.н., профессор);

Азаров В.А. (д.ю.н., профессор, Российская Федерация);

Авдеева О.А. (д.ю.н., доцент, Российская Федерация);

Нурушев А.Ж. (к.ю.н., ассоциированный профессор)

Абеуов Е.Т. (к.ю.н., ассоциированный профессор);

Сулейманова Г.Ж. (к.ю.н.);

Балымов Е.К. (доктор PhD)

Научно-практический журнал «Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева» предназначен для публикации в открытой печати результатов научных исследований ученых и практических работников правоохранительных органов Казахстана и зарубежных стран.

Язык: казахский, русский, английский.

Периодичность: 1 раз в квартал.

Тематическая направленность: юридические науки, правоохранительная деятельность, мультидисциплинарные исследования.

Территория распространения: Республика Казахстан, страны СНГ, далее зарубежье.

Ответственный секретарь:

А.А. Сагынтаева

Верстка:

Тулеумухамбетов А.Б.

Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой не вести дискуссию по мотивам отклонения. Использование материалов в других изданиях допускается только с письменного согласия редакции. Ссылка на журнал обязательна.

Адрес:

Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева.

030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: [mail@ ui-aktobe.kz](mailto:mail@ui-aktobe.kz)

Подписано в печать 1 декабря 2022 г.

Формат А4. Бумага офсетная.

Печать на ризографе.

Тираж 200 экз.

Owner:

Republican State Institution "Aktobe Law Institute
Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Malkejar Bukenbayev".
Published since 2020.

The journal is registered with the Information Committee of the Ministry of Information
and Public Development of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate no. KZ94VPY00022587 dated April 23, 2020.

Editor-in-Chief:

Baysultanov A.B. – Candidate of Legal Sciences

Editorial Board:

Biekenov N.A. (Doctor of Law, Professor);
Tyzelbaev E.O. (Doctor of Law, Professor);
Dilbarkhanova Zh.R. (Doctor of Law, Professor);
Tataryan V.G. (Doctor of Law, Professor);
Tokubaev Z.S. (Doctor of Law, Professor);
Akimzhanov T.K. (Doctor of Law, Professor);
Azarov V.A. (Doctor of Law, Professor, Russian Federation);
Avdeeva O.A. (Doctor of Law, Associate Professor, Russian Federation);
Nurushev A.Zh. (Candidate of Law, Associate Professor)
Abeuov E.T. (Candidate of Law, Associate Professor);
Suleymanova G.Zh. (PhD);
Balymov E.K. (PhD)

The scientific and practical journal "Bulletin of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev" is intended for publication in the open press of the results of scientific research of scientists and practitioners of law enforcement agencies of Kazakhstan and foreign countries.

Language: Kazakh, Russian, English.

Frequency: 1 time per quarter.

Thematic focus: legal sciences, law enforcement, multidisciplinary research.

Distribution area: Republic of Kazakhstan, CIS countries, far abroad.

Executive Secretary:

A.A. Sagyntayeva

Layout:

Tuleumukhambetova A.B.

Materials received by the editorial office are not subject to return. The author(s) is responsible for errors, inaccuracies of a scientific and factual nature. If the article is rejected, the editorial board reserves the right not to discuss the reasons for the rejection. The use of materials in other publications is allowed only with the written consent of the editorial board. A link to the journal is required.

Address:

Department of organization of research and editorial and publishing work of the Aktobe
Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev.
030011, Republic of Kazakhstan, Aktobe, Cadet highway 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: [mail@ ui-aktobe.kz](mailto:mail@ui-aktobe.kz)

Signed to the press on december 1, 2022 .

A4 format. Offset paper.

Printing on a risograph.

Edition of 200 copies

МАЗМҰНЫ=СОДЕРЖАНИЕ

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО CIVIL LAW

МАХАНОВА А.С.

Междисциплинарные связи в образовательном процессе АЮИ МВД РК им. М.Букенбаева (на примере связи дисциплины «Гражданское право Республики Казахстан» с другими учебными дисциплинами) 9

СИМАНОВА Г.Т.

Тәжірибелік қызметкерді қатыстыра отырып, «Қазақстан Республикасында азаматтық іс жүргізу құқығы» пәні бойынша оқу сабақтарын өткізудің ерекшеліктері 13

ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО ADMINISTRATIVE LAW

ЖАМАНОВ А.Б.

Әкімшілік қадағалауды бұзғаны үшін жауаптылықтың мәселелері 19

КУАШЕВА З.

Профилактический учет ОВД и его характеристика 23

МАЛАНЬИНА Л.С.

Профилактика правонарушений со стороны лиц, состоящих на профилактическом учете в ОВД 30

МАХМУТОВ А.Б.

Әкімшілік қадағалау жүргізудің құқықтық мәселелері 36

ІЗБАС Р.С.

Административный надзор, как метод предупреждения уголовных правонарушений 42

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, КРИМИНОЛОГИЯ УГОЛОВНОЕ ПРАВО, КРИМИНОЛОГИЯ CRIMINAL LAW, CRIMINALOLOGY

ГАЛЫМ Ф.

Школьный учитель как субъект профилактики буллинга в образовательной среде 49

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ ПОДГОТОВКА КАДРОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ TRAINING OF PERSONNEL OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

АБИЛОВА А.С.

Қашықтықтан оқытудың үрдісін тиімді ұйымдастыру мәселелері 55

АЙТКУЛОВ К.

Эстетическое воспитание среди молодежи 59

Галиуллина А.С.

Жоғары оқу орындарында оқытудың әдістері 65

ДЖИГИТОВА Р.Н.

Жалпы заң пәндерін оқыту процесінде тәжірибелік сабақтарды өткізудің бағыттылығы 69

ДУЙСЕМБАЕВА Д.А.	
Курсанттармен тыңдаушылардың атлетикалық гимнастикамен спорттық снарядтарды қолдануы	73
ЖУМАГАЗИН Е.	
О роли руководителя патрульно-постовой службы полиции в обеспечении эффективности деятельности по охране правопорядка во время массовых мероприятий	80
ИМАНОВ А.Д., ЖУМАБАЕВА А.Т.	
Роль государственного языка в ОВД	88
КОСМУРАТОВ А.К.	
Болашақ дене шынықтыру мұғалімдерін даярлаудағы педагогикалық практиканың функционалдық маңызы	91
СЕЙТИМОВА А.С.	
Болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің басқарушылық құзыреттілігінің сипаттамасы	97
ТАЛАСБАЕВ Н.А.	
Волейбол ойынының шығу тарихы, ережелері	102

**ШЕТЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ
ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
EXPERIENCE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN FOREIGN COUNTRIES**

БОНДАРЕНКО Ю.В., ИМАЕВ О.А.	
Система управления и переселенческая политика на территории Казахстана в начале XX века	107
«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ЖУРНАЛЫНДАҒЫ ЖАРИЯЛАНЫМДАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР	113
ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИЯМ В ЖУРНАЛЕ «ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»	115
REQUIREMENTS FOR PUBLICATIONS IN THE JOURNAL «BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE NAMED AFTER M. BUKENBAYEVA MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»	117

-
- Азаматтық құқық
  - Гражданское право
    - Civil law

---

¹Маханова А.С.

¹Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева,
Актобе, Казахстан

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ СВЯЗИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ АЮИ МВД РК ИМЕНИ М.БУКЕНБАЕВА (НА ПРИМЕРЕ СВЯЗИ ДИСЦИПЛИНЫ ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО РК С ДРУГИМИ УЧЕБНЫМИ ДИСЦИПЛИНАМИ)

В статье рассматривается необходимость применения при планировании учебных занятий междисциплинарных связей педагогической деятельности для достижения большей эффективности при освоении обучающимися учебного материала.

Ключевые слова: специалистов, учебный процесс, юридического образования, правовых принципов, междисциплинарные связи.

ҚР ІІМ М. БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНТИТУТЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАР (ҚР АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ПӘНІНІҢ БАСҚА ОҚУ ПӘНДЕРІМЕН БАЙЛАНЫСЫ МЫСАЛЫНДА)

Мақалада оқу сабақтарын жоспарлау кезінде білім алушылардың оқу материалын игеру кезінде үлкен тиімділікке қол жеткізу үшін педагогикалық қызметте пәнаралық байланыстарды қолдану қажеттілігі қарастырылады.

Түйінді сөздер: мамандар, оқу процесі, заңгерлік білім, құқықтық принциптер, пәнаралық байланыстар.

INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE M.BUKENBAYEV MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (ON THE EXAMPLE OF THE CONNECTION OF THE CIVIL LAW DISCIPLINE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN WITH OTHER ACADEMIC DISCIPLINES)

The article considers the need to use interdisciplinary connections in pedagogical activity in the planning of training sessions in order to achieve greater efficiency in the development of educational material by students.

Keywords: specialists, educational process, legal education, legal principles, interdisciplinary relations.

Обеспечение качества образовательного процесса является одним из основных принципов подготовки специалистов с высшим образованием. Одной из наиболее актуальных задач в реализации данного принципа является синтез информации, необходимой для освоения той или иной дисциплины. Методологическим ключом к преодолению трудностей в усвоении сложнейшего теоретического материала является междисциплинарный подход.

В своей работе преподаватель часто встречается с вопросами: каким должно быть обучение? что должно измениться в содержании учебного материала? как необходимо организовать деятельность обучающихся? Здесь можно придерживаться точки зрения известных ученых-

педагогов И.Д.Зверева, В.М.Коротова, М.Н.Скаткина и др., которые считают, что условием единства обучения и воспитания является использование преподавателем междисциплинарных связей в преподавании учебных дисциплин [1].

Прежде чем перейти к рассмотрению направлений внедрения междисциплинарных связей в учебный процесс, было бы целесообразно определить содержание самого понятия «междисциплинарные связи». Анализ позволяет сделать вывод о том, что на современном этапе развития педагогической науки и практики не существует единой трактовки этого понятия. Существует множество подходов к их педагогической оценке и различные классификации. На основе

анализа этих подходов одним из более полных определений является следующее, данное Г.Ф.Федорцовым: «Междисциплинарные связи - это педагогическая категория для обозначения синтезирующих, интегративных отношений между объектами, явлениями и процессами реальной действительности, отраженных в содержании, формах и методах образовательного процесса и выполняющие образовательные, развивающие и воспитывающие функции в их ограниченном единстве» [2]. Можно выделить три модели межпредметных связей: общеобразовательные дисциплины-специальные дисциплины; общепрофессиональные дисциплины-специальные дисциплины; специальные дисциплины – специальные дисциплины. Систематическое применение междисциплинарных связей общеобразовательных, общепрофессиональных и специальных дисциплин развивает кругозор, глубину мышления, способствует быстрому восприятию явлений изучаемого материала и способствует развитию навыков использования потенциальных знаний в прикладных дисциплинах.

При планировании учебных занятий преподавателю необходимо разработать алгоритм целенаправленной педагогической деятельности для достижения большей эффективности.[3].

Получение современного высшего юридического образования невозможно представить без междисциплинарного применения. Это следует понимать в широком смысле, поскольку учебная программа обновляет предметы государственного и частного блоков, и в более узком - при обновлении междисциплинарных связей на учебных занятиях. В контексте изучения внедрения междисциплинарного подхода в образовательный процесс, учитывая большое количество изучаемых ими академических дисциплин, вопросы, связанные с формированием правового мировоззрения обучающихся, а также выявлением педагогических условий, включающих принцип системности в образовательный процесс, кажутся заслуживающими внимания.[4]. По нашему мнению, приоритетного решения требуют

следующие вопросы. Первый из них - формирование у обучающихся понимания важности балансирования императивного и диспозитивного регулирования общественных отношений. В настоящее время в системе подготовки кадров для правоохранительных органов преобладает публично-правовое мышление и преобладают публично-правовые ценности. Это связано не только с приоритетом учебного процесса в изучении отраслей публичного права. За последнее десятилетие Казахстан активно внедряет элементы публично-правового регулирования в сфере частного права с увеличением объемов в этой сфере.

Реализация публичных интересов в гражданском праве имеет ряд особенностей, связанных с его принципами. С одной стороны, такие базовые принципы, как равенство участников гражданских отношений, свобода договора и недопустимость добровольного вмешательства в частные дела, требуют, чтобы к государству относились как к простому субъекту гражданского права и не допускали обязательного вмешательства властей в сферу частного права. С другой стороны, государство сохраняет за собой функцию контроля и надзора в этой сфере, а также возможность создания «более благоприятного режима» для отдельных участников гражданского оборота.

Законодатель Республики Казахстан обеспечил возможность реализации общественных интересов не только путем принятия отдельных императивных норм, но и путем закрепления в статье 2 Гражданского кодекса общих правовых принципов (приоритет общественных интересов, социальная направленность регулирования экономической деятельности).

Тезис о необходимости популяризации темы гражданского права в содержании образовательного процесса в системе подготовки специалистов органов внутренних дел получил широкое распространение и не вызывает возражений. Однако в настоящее время требуют внимания следующие вопросы, касающиеся понимания специфики гражданско-правового регулирования общественных отношений

и его применения в деятельности правоохранительных органов: методологическое значение гражданско-правовых категорий и понятий; использование логических гражданско-правовых структур в правоприменении (право собственности и другие права собственности, договорные и внедоговорные обязательства и т. д.); представленность гражданско-правовой тематики в системе приоритетных профилей подготовки в учреждениях образования правоохранительного профиля.

В настоящее время в Актюбинском юридическом институте Министерства внутренних дел Республики Казахстан им.М. Букенбаева вопросы гражданского права практически не представлены в рамках переподготовки и повышения квалификации сотрудников полиции, хотя ряд направлений гражданско-правового регулирования представляет теоретический и практический интерес. К ним относятся: участие органов внутренних дел в обеспечении и защите гражданских прав несовершеннолетних, гражданско-правовое регулирование возмещения вреда, причиненного жертвам торговли людьми, гражданско-правовая ответственность за вред, причиненный органами внутренних дел и их должностными лицами, обеспечение сотруднику органов внутренних дел чести, достоинства и деловой доступности при исполнении служебных обязанностей сотрудников органов внутренних дел

Второй вопрос касается применения междисциплинарного подхода к преподаванию дисциплин гражданского права. Междисциплинарность позволяет: сформировать целостное понимание гражданс-

ко-правовых явлений с точки зрения науки и практики современной цивилизации, содержания нормативно-процессуальных этапов при разрешении споров, возникающих из гражданских, семейных, трудовых отношений; реализовать практико-ориентированную составляющую; обеспечить развитие правового мышления и необходимых коммуникативных навыков; осуществлять познавательную деятельность обучающихся значительное оживление.

Исходя из личного педагогического опыта, хотелось бы отметить, что в рамках реализации междисциплинарного подхода обучающиеся проявили значительный интерес к работе со следующим алгоритмом: выбор обучающимися конкретного сюжета для правоохранительных органов (например, возмещение имущественного и (или) неимущественного ущерба, причиненного преступлением или административным правонарушением, нанесенного чести, достоинству сотрудников возмещение ущерба, оценка качества и защита деловой репутации органов внутренних дел, юридическое различие между кражами и ограблениями и т.д.)-самостоятельная подготовка обучающимися материалов, необходимых для разрешения споров досудебного (учебная дисциплина «Гражданское право») и судебного (учебная дисциплина «Гражданское процессуальное право») порядка анализа результатов под руководством преподавателя. Данный вид работы оправдывает себя с точки зрения формирования профессиональной компетентности обучающихся, несмотря на значительные временные затраты.

Список использованных источников:

1. Кукушин, В.С. Теория и методика обучения/ В.С. Кукушин – Ростов н/Д.: Феникс, 2005 – 474 с.
2. Фёдорцев, Г.Ф. Междисциплинарные связи в процессе обучения. / Г.Ф.Фёдорцев. – Л.: ЛПИ им. А.И. Герцена, 1983 – 22 с.
3. Скаткин, М.Н. Проблемы современной дидактики/М.Н.Скаткин. – М.: Педагогика, 1980. – 61с.

-
4. Шершнёва, Т.А. На межпредметных перекрёстках, или интеграция уроков информатики с другими дисциплинами / Т.А.Шершнёва // Образование Минщины. – 2011. – № 1 (30). – с. 61–65.

Сведения об авторе

Маханова Асель Сансыбаевна — старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин Актюбинского юридического института Республики Казахстан им.М.Букембаева, подполковник полиции

Маханова Әсел Сансыбайқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі

Makhanova Assel Sansybaevna - senior lecturer of the department of general legal disciplines of the Aktobe law institute of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police lieutenant colonel

---

¹Г.Т.Симанова

*¹ Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан*

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ» ПӘНІ
БОЙЫНША ТӘЖІРИБЕЛІ ҚЫЗМЕТКЕРДІҢ ҚАТЫСУЫМЕН
ОҚУ САБАҚТАРЫН ӨТКІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Азаматтық іс жүргізу құқығы дегеніміз азаматтық істерді қарап, шешім шығарып және оны орындау тәртібін реттейтін нормалар жиынтығынан тұратын ұлттық құқықтың бір саласы болып табылады. Сот органдарының сот ісін жүргізудегі қызметін, судьялардың қызметін, іс жүргізуге барлық басқа да қатысушылардың қызметіне байланысты туатын қатынастарды реттейтін құжат. Азаматтық істер жүргізу тәртібімен ұлттық құқықтың кейбір басқа да салаларынан туып отыратын даулар қаралып, шешіледі.

Түйінді сөздер: іс жүргізу, жеке адам құқығы, қоғам мүддесі, азаматтық іс жүргізу, құқықтық кепілдіктер.

**ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ УЧЕБНЫХ ЗАНЯТИЙ ПО ДИСЦИПЛИНЕ
«ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»
С ПРИВЛЕЧЕНИЕМ ОПЫТНОГО РАБОТНИКА**

Гражданское процессуальное право-это отрасль национального права, состоящая из совокупности норм, регулирующих порядок рассмотрения, вынесения решения и исполнения гражданских дел. Документ, регулирующий деятельность судебных органов в судопроизводстве, деятельность судей, отношения, возникающие в связи с деятельностью всех других участников производства. В порядке ведения гражданских дел рассматриваются и разрешаются споры, возникающие из некоторых других отраслей национального права.

Ключевые слова: делопроизводство, права человека, интересы общества, гражданское производство, правовые гарантии.

**FEATURES OF CONDUCTING TRAINING SESSIONS IN THE DISCIPLINE
«CIVIL PROCEDURAL LAW OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN» WITH THE
INVOLVEMENT OF AN EXPERIENCED EMPLOYEE**

Civil procedural law is a branch of national law consisting of a set of norms regulating the procedure for consideration, adjudication and execution of civil cases. A document regulating the activities of judicial bodies in legal proceedings, the activities of judges, relations arising in connection with the activities of all other participants in the proceedings. In the course of conducting civil cases, disputes arising from some other branches of national law are considered and resolved.

Keywords: office work, human rights, public interests, civil proceedings, legal guarantees.

Азаматтық іс жүргізу құқығының нормаларын бұлжытпай сақтап отыру бұл істерді қарап шешетін сот органдарына әрбір істің ақиқатына жетуге кепілдік береді, демек мұның өзі сайып келгенде, жеке адамның құқығын, қоғамның мүддесін, мемлекеттің игілігін пәрменді де жан-жақты қорғауға мүмкіндік береді.

Сот төрелігін жүзеге асыруда қоғамдық қатынастарды реттейтін азаматтық іс жүргізу құқығы құқық жүйесінде дербес құқық саласы болып саналады. Азаматтық іс жүргізу құқығының пәні азаматтық іс жүргізу болып табылады.

Азаматтық іс жүргізу құқығы мен азаматтық іс жүргізудің пәндерін бір-бірінен ажыраты білу керек. Олардың ұғымдарын айта кету керек. Азаматтық іс жүргізу құқық жүйесі екі (Жалпы және Ерекше) бөлімнен тұратынын ескерген жөн. Жалпы бөліміне жалпы ережелер Азаматтық сот ісін жүргізудің міндеттері мен принциптерін, ведомстволық бағыныстылық және соттылық туралы жалпы ережелерді, сот хабарлаулары мен шақырулары туралы жалпы ережелерді, іс жүргізу мерзімдерінің жалпы ережелерін және т.б. жатқызуға болады.

Ерекше бөліміне бірінші сатыдағы сотта іс жүргізуді, бұйрық арқылы іс жүргізуді, талап қою бойынша іс жүргізуге, ерекше талап қоюмен іс жүргізуді, ерекше іс жүргізуді, сот қаулыларын қайта қарау бойынша іс жүргізуді, жойылған сот ісін немесе атқару ісін жүргізуді қалпына келтіруді, халықаралық процесс және т.б. жатқызуға болады.

Азаматтық сотта іс қарау саласында құқықтық реттеу әдістері императивтік және диспозитивтік болып бөлінеді.

Процессуалдық құқықтық кепілдіктер.

Азаматтық процессуалдық нормалардың жүйеленуі реттеуші, дефинитивтік, жалпы, арнайы, ерекше, императивтік, диспозитивтік, құқық беруші, міндеттеуші, рұқсат етпеу нормалары. Азаматтық іс жүргізу құқықтық нормалардың құрылымы гипотезалар (бір жақты, екі жақты, белгіленген, белгіленбеген және т.б.), диспозициялар (жай, сипаттамалы, сілтемелі, бланкеттік), санкциялардың түрлері.

Тәжірибелі қызметкерді сабаққа қатыстыра отырып «ҚР Азаматтық іс жүргізу құқығы» пәні бойынша оқу сабақтарын өткізудің маңыздылығы тыңдаушыларға өзінің қызмет атқаратын аумағындағы учаскелік полиция инспекторларының қиын да күрделі жұмысын түсіндіріледі. Сонымен бірге азаматтардың құқықтық сауаттылығын көтеруге бағытталған кешенді шараларға басты назарды аударылады.

Тәжірибелік сабақ барысында тыңдаушылардан тәжірибелік қызметкерге көкейтесті сұрақтар қойылады. Яғни, азаматтардың алкогольдік ішімдіктерді ішу, есірткі, психотроптық заттарды қолдану бойынша жұмыстары, сондай-ақ отбасылық-тұрмыстық қатынастардан туындайтын құқыққа қарсы әрекет жасайтын адамдармен профилактикалық шаралар өткізу әдіс-тәсілдері көрсетіледі.

Жергілікті полиция қызметінің тиімділігін арттыру үшін тұрғындардың сенімділігі қажеттігін, ал ол үшін жоғары кәсібилік, жұмысты жақсы атқару, әр азаматқа құрметпен қарау керектігін тіліне тиек етті.

Бір қарағанда, аталған мәселені шешудің қарапайым және тиімді жолы – аумақтық және желілік полиция бөлімшелерімен сапалы байланыс орнату және олардың тәжірибелі қызметкерлерін тәжірибелік сабақтарға тарту болып табылады. Алайда, бұған дейін белсенді полиция қызметкерін тарта отырып, практикалық сабаққа дайындықтың әдістемелік аспектілерін қарастырған болатынбыз. Бұл жұмыстың мазмұнын авторлар «Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу құқығы» оқу пәндерінің мысалында «практиканы» тарта отырып, тікелей практикалық оқytудың белгілі бір проблемалық мәселелеріне арнауды көздейді[1].

Тәжірибелік сабақты өткізуге полиция қызметкерінің қатысуының келесідей түрлері бар :

-толық - екі адамға арналған сабақ (бір уақытта жұмысшы мен оқытушы өткізеді);
- қызметкердің есеп берумен сабақта орындалуы;

- практикалық тапсырмалар жағдайлары бойынша тыңдаушылардың жауаптарына полиция қызметкерінің түсініктеме беруі;

Полицияның практикалық іс-әрекетінен мүмкін мысалдармен сабақ.

Сондай-ақ, оларды кері тәртіпте жүргізу әдісін қарастырайық: практикалық қызметкердің аз қатысуынан үлкеніне дейін.

Жағдаяттарға практикалық тапсырмалар бойынша тыңдаушылардың жауаптарына полиция қызметкерінің түсініктеме беруі; полицияның практикалық қызметінен мысалдар келтіруге қатысу.

Тәжірибелік сабаққа шақырылған полиция қызметкеріне сабаққа кемінде бір күн қалғанда міндетті түрде практикалық жағдаймен және бақылау сұрақтарымен сабақ жоспары хабарлануы тиіс.

«Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу құқығы» пәндерді оқыту әдістемесінде оқытудың жалпы теориялық гуманитарлық, құқықтық, педагогикалық, психологиялық зерттеу әдістері қолданылады: білім беру қызметінің сапасын арттыру үшін жас және жеке ерекшеліктерді есепке алу үрдісі, оқу материалының жүйелілігі мен көрнекілік қағидасы, қолжетімділік қағидасы, білім берудің өмірмен байланысы және т.б.

«Әдіс» термині грек тілінен аударғанда «methodos» сөзінен шыққан, бұл ақиқатқа жету жолын білдіреді. Оқыту әдістері-күрделі, көпөлшемді, көпсалалы білім. Сондықтан оқыту әдістері объективті заңдылықтары, мақсаты, мазмұны, қағидалары, оқыту формалары арқылы көрініс табады[2].

ҚР Конституциясының 1-бабында адам, оның құқықтары мен бостандықтары жоғары құндылық болып табылатындығына тікелей көрсету адам, қоғам және мемлекет өзара қарым-қатынасында басымдық жеке адамның құқықтары мен заңды мүдделеріне тиесілі екенін атап көрсетеді.

Қазақстандық құқықтық өрістің демократиялық негіздері адамның жеке құқықтары мен бостандықтарын табиғи деп таниды және осының салдары ретінде мемлекет өзінің барлық органдары атынан адамға және азаматқа туылуына немесе азаматтығына байланысты тиесілі ажырамас және бөлінбейтін құқықтар мен бостандықтарды таниды. Мемлекет осы құқықтар мен бостандықтарды сақтауға (оларды тиісінше іске асыру үшін барлық жағдайларды бұзбауға және жасауға) және заңмен рұқсат етілген барлық қол жетімді тәсілдермен қорғауға міндетті.

Полиция адам мен азаматтың жалпы және нақты құқықтарын қорғауға арналған, бұл қызмет халыққа қызмет көрсету деп аталады. Атап айтқанда: хабар-ошарсыз жоғалған адамдарды және адам байланысы жойылған туысқандарын іздестіру; қылмыстар мен жазатайым оқиғалардан зардап шеккен, сондай-ақ қоғамдық орындарда дәрменсіз күйде жүрген адамдарға шұғыл көмек көрсету; олжаларды сақтау және оларды меншік иелеріне қайтару; бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды және т.б. тұрмыстық және жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу жатады.

Қазақстанда кәмелетке толмағандардың құқықтарын іске асыру уақыт өте келе қоғам мен билік топтарының өткір назарын тартатын неғұрлым өзекті проблема болып отыр, сонымен қатар, мемлекеттің маңызды функцияларының қатарында тұр. Мемлекеттік институттардың кеңейтілген жүйесі арқылы жүзеге асырылатын бұл функция әрбір нақты органның қызметінде өзінің ерекшеліктерін алады, оларды түсіну оның орындалуына сөзсіз ықпал етуі тиіс[3].

Жекелендіру функциялары кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау біздің елімізде жүруі есептеудің бала құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясында көрсетілген.

Бұл құжатқа қол қойып, Қазақстан өзіне ұлттық заңнаманы сәйкестендіруге міндеттеме алды. Балалар мүддесінде ұлттық іс-қимыл жоспары әзірленді және бекітілді.

Қазақстан Республикасының Құқық қорғау функциясы-құқықтық деп аталатын тәртіпті белгілейтін және қорғайтын адам. Бұл барлық азаматтардың, ұйымдардың, мемлекеттік органдардың заңнаманы нақты және толық сақтауын қамтамасыз етуді талап ететін функция[4].

Құқықтық мемлекетте жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз ету, сондай-ақ құқық бұзушылықтарға қарсы күрес заңды құралдармен жүргізілуі тиіс. Мемлекеттің барлық биліктік-атқарушы құрылымдары (өз құзыреті шегінде) азаматтардың өз құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін іске

асыруды қамтамасыз ету функциясын жүзеге асыруға міндетті[5].

Алғашқы даярлық курсының тыңдаушылары сабаққа белсенді қатысып, берілген тапсырмаларды шығармашылықпен орындауы қажет. Сабақ соңында тәжірибелік қызметкерлер білім мен дағдыларын жетілдіру бойынша кеңестер беріп, сұрақтарға жауап береді.

Мақаламды қорытындылай келе, оқытушы, тәжірибелік сабаққа ПО-ның тәжірибелі қызметкерлерін тартып, тәжірибе сабағын өткізу өте маңызды рөл атқаратындығын атап өтемін.

Өйткені, тәжірибелік сабаққа тартылған қызметкерлер болашақ полиция қызметкерлерінің арнайы психологиялық дағдылары мен қабілеттерін дамытуға арналған әртүрлі санаттағы азаматтармен психологиялық байланысты орнатуға, заңды оң психологиялық әсер етуге, өзіне деген сенімділікті ұлғатуға, болашақ ұрпақтың санасына патриоттық тәлім-тәрбие беруі тиіс.

Қорытындылай келе, осындай игілікті тәжірибелік сабаққа мамандарды тарту тыңдаушылардың бойында үлкен қызығушылық тудырып, сабақтарда пікірталастар туындатып, тыңдаушылар үшін тәжірибе жинақтауға әрі қоғам мен мемлекет алдында жауаптылықты сезінуге түрткі болатынын атап өткіміз келеді.

ПО қызметкерлерінің виктимділігінің тағы бір себебі-соңғылардың іс-әрекеттерінің заңдылығын бұзу. Көбінесе қызметкерлер қылмыскерлермен өзара әрекеттесу кезінде заңсыз әрекеттерге жүгінеді, 47989 олар өз кезегінде бұған жауап ретінде агрессияның жоғарылауын көрсетеді. Осыған сүйене отырып, заңдылық бар: қызметкерлердің заңсыз мінез-құлқының көрсеткіштері неғұрлым жоғары болса, олардың құрбан болу қауіпсіздігі соғұрлым төмен болады және керісінше. 5656 Бұл құбылыс қызметтің деформациясы болған жағдайда қайтымды нәтиже ретінде қарастырылуы мүмкін және мінез-құлықтағы деструктивті элементтер мен байланыстарды уақтылы анықтау кәсіби 8798 қызметті оңтайландыруға мүмкіндік береді. Бірақ тұлғаның деформациясын анықтау,

бұзушылық ретінде, қызметкердің кәсіби қызметін тоқтатудың себебі болып табылады және дереу ауруханаға жатқызуға себеп болады.

2018-2021 жылдарға арналған ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі жол картасы полиция қызметкерінің жаңа стандартын әзірлеуді, қоғамның полиция қызметкерінің бейнесін 888 қабылдау стереотипін зерделеуді, халықтың полиция қызметкерінің бейнесін қабылдауын жақсарту бойынша шаралар қабылдауды алдын ала айқындайды. Осылайша, басқару буындарына оңтайландыру және қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін үлкен жауапкершілік жүктеледі. Шынында да, белгілі бір жүйені басқаратын адам басқарылатын жүйенің 76869 барлық элементтері кәсіби міндеттерді орындауға бағытталған қызметті қаншалықты нақты, үйлесімді және уақтылы жүзеге асыратындығына байланысты. Басқаруды ұйымдастыру әртүрлі формаларды, әдістер мен әдістерді қолдануды қамтиды. Сондықтан басқару иерархиясының кез-келген деңгейіндегі полиция қызметкері үшін өз бөлімшесі қызметкерлерінің Құрбан болуының алдын-алу мен алдын-алудың негізгі әдістерін білу және білу өте маңызды.

Осылайша, қарастырылып отырған салада арнайы виктимологиялық зерттеулер жүргізудің тәжірибелік маңызы зор екенін атап өткен жөн, өйткені бұл полиция қызметкерін билік өкілі ретінде қорғауды қамтамасыз ету тетігін құрудың құралдарының бірі бола алады, бұл қоғамдық тәртіпті сақтау мен қоғамдық қауіпсіздікті сақтаудың маңызды аспектісі болып табылады. Бұл зерттеудің өзектілігі бірнеше факторлармен анықталады.

Біріншіден, полиция қызметкерлерінің кәсібилігі, құзыреттілігі, мемлекеттің жоғары адамгершілік кәсіпқойларға қажеттілігі мәселелеріне қоғамның қызығушылығының артуы.

Екіншіден, Қазақстан Республикасының құқық қорғау жүйесін одан әрі жаңғырту мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары: қоғамның құқық қорғау жүйесіне деген сенімін арттыру, құқық

қорғау органдарының қызметін жетілдіру болып табылады.

Зерттеу тақырыбының даму дәрежесі.

Құқықтық психология, құқықтық Педагогика және құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің жұмысын ұйымдастыру туралы бірқатар ғылыми еңбектерде виктимизацияның әртүрлі көріністері, ішкі істер органдарының қызметкерлерінің жеке қауіпсіздігінің олардың виктимизациясымен байланысы көрсетілген: Б.П.Кондрашов, Ю.П.Соловей, А.Ф.Майдықов (1992), Ф.М.Зезюлин (1995), А.Б.Антонов, В.Г.Балашов (1996), В.В.Кожевников (1996), А.И.Папкин (1996, 2003), Е.А.Пономарева (1996), И.И.Пацакула (1996), А.В.Буданов (1996)

1997), А.И.Гуров (1997), А.Н.Сухов (1998,2001), Е.Г.Самовичев (2001), А.М.Столяренко (2002), В.Н.Смирнов (2004), Д.А.Темняков (2002), А.Д.Сафронов (2003) және т.б. Ішкі істер органдары мен жол қызметкерлерінің кәсіби виктимділігін зерттеу бойынша арнайы диссертациялық психологиялық жұмыстар оның төмендеуі болған жоқ. Сондықтан, ғылыми және қолданбалы тұрғыдан алғанда, полиция қызметкерлерінің құрбандықтарын зерттеу қызығушылық тудырады, бұл ғылыми зерттеу тақырыбын таңдауды анықтады.

Осылайша, зерттеу тақырыбын таңдау осы мәселеге арналған егжей-тегжейлі және жүйеленген алдын-алу әдістерінің болмауымен анықталады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. ҚР Конституциясы 30.08.1995 ж. (23.03.2019 ж. өзгерістермен және толықтырулар)
2. 23.04.2014 ж. «ПО туралы» ҚР Заңы (28.12.2018ж берілген өзгерістер мен толықтырулар)
3. ҚР № 380 – IV «Құқық қорғау қызметі туралы» Заңы (12.07.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулар).
4. Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі/Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. // Алматы: АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2013.
5. Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді ақпараттандырудың IV Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы (18-19 бет.38-39 бет. 118-119 бет. 460-461 бет).

Автор туралы мәлімет

Симанова Гүлдана Тагыбергенқызы — Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жалпы заң пәндері кафедрасының оқытушысы, полиция капитаны

Симанова Гүлдана Тагыбергеновна — преподаватель кафедры общеправовых дисциплин Актобинского юридического института Республики Казахстан им.М.Букембаева, капитан полиции

Simanova Guldana Tagybergenovna — lecturer of the Department of General Legal Disciplines of the Aktobe Law Institute of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police captain

-
- Әкімшілік құқық
  - Административное право
  - Administrative law

¹Жаманов А.Б.

*¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан*

ӘКІМШІЛІК ҚАДАҒАЛАУДЫ БҰЗҒАНЫ ҮШІН ЖАУАПТЫЛЫҚТЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Әкімшілік қадағалауда тұрған тұлғаның құқық бұзушылық жасау себептері және олардың алдын-алу мәселелері шеңберінде, мақала авторымен қадағаланушының құқық бұзушылық жасауына негіз болатын себептер және олардың алдын-алу мәселелері қаралады.

Түйінді сөздер: тәрбие жұмысы, мекен-жайы, мақсаты, тәртіп, маңыздылығы, бас бостандығынан айыру, инспектор, қылмыс, мінез-құлық, билік, құзырет, ескерту, нұсқау, ереже, әкімшілік қадағалау, профилактика, алдын алу, шектеу, жауапкершілік, қоғам, қауіпсіздік, шаралар.

ВОПРОСЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ АДМИНИСТРАТИВНОГО НАДЗОРА

В рамках изучения проблемы причин совершения правонарушений поднадзорными лицами и их предупреждения автором статьи рассматриваются причины, способствующие к совершению поднадзорными лицами правонарушений и вопросы их предупреждения.

Ключевые слова: дисциплина, лишение свободы, инспектор, преступление, правительство, предупреждение, правило, инструкция, поведение, административный надзор, профилактика, ограничение, ответственность, общество, безопасность, меры.

QUESTIONS OF LIABILITY FOR VIOLATION ADMINISTRATIVE SUPERVISION

As part of the study of the problem of the reasons for the commission of offenses by supervised persons and their prevention, the author of the article examines the reasons contributing to the commission of offenses by supervised persons and issues of their prevention.

Keywords: discipline, imprisonment, inspector, crime, government, prevention, rule, instruction, behavior, administrative supervision, prevention, restriction, responsibility, society, security, measures.

Учаскелік полиция инспекторларының негізгі міндеттері сеніп тапсырылған әкімшілік учаскеде қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету, оның ерекшеліктерімен та-нысу, халықпен сенімді қарым-қатынас орнату, азаматтарға көмек көрсету және заңсыз әрекеттерді болдырмау болып табылады.

Учаскелік полиция инспекторы сеніп тапсырылған әкімшілік учаскенің заңға бағынатын тұрғындарының сенімді досы және қорғаушысы болып табылады. Жергілікті тұрғындар оған сенім артады, өзінің кәсіби біліктілігін, адалдығын және құқықтық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі еңбегін мойындайды.

Учаскелік полиция инспекторы өз бетінше және ішкі істер органдарының басқа да бөліністерімен өзара іс-қимыл жасаса

отырып профилактикалық есепке қояды:

- Әкімшілік қадағалау орнатылғандарды;
- Бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы шешім немесе қаулы қабылданғандарға қатысты;
- Ауыр және аса ауыр қылмыс жасағаны үшін жазасын өтегеннен кейін бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы шешім қабылданған немесе қасақана қылмыс жасағаны үшін бас бостандығынан айыруға екі немесе одан да көп рет сотты болған, «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» 1996 жылғы 15 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының қолданылу аясына шартты түрде

жататын тұлғаларды;

• Сотпен әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленгендерді;

Қорғау нұсқамасы шығарылған адамдарға қатысты профилактикалық бақылауды және жеке профилактикалық жұмысты жүзеге асырады [1].

Әкімшілік құқық бұзушылық құрамы бар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жолын кесу мақсатында және жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қорғау нұсқамасын шығарады және негіздер болған жағдайда ішкі істер органдарының лауазымды адамы тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды арнаулы орында мәжбүрлеп ұстай отырып, іс-әрекет және жүріп-тұру бостандығынан уақытша айыруды көздейтін әкімшілік ұстауды жүргізеді.

Әкімшілік ұстаудың тәртібі, мерзімдері, әкімшілік ұстауға ұшыраған адамдардың құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде айқындалған (787, 788, 789 баптар).

Мемлекеттің отбасын кешенді қолдау бойынша шаралар қабылдауына қарамастан, шұғыл шешім қабылдауды талап ететін келесі жағдайлар орын алуда.

Ажырасу және некесіз бала туудың өскені байқалады. Шамамен әрбір үшінші неке ажырасуда. Кәмелеттік жасқа толмаған балалары бар ерлі-зайыптылардың ажырасу үлесі көбейді. 2021 жылы 160,5 мың некенің 44,9 мыңы ажырасса (28%), 2022 жылы 148,7 мың некенің 53,3 мыңы ажырасқан (35 %).

Толық емес отбасылар саны артуда. 2021 жылды 2022 жылмен салыстырғанда толық емес отбасылар үлесі 6,8%-ға артқан. Олардың ішінде 400 мыңнан астам әйел 700 мыңнан астам баланы, ал 60 мыңнан астам ер адам 300 мыңнан астам баланы тәрбиелеп отыр (15,1 % бала анасымен ғана, 6,4 % бала әкесімен ғана тұрып жатыр). Демек әрбір бесінші бала толық емес отбасында өмір сүруде. Профилактикалық шаралар тиісінше жетілмеген, осыған орай отбасымен жұмыстар негізінен өмірлік қиын жағдайға тап болу фактісі орын алғаннан кейін ғана жүргізіледі. Бұл ретте көмек алу үшін түрлі инстан-

цияларға жүгіну қажет, әлеуметтік көмекті түрлі ведомствалар ұсынады, олар әдетте отбасы мүшесіне оны отбасынан алшақтату негізінде көрсетіледі. Бұл отбасылық жағдайды жоғалтуға, отбасы мүшесін әлеуметтік қосу деңгейін төмендетуге әкеп соқтырады, ал көрсетілген көмек отбасын сақтауға және нығайтуға бағытталған болуы тиіс [2].

Осы жоғарыдағы келеңсіздіктерді болдырмау үшін жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында және Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көзделген тәртіппен әкімшілік ұстап алуды немесе Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 128-бабында көзделген тәртіппен ұстап алуды жүргізу үшін негіздер болмаған кезде аумақтық полиция органының, ішкі істер органы жергілікті полиция қызметінің бастықтары, олардың орынбасарлары, учаскелік полиция инспекторлары, кәмелетке толмағандардың істері және әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі инспекторлар жәбірленушінің пікірін ескере отырып, қорғау нұсқамасын шығарады, ол тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған немесе оны жасау қаупін төндіретін адамға орындау үшін қолхатпен беріледі. Қол қоюдан бас тартылған жағдайда, қорғау нұсқамасында бұл туралы жазба жасалады.

Жәбірленушіге оның құқықтары, сондай-ақ өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адам оны бұзған жағдайда құқықтық салдарлары түсіндіріле отырып, қорғау нұсқамасы шығарылған күні оның көшірмесі қолхатпен берілуге тиіс.

Қорғау нұсқамасының көшірмесі өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамға табыс етілген уақыттан бастап жиырма төрт сағат ішінде прокурорға жіберіледі.

Қорғау нұсқамасы ол шығарылған кезде он алты жасқа толған, есі дұрыс адамға қатысты шығарылады.

Қорғау нұсқамасында тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге

де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынады.

Қорғау нұсқамасында: оның шығарылған уақытымен орны, кімнің шығарғаны және кімге қатысты шығарылғаны, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жасалған орны, уақыты және мән-жайлары немесе жасалу қауіпі, жәбірленушімен қатынастарда белгіленген шектеулер, құқыққа қарсы іс-әрекеттер жалғастырылған және қорғау нұсқамасы бұзылған жағдайлардағы құқықтық салдары көрсетіледі.

Қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімі ол өзіне қатысты шығарылған адамға берілген кезден бастап отыз тәулікті құрайды. Тексеру мерзімділігі күнтізбелік жеті күнде кемінде бір ретті құрайды [3].

Қорғау нұсқамасын бұзу Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.

461 бап. Қорғау нұсқамасын бұзу [4].

Өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамды ішкі істер органдары профилактикалық есепке қояды және оған қатысты профилактикалық бақылауды жүзеге асырады.

Жалпы, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл келесі принциптерге:

- Заңдылыққа;
- Адамның және азаматтың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделерінің кепілдігін сақтауға;
- Адам мен азаматтың тәніне және психикасына азап әкелуге жол бермеуге;
- Отбасын қолдауға және оны сақтауға;
- Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету кезінде құпиялылықты сақтауға;

Өмірде қиын жағдайға душар болған адамдармен жеке жұмыс жүргізуге негізделеді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылды жүзеге асыратын субъектілер:

- Қазақстан Республикасының Үкіметі;
- Жергілікті атқарушы органдар;
- Отбасы және гендерлік саясат істері жөніндегі комиссия;
- Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар;
- Ішкі істер органдары;

- Қамқоршылық және қорғаншылық органдары;

Білім беру ұйымдары;

Көмек көрсету ұйымдары;

Дағдарыс орталықтары [5].

Қорытынды: Жоғарыда талқыланған тақырып бойынша мақаланы қорытындылай келе, тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен жәбірленушілердің денсаулығы мен өмірінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында учаскелік полиция инспекторлары тарапынан тұрмыстық зорлық-зомбылық жасайтын немесе оны жасауға қауіп төндіретін жеке тұлғаның тарапынан болуы ықтимал заңсыз іс-әрекеттердің алдын алу және жолын кесу үшін қорғау нұсқамасының жүргізілуі, оған қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамның тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанына қатысты қылмыстық әрекеттер жасамауының және қайғылы оқиғаның орын алмауының тиімді әрі қолайлы тәсілі деп есептеймін.

Өзекті мәселе: Біліктілігін арттыру және қайта даярлау курстарында сабақтар өткізу кезінде практикалық қызметкерлердің (Мамандандырылған күзет қызметі бөліністері - МКҚБ, Патрульдік полиция - ПП, Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бөліністері - ӘЗЗҚБ, Учаскелік полиция инспекторлары - УПИ т.б.) өздерінің ведомствалық бұйрықтарын күнделікті қызметте қолдану қажеттілігі болғандықтан жақсы деңгейде білетіндіктерін анықтадым. Бірақта ПО ның қызметін реттейтін Құқық қорғау қызметі туралы, ПО туралы, Құқық бұзушылық профилактикасы туралы, Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Заңдарды және Мемлекеттік қызметкерлердің әдеп кодексін білмейтіндіктерін анықтадым. Мысалға ҚР 2009 жылғы 4 желтоқсандағы қолданыстағы Заңының 20-бабында Қорғау нұсқамасының мақсаты және жүргізілу тәртібі көрсетілген, практикалық қызметкерлер ҚР ӘҚТК461 бабы бойынша әкімшілік жауапқа тарту керектігін біледі, ал заңнама бойынша жүргізілу тәртібі қалай болу керектігін білмейді. (Мысалы, Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Заңының 19-бабында профилактикалық әңгімелесу бір сағаттан аспауы тиіс деп көрсетілген, осы мерзімнің қай заңнамада көрсетілгенін көптеген практикалық қызметкерлер білмейді).

Ал Қазақстан Республикасының құқықтық актілер туралы 2016 жылғы 6 сәуірдегі Заңына сәйкес ведомствалық бұйрықтар мен заңдардың арасында қарама қайшылық туындаған уақытта Заңның күші басым болады делінген.

Ұсыныс: ПО барлық бөліністерінде кәсіби қызметтік даярлық сабақтарында аталған полиция қызметінің құқықтық негіздері болып саналатын ПО ның қызметін реттейтін Құқық қорғау қызметі туралы, ПО туралы,

Құқық бұзушылық профилактикасы туралы, Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Заңдарды және Мемлекеттік қызметкерлердің әдеп кодексі туралы сабақтар өткізу қарастырылған. Осы сабақтарда аталған заңнамалық актілердің практика жүзінде қолданылуының маңыздылығын практикалық қызметкерлерге кәсіби үлгіде түсіндіре білу қажет деп есептеймін.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 30-тамыз 1995ж.
2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 05 шілдедегі қабылданған кодексі
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жыл 05 шілде
4. Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 15 шілдедегі № 28 заңы (02.03.2022 жылғы өзгерістермен және толықтырулармен)
5. Қазақстан Республикасы ІІМ 2005 жылғы 11 ақпандағы «Әкімшілік қадағалаудағы адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» №97 бұйрығы

Автор туралы мәлімет

Жаманов Айдос Бекжанұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты ПО әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

Жаманов Айдос Бекжанович — старший преподаватель кафедры административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М. Букенбаева, майор полиции

Zhamanov Aidos Bekzhanovich — senior lecturer of the Department of Administrative Activities of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, police Major

---

¹Куашова З.М.

¹ Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева
Актобе, Казахстан

ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЙ УЧЕТ ОВД И ЕГО ХАРАКТЕРИСТИКА

Одной из самых актуальных и социально значимых задач, стоящих перед обществом сегодня, безусловно, является поиск путей по снижению роста преступлений и правонарушений, повышенная эффективность их профилактики.

Ключевые слова: правопорядок, правонарушение, профилактический учет, бытовое насилие, профилактическая беседа, профилактическая работа.

ПО ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЕСЕП ЖӘНЕ ОНЫҢ СИПАТТАМАСЫ

Бүгінгі таңда Қоғам алдында тұрған ең өзекті және әлеуметтік маңызды міндеттердің бірі, әрине, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың өсуін төмендету жолдарын іздеу, олардың алдын алудың тиімділігін арттыру болып табылады.

Түйінді сөздер: құқықтық тәртіп, құқық бұзушылық, профилактикалық есеп, тұрмыстық зорлық-зомбылық, профилактикалық әңгіме, профилактикалық жұмыс.

PREVENTIVE ACCOUNTING AND ITS CHARACTERISTICS

One of the most urgent and socially significant tasks facing society today, of course, is to find ways to reduce the growth of crimes and offenses, to increase the effectiveness of their prevention.

Keywords: law and order, offense, preventive accounting, domestic violence, preventive conversation, preventive work.

В системе мероприятий, которые осуществляются в государстве по укреплению правопорядка и законности, важное место занимает предупреждение правонарушений. Деятельность работников полиции по осуществлению профилактической работы среди населения изучали такие казахстанские и зарубежные авторы как А.Б.Кайжакпарова, Н.Раззак, Г.Ю.Каримова, Т.В.Голованова, А.В.Ковалева, А.Н.Бандурка, В.А.Тюрина, А.Т.Комзюк, Ю.В.Раховский и др.

Практика показывает, что одним из главных направлений такой деятельности является своевременное, полное и правильное применение норм права, направленных на недопущение противоправного поведения всех граждан, а также на создание им нормальных условий (материальных, духовных и других), охрану их прав и законных интересов. Эти нормы содержатся в различных отраслях права. Борьбу с антиобщественными проявлениями нужно вести не только тогда, когда

совершаются правонарушения, а главным образом, когда становятся известны отклонения от общепринятых норм поведения (пьянства, хулиганства и т.п.).

Большинство административно-правовых институтов, нормы которых реализуются ОВД, существуют исключительно для достижения целей профилактики и предупреждения правонарушений. Профилактика правонарушений предусмотрена рядом специальных законов Республики Казахстан, в частности, «Об органах внутренних дел» от 23 апреля 2014 года, «О профилактике бытового насилия» от 4 декабря 2009 года, «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 года, «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждений детской беспризорности и безнадзорности» от 9 июля 2004 года, «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы» от 15 июля 1996 года и др. Перечисленными нормами права не исчерпывается правовая регламентация

ОВД, осуществляющих административную деятельность по предупреждению и профилактике правонарушений со стороны лиц, состоящих на профилактическом учете. Дальнейшее совершенствование правовой основы деятельности ОВД, общественных формирований, других субъектов профилактики правонарушений возможно в различных направлениях.

Для систематического и целенаправленного осуществления мер индивидуальной профилактики в отношении лица, поведение которого свидетельствует о реальной возможности совершения им правонарушения, такое лицо подлежит взятию на профилактический учет.

Профилактический учет составляет систему предусмотренных действующим законодательством мер субъектов профилактики, направленных на устранение причин и условий, при наличии которых может быть совершено правонарушение и заключается в систематическом наблюдении за соблюдением установленных ограничений и выполнением возложенных обязанностей лицом, состоящим на профилактическом учете [1].

Необходимость взятия на профилактический учет лиц в каждом случае определяется индивидуально, с учетом характера проступка, поведения лица относительно намерения продолжения антиобщественных действий.

В соответствии в законодательством Республики Казахстан профилактическому контролю подлежат:

- 1) лица, в отношении которых вынесено защитное предписание;
- 2) лица, в отношении которых принято решение об ограничении досуга и установлении особых требований к поведению;
- 3) несовершеннолетние, совершившие деяния, содержащие признаки уголовного правонарушения, не подлежащие уголовной ответственности в связи с недостижением возраста, с которого наступает уголовная ответственность;
- 4) несовершеннолетние, обвиняемые или подозреваемые в совершении уголовных правонарушений, в отношении которых избраны меры пресечения, не связанные с арестом;

5) несовершеннолетние, освобожденные из учреждений уголовно-исполнительной системы;

6) выпускники специальных организаций образования и организаций образования с особым режимом содержания;

7) родители или другие законные представители несовершеннолетних, не исполняющих своих обязанностей по воспитанию, обучению и (или) содержанию несовершеннолетних, а также отрицательно влияющих на их поведение [2].

Таким образом, становится очевидным, что административно-правовые нормы регулируют не только профилактику в целом, но и предупреждают отдельные виды правонарушений.

Членам семьи, в отношении которых осуществляются мероприятия по предупреждению насилия в семье, государство гарантирует охрану прав и законных интересов.

В соответствии в Законом Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» к индивидуальным мерам профилактики бытового насилия отнесены: профилактическая беседа; доставление в органы внутренних дел лица, совершившего бытовое насилие, для составления протокола об административном правонарушении; административное задержание; принудительные меры медицинского характера; установление особых требований к поведению правонарушителя; административное взыскание; лишение либо ограничение родительских прав, отмена усыновления (удочерения) ребенка, освобождение и отстранение опекунов и попечителей от исполнения ими своих обязанностей, досрочное расторжение договора о передаче ребенка на воспитание патронатному воспитателю; меры процессуального принуждения и меры безопасности потерпевших в уголовном процессе; меры, принимаемые по приговору суда и вынесение защитного предписания.

Профилактический контроль за лицами, в отношении которых вынесено защитное предписание осуществляется в соответствии с нормами Закона РК «О профилактике бытового насилия» от 4 декабря 2009 года. Законом определены правовые и организационные основы предупреждения насилия в семье, а также органы и учрежде-

ния, на которые возложено осуществление мер по предупреждению насилия в семье. Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» определяет бытовое насилие как умышленное противоправное деяние (действие или бездействие) одного лица в сфере семейно-бытовых отношений в отношении другого (других), причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания.

Лица, совершившие насилие в семье, несут уголовную, административную или гражданско-правовую ответственность в соответствии с законом. К одной из таких мер относится вынесение защитного предписания и взятие лица, совершившего насилие в семье, на профилактический учет, характеризующийся значительным профилактическим воздействием на правонарушителя и позволяет предупредить и прекратить насилие в семье на том его начальном этапе, когда оно еще не нанесло необратимого вреда физическому, психологическому, сексуальному и репродуктивному здоровью жертвы.

Среди субъектов осуществления мероприятий по предупреждению насилия в семье важное место занимают подразделения органов внутренних дел, центральную роль среди которых, без сомнения, играет служба участковых инспекторов полиции. Для сотрудников УИП профилактика семейно-бытового насилия является одним из приоритетных направлений деятельности. В пределах своей компетенции они применяют специальные меры по предупреждению насилия в семье, которые имеют целью сократить количество проявлений насилия в семье, не допустить совершения физического, сексуального, психологического и экономического насилия в семье или прекратить насилие, которое уже началось. Должностные лица и работники, осуществляющие мероприятия по предупреждению насилия в семье, не могут разглашать сведения о личной и семейной жизни, ставшие им известны в связи с выполнением их служебных обязанностей.

Субъектами общей и индивидуальной профилактики правонарушений являются органы государственной власти (законодательной, исполнительной, судебной), органы

местного самоуправления, органы прокуратуры, средства массовой информации, общественные организации, в том числе общественные формирования по охране общественного порядка, религиозные учреждения и организации, предприятия, учреждения и организации независимо от форм собственности, участвующих в профилактике правонарушений. Руководители субъектов профилактики правонарушений несут ответственность за организацию профилактической работы в пределах своих полномочий.

Защитное предписание выносится сроком на тридцать суток в отношении вменяемого лица, достигшего на момент его вынесения шестнадцатилетнего возраста. Агрессору запрещается совершать бытовое насилие, вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи. В защитном предписании указываются: время и место его вынесения, кем и в отношении кого оно вынесено, место, время и обстоятельства совершения или угрозы совершения бытового насилия, установленные ограничения в отношениях с потерпевшим, правовые последствия в случаях продолжения противоправных действий и нарушения защитного предписания.

Нарушение защитного предписания влечет ответственность, установленную ст. 461 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях и предусматривает влечет предупреждение либо административный арест на срок до пяти суток.

Такой административно-правовой институт создан и существует, прежде всего, с целью охраны общественного порядка, предупреждения насилия в семье и специальных мероприятий по предупреждению домашнего насилия, предотвращение преступлений и правонарушений, связанных с насилием в семье, безнадзорности и беспризорности детей; снижение криминализации подростковой и молодежной среды; распространение пьянства, наркомании и других негативных явлений в быту.

Особо детальную правовую регламентацию получила деятельность ОВД по предупреждению правонарушений несовершеннолетних. Главным источником на законодательном уровне здесь является Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» от 9 июля 2004 года, Закон Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 8 августа 2002 года, Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 июня 2001 года №789 «Об утверждении Типового положения о деятельности Комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав».

Охрана прав и защита законных интересов детей — одно из основных направлений национальной политики Республики Казахстан. О важности обеспечения безопасности и охраны прав несовершеннолетних, в том числе путем контроля за каждым делом, расследуемым в связи с насилием над детьми, отметил Глава государства Касым Жомарт Токаев в своем Послании народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий» [3].

Конвенция Организации Объединённых Наций о правах ребёнка гласит: «Считает ребенком «каждое человеческое существо до достижения 18-летнего возраста», если по закону страны совершеннолетие не достигается ранее» [4].

В соответствии с легальным толкованием ребенком в Республике Казахстан является лицо, не достигшее восемнадцатилетнего возраста (совершеннолетия) [5].

Полномочия службы участковых инспекторов полиции по работе с детьми, состоящими на профилактическом учете весьма обширны: осуществляют комплекс мер, направленных на выявление, изучение, устранение причин и условий, способствующих совершению правонарушений среди несовершеннолетних; осуществляют взаимодействие с государственными органами, неправительственными организациями по профилактике правонарушений среди несовершеннолетних; участвуют в подготовке материалов в отношении несовершеннолетних, направляемых в специальные организации образования и организации образования с особым

режимом содержания, на лишение либо ограничение родительских прав в отношении родителей или законных представителей, не исполняющих свои обязанности по воспитанию, обучению и (или) содержанию несовершеннолетних, либо отрицательно влияющих на их поведение; оказывают содействие службе пробации в обеспечении контроля за образом жизни и поведением несовершеннолетних, осужденных к наказаниям и иным мерам уголовно-правового воздействия, не связанным с изоляцией от общества; выявляют и пресекают административные правонарушения, осуществляют производство по делам об административных правонарушениях; доставляют в медицинские организации или органы внутренних дел родителей или законных представителей или несовершеннолетних, находящихся в общественных местах в состоянии опьянения, оскорбляющем человеческое достоинство и общественную нравственность [6].

Профилактический контроль за несовершеннолетними, совершившими деяния, содержащие признаки уголовного правонарушения, не подлежащие уголовной ответственности в связи с недостижением возраста, с которого наступает уголовная ответственность, вернувшимися из специальных организаций образования и организаций образования с особым режимом содержания, осуществляется в течение 12 месяцев, но не более чем до достижения совершеннолетия.

Контроль за несовершеннолетними обвиняемыми или подозреваемыми в совершении уголовных правонарушений, в отношении которых избраны меры пресечения, не связанные с арестом, осуществляется в течение периода расследования уголовного дела, но не более чем до достижения совершеннолетия. Несовершеннолетние, освобожденные из учреждений уголовно-исполнительной системы, осуществляется до погашения или снятия судимости, но не более, чем до достижения совершеннолетия.

Профилактический контроль за родителями или другими законными представителями несовершеннолетних, не исполняющими своих обязанностей по воспитанию, обучению и (или) содержанию несовершеннолетних, а также отрицательно влияющих на их поведение, не реже одного раза в квартал.

В случае продления срока постановки на профилактический учет на один год, решением начальника органа внутренних дел либо его заместителем, период осуществления профилактического контроля продлевается соответственно на указанный срок.

Сегодня в Республике Казахстан достигнуто устойчивое снижение преступности, повышается рейтинг безопасности общества среди государств мира [7], тем не менее такая проблема как совершение преступлений имеет место быть. Особую обеспокоенность вызывает совершение преступлений лицами ранее судимыми. При этом обобщенные данные говорят о том, что в 85% случаев они допускаются в течение первых трех лет после освобождения - явное свидетельство наличия серьезных проблем профилактики [8, с.56].

Важную роль в профилактике и предупреждении рецидивной преступности играет институт административного надзора за лицами, освобожденными из мест лишения свободы. Административный надзор является формой предупреждения рецидивной преступности, устанавливается с целью предотвращения совершения преступлений отдельными лицами, освобожденными из мест лишения свободы, и осуществления воспитательного воздействия на них.

Административный надзор устанавливается за лицами, отбывшими наказание за:

- а) преступления, совершенные при опасном рецидиве, а равно за террористические или экстремистские преступления, преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних;
- б) тяжкие и (или) особо тяжкие преступления или судимыми два и более раза к лишению свободы за умышленные преступления и имевшими на момент окончания срока наказания третью отрицательную степень поведения;
- в) тяжкие и (или) особо тяжкие преступления или судимыми два и более раза к лишению свободы за умышленные преступления, если они после отбывания наказания, несмотря на предупреждения органов внутренних дел, систематически нарушают общественный порядок, права и законные интересы человека и гражданина, совершают иные правонарушения [9].

Традиционно специфические причины рецидивной преступности связывают с негативными воздействиями и их интенсивностью в некоторых видах микросреды; ошибками при назначении и исполнении наказания; недостаточными мерами по трудоустройству, воспитательного воздействия и контроля за поведением лиц, освобожденных из мест лишения свободы; совокупностью неблагоприятных материальных и психологических факторов, с которыми сталкивается лицо, отбывая в течение длительного времени наказание в местах лишения свободы и тому подобное [10].

Существование рецидивной преступности, по нашему мнению, обусловлено группами факторов. Во-первых, это причины, связанные с первым осуждением, первым совершением преступления, общие и для первичных, и для повторных преступлений: социально-экономические обстоятельства в стране, особенности семейного воспитания, влияние ближайшего окружения, средств массовой информации, социально-психологические предпосылки становления личности (возраст, пол, темперамент, образование, психические болезни и т.д.), конкретные жизненные ситуации - все это формирует личность с ее системой установок и особенностями характера. Взаимосвязь этих факторов выступает непосредственной причиной любого умышленного преступления, в том числе и рецидивных преступлений.

Во-вторых, причины, связанные с негативными явлениями в процессе отбывания наказания в виде лишения свободы. Деятельность исправительных колоний направлена, в первую очередь, на исправление осужденных, искоренение в них негативных взглядов и привычек. В то же время не всегда удается избежать нежелательного воздействия на осужденного со стороны его окружения, которое может только усилить моральную деформацию личности, отдалить достижения цели исправления.

Закреплению, а иногда и развитию, негативных проявлений осужденного в местах лишения свободы способствуют те лица, которые после применения к ним наказания не отказались от преступных намерений.

Негативно влияют на осужденных и те лица, которые совершают преступления в местах лишения свободы или собираются продолжить свою преступную деятельность после освобождения от наказания, а также злостные нарушители режима. Следует учитывать также существование неофициальных правил криминальной субкультуры, которая противостоит режиму.

Таким образом, изолированность человека от нормального общества приводит к криминогенным последствиям, в частности к рецидиву преступлений. Недаром сложилось мнение, что «тюрьма - школа преступности», «наши тюрьмы является главным источником эпидемии преступности», «рецидив имеет преимущественно пенитенциарную природу», «чем раньше человек совершает преступление, за которое ее помещают в места лишения свободы, тем вероятнее, что она вновь совершит преступление» и другие.

В резолюции VI Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями говорится, что предупреждение преступности должно быть направлено на устранение причин и условий, ее порождающих и коренящихся в социальном неравенстве, низком уровне жизни, безработице [11]. Данное положение закреплено и в других международных документах. Так, в Каракасской Декларации, принятой на пятом Конгрессе ООН по предотвращению преступности и обращению с правонарушителями, отмечается, что «предупреждение преступности следует рассматривать в контексте экономического развития, политических систем, социальных и культурных ценностей и социальных преобразований» [12].

Порядок учета лиц, состоящих под административным надзором регламентируются Правилами учета лиц, состоящих под административным надзором Утверждены приказом Министра внутренних дел Республики Казахстан от 11 февраля 2005 года № 97.

Административный надзор устанавливается на срок от шести месяцев до трех лет,

а в отношении лиц, отбывших наказание за уголовные правонарушения против половой неприкосновенности несовершеннолетних, – до погашения срока судимости в соответствии со статьей 79 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

Постановка лица на профилактический учет как мера по предупреждению рецидивной преступности применяется прежде всего с целью недопущения в дальнейшем совершения лицом повторных правонарушений и предусматривает дальнейшее проведение участковым инспектором полиции индивидуальной профилактической работы с лицами, которым ранее уже было вынесено официальное предупреждение о недопустимости совершения правонарушений.

Таким образом, взятие на профилактический учет и снятие с профилактического учета отнесены к специальным мерам по предупреждению правонарушений, осуществление которых возложены на субъектов профилактики, основной – возложено на службу участковых инспекторов. Законодательством предусмотрен определенный механизм осуществления специального мероприятия по предупреждению совершения правонарушений в сфере быта, со стороны ранее судимых и несовершеннолетних в виде профилактического учета. Индивидуально-профилактическая работа предполагает целенаправленный и организованный влияние на сознание, чувства и волю лица с целью устранения негативных установок и стереотипов и формирования осознания противоправности своего поведения, а также положительных качеств личности, навыков конструктивного разрешения конфликтных ситуаций и поведения, которое не противоречит закону.

Профилактика правонарушений в РК предусматривает сотрудничество с правоохранительными органами других государств и участие РК в мероприятиях, которые осуществляются международными организациями.

Список использованных источников:

1. Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года № 271-IV «О профилактике правонарушений».

2. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 15 июля 2014 года № 432 «Об утверждении Правил осуществления профилактического контроля за лицами, состоящими на профилактическом учете в органах внутренних дел».
3. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий».
4. Конвенция о правах ребенка, Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
5. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345
6. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 1098 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних органов внутренних дел».
7. Фильченко А.П. Административный надзор за лицами, освобожденными из мест лишения свободы: правовая природа и перспективы законодательного регулирования // Административное право и процесс. 2012. № 2. С. 54 - 57.
8. Закон Республики Казахстан от 15 июля 1996 г. N 28-1 «Об административном надзоре за лицами».
9. Гришанин П.Ф. Социально-правовые проблемы борьбы с рецидивной преступностью. М., 1987. - С. 20.
10. «Декларация принципов и программа действий программы Организации Объединённых Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия» приняты резолюцией 46/152 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1991 года. Электронный ресурс.
11. Доклад пятого Конгресса ООН по предотвращению преступности и обращению с правонарушителями. Сборник стандартов и норм ООН в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Нью-Йорк, 2016 г.

Сведения об авторе

Куашова Зарина Мусаевна — преподаватель-методист центра по подготовке специалистов по профилактике бытового насилия Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, майор полиции

Куашова Зарина Мұсақызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша мамандар даярлау орталығының оқытушы-әдіскері, полиция майоры

Kuashova Zarina Musaevna — teacher-methodologist of the Center for training specialists in the prevention of Domestic violence of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police major

---

¹Маланьина Л.С.

¹ *Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева
Актобе, Казахстан*

ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ СО СТОРОНЫ ЛИЦ, СОСТОЯЩИХ НА ПРОФИЛАКТИЧЕСКОМ УЧЕТЕ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В статье описываются причины и условия совершения правонарушений со стороны лиц, находящихся на профилактическом учете, проблемные вопросы в деятельности участковых инспекторов полиции по профилактике правонарушений, а также указываются пути их решения.

Ключевые слова: предупреждение, органы внутренних дел, участковый инспектор полиции, профилактика, учет, контроль, нормативно-правовые акты, алкоголизм, наркомания, токсикомания, предупреждение, рецидив.

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНДА ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕ ТҮРҒАН АДАМДАР ТАРАПЫНАН ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ПРОФИЛАКТИКАСЫ

Мақалада профилактикалық есептегі адамдар тарапынан құқық бұзушылықтардың себептері мен шарттары, учаскелік полиция инспекторларының құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі қызметіндегі проблемалық мәселелер сипатталған, сондай-ақ оларды шешу жолдары көрсетіледі.

Түйінді сөздер: ескерту, ішкі істер органдары, учаскелік полиция инспекторы, алдын алу, есепке алу, бақылау, Нормативтік-құқықтық актілер, алкоголизм, нашақорлық, ұйтқұмарлық, ескерту, қайталану.

PREVENTION OF OFFENSES ON THE PART OF PERSONS WHO ARE ON PREVENTIVE REGISTRATION IN THE INTERNAL AFFAIRS BODIES

The article describes the reasons and conditions for the commission of offenses by persons on preventive registration, problematic issues in the activities of district police inspectors for the prevention of offenses, and also indicates ways to solve them.

Keywords: prevention, internal affairs bodies, local police inspector, prevention, accounting, control, regulatory legal acts, alcoholism, drug addiction, substance abuse, prevention, relapse.

В соответствии п.п.3, п.14 Приказа Министерства внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года №1095 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников» (далее - Правила), участковый инспектор полиции проводит индивидуальную профилактику правонарушений в отношении лиц, состоящих на профилактическом учете в органах внутренних дел[1].

В четвертой главе Правил, определен порядок постановки на профилактический учет и осуществление самостоятельно и (или) во взаимодействии с подразделениями органов внутренних дел, и индивидуальной профилактической работы с лицом, отношении которого:

1. Установлен административный надзор.

Данная категория ставится на профилактический учет в соответствии со ст. 2 Закона Республики Казахстан от 15 июля 1996 года № 28-І «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы». Указанный пункт возла-

гает на участковых инспекторов полиции устанавливать административный надзор за лицами, отбывшими наказание за:

а) преступления, совершенные при опасном рецидиве, а равно за террористические или экстремистские преступления, преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних;

б) тяжкие и (или) особо тяжкие преступления или судимыми два и более раза к лишению свободы за умышленные преступления и имевшими на момент окончания срока наказания третью отрицательную степень поведения;

в) тяжкие и (или) особо тяжкие преступления или судимыми два и более раза к лишению свободы за умышленные преступления, если они после отбывания наказания, несмотря на предупреждения органов внутренних дел, систематически нарушают общественный порядок, права и законные интересы человека и гражданина, совершают иные правонарушения.

2. Принято решение об условно-досрочном освобождении из мест лишения свободы.

Постановка на профилактический учет данной категории предусмотрен Приказом и.о. Министра внутренних дел Республики Казахстан от 19 сентября 2014 года № 622 «Об утверждении осуществления контроля за поведением лиц, освобожденных условно-досрочно от отбывания наказания»[2].

3. Принято решение об освобождении из мест лишения свободы после отбытия наказания за совершение тяжкого и (или) особо тяжкого преступления или судимого два и более раз к лишению свободы за умышленные преступления (формально подпадающие под действие Закона Республики Казахстан от 15 июля 1996 года «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы») [3].

4. Установлены особые требования к поведению по административным правонарушениям.

Установление особых требований и постановка на профилактический учет предусмотрены статьей 54 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года №235-V.

При рассмотрении дела об административном правонарушении судом по собственной инициативе либо по ходатайству органов полиции или других участников производства по делу об административном правонарушении могут быть установлены особые требования к поведению лица, совершившего административное правонарушение, предусмотренное статьями 73, 73-1, 73-2, 127, 128, 131, 434, 435, 436, 440 (частью третьей), 442 (частью третьей), 448, 461, 482, 485 (частью второй) настоящего Кодекса на срок от трех месяцев до одного года, предусматривающие в полном объеме или отдельно запрет:

1) вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать потерпевшего, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи;

2) приобретать, хранить, носить и использовать огнестрельное и другие виды оружия;

3) несовершеннолетним посещать определенные места, выезжать в другие местности без разрешения комиссии по защите прав несовершеннолетних;

4) употреблять алкогольные напитки, наркотические средства, психотропные вещества.

При установлении особых требований к поведению лица, совершившего административное правонарушение в сфере семейно-бытовых отношений, для охраны и защиты потерпевшего и членов его семьи суд в исключительных случаях вправе применить на срок до тридцати суток меру административно-правового воздействия в виде запрета лицу, совершившему бытовое насилие, проживать в индивидуальном жилом доме, квартире или ином жилище с потерпевшим в случае наличия у этого лица другого жилища.

В течение срока действия особых требований к поведению правонарушителя на него могут быть возложены обязанности являться в органы внутренних дел для профилактической беседы от одного до четырех раз в месяц [4].

5. Вынесено защитное предписание. Постановка на профилактический учет лица, в отношении которого вынесено защитное предписание предписано Законом

Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года №214 – V «О профилактике бытового насилия». Основная цель вынесения защитного предписания и постановления на профилактический учет заключается в обеспечения безопасности потерпевшего и при отсутствии оснований для производства административного задержания в порядке, предусмотренном Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях, либо задержания в порядке, предусмотренном статьей 128 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, начальниками территориального органа полиции, местной полицейской службы органа внутренних дел, их заместителями, участковыми инспекторами полиции, инспекторами по делам несовершеннолетних и по защите женщин от насилия выносятся защитное предписание с учетом мнения потерпевшего, которое вручается для исполнения лицу, совершившему бытовое насилие либо от которого исходит угроза его совершения, под расписку.

Лицо, в отношении которого вынесено защитное предписание, органами внутренних дел ставится на профилактический учет и за ним осуществляется профилактический контроль [5].

При проведении профилактической работы сотрудники полиции, в частности участковые инспектора полиции, призванные осуществлять профилактический учет лиц, склонных к совершению правонарушений, сталкиваются с рядом проблем.

Криминологический анализ правонарушаемости со стороны лиц, находящихся на профилактическом учете, показывает, что основными причинами совершения правонарушений, являются такие предпосылки, как:

- отсутствие работы;
- систематическое нарушение дисциплины на работе, в быту;
- отрицательные взаимоотношения с окружающими, близкими родственниками, на работе;
- проблемные вопросы в семье;
- злоупотребление алкогольными напитками, наркотиками;
- неоднократность судимости;
- нежелание становиться на путь исправления и т.д.

Освобождаясь из мест лишения свободы, исправительное учреждение дает каждому отбывшему наказание характеристику, в которой как правило, содержится прогноз вероятного отрицательного поведения лица на свободе. Данные характеристики не имеют под собой научной обоснованности, вместе с тем не следует их игнорировать. Так как в большинстве своем, лица которые длительное время находились в местах заключения, по выходу на свободу, вновь совершают противоправные действия, несмотря на проведение профилактической работы участковыми инспекторами полиции.

Согласно сведениям аналитической системы Комитета правовой статистики и специальных учетов Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, с 2015 по 2019 годы лицами, в отношении которых был установлен административный надзор совершено 613 уголовных правонарушений, из числа которых 8,4% или 52 проступка.

В структуре зарегистрированных уголовных правонарушений занимают доминирующее положение уголовные правонарушения против собственности, число которых составило-420, против личности – 62, против здоровья населения и нравственности-51, против правосудия и порядка исполнения наказаний-29, против общественной безопасности и общественного порядка – 23, против порядка управления – 19, против конституционных и иных прав и свобод человека и гражданина – 4, транспортные уголовные правонарушения – 4, коррупционные и иные уголовные правонарушения против интересов государственной службы и государственного управления – 1.

Из общего количества уголовных правонарушений, совершенных лицами, в отношении которых установлен административный надзор 12,07% или 74 составляют уголовные правонарушения небольшой тяжести, 40,4% или 248 средней тяжести, 24,6% или 151 тяжкие уголовные правонарушения, 5,8% или 8,4 особо тяжкие.

Профилактика – одна из важнейших мер, направленных на недопущение новых правонарушений лицами, находящимися на профилактическом учете, которая требует своего изучения и принятия комплексного

подхода участковыми инспекторами полиции.

Среди основных причин, влияющих на совершение новых правонарушений лицами, находящимися на профилактическом учете, огромное значение играет выработка профилактических мер по их недопущению.

Необходимо отметить, что в соответствии с п.5), п.9 и п.п.11-1) п.11 ст.7 Закона Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года №271-IV «О профилактике правонарушений», органы внутренних дел:

- ведут профилактический учет и осуществляют профилактический контроль;
- осуществляют уголовное преследование, пробационный контроль, производство по делам об административных правонарушениях;
- обеспечивают проведение профилактических и оперативно-розыскных мероприятий в целях предупреждения совершения правонарушений осужденными, содержащимися в учреждениях уголовно-исполнительной системы [6].

В соответствии с п.п.1) и 3) п.1, ст.4 Закона Республики Казахстан от 23 апреля 2014 года №199-V «Об органах внутренних дел», в целях обеспечения общественной безопасности, органы внутренних дел осуществляют профилактику у правонарушителей и борьбу с преступностью [7].

Основными проблемами, с которыми сталкиваются участковые инспектора полиции при осуществлении контроля за лицами, находящимися на профилактическом учете, являются отсутствие возможности сотрудника полиции осуществлять круглосуточную проверку за поведением указанной категории граждан.

В ночное время суток лицо, состоящее на профилактическом учете в органах внутренних дел, предоставлено самому себе и может в это время суток совершить правонарушение.

На сегодняшний день продолжает вызывать серьезную озабоченность правонарушаемость со стороны лиц, в отношении которых установлены особые требования и вынесено защитное предписание.

Служебные проверки по тяжким видам преступлений, совершенных со стороны указанной профилируемой категории

граждан, проводятся формально, не изучаются все обстоятельства дела, которые повлекли за собой совершение преступления.

Актуальным остается в деятельности участковых инспекторов полиции принудительное лечение от алкоголизма, наркомании, токсикомании лиц, находящихся на профилактическом учете.

В настоящее время практически во всех регионах функционируют специализированные лечебно-профилактические предприятия, где проходят лечение алкоголики, наркоманы и токсикоманы.

Однако ни в одной из областей Казахстана не созданы предусмотренные постановлением Правительства специализированные лечебно-профилактические предприятия для принудительного лечения женщин от алкоголизма, наркомании и токсикомании, в отношении которых участковыми инспекторами полиции также устанавливается профилактический контроль.

Проблемы, по профилактике правонарушений со стороны лиц, находящихся на профилактическом учете, в основном связаны с большой загруженностью участковых инспекторов полиции, ненормированным рабочим днем, текучестью кадров и т.д.

В этой связи, исходя из оперативной обстановки, складывающейся на административном участке, необходимо пересмотреть график работы участковых инспекторов полиции о наиболее целесообразном режиме работы каждого участкового инспектора полиции и их помощников. Наиболее эффективным, которого придерживаются во многих городских и районных отделах полиции, является работа участковых инспекторов полиции в две смены. Одна часть работает с 9 до 18 часов, другая с 15 до 24 часов. При таком распорядке рабочего дня можно «закрыть» обслуживаемую территорию. Оперативно реагировать на совершенные правонарушения, совершаемые лицами, находящимися на профилактическом учете, особенно в вечернее время.

В течении трех часов (с 15 до 18), когда на работе находятся все участковые инспектора полиции появится возможность проведения совещания, заслушивания каждого участкового инспектора полиции и их помощников о проделанной работе, дать

рекомендации, определить, какому и какие вопросы следует решать в первую очередь, довести до их сведения, указания руководства управления полиции и начальника местной полицейской службы, распределить поступающие жалобы и заявления, проверить сроки и качество их разрешения.

Определение режима работы участковых инспекторов полиции и их помощников должно отвечать решениям следующих задач:

- большую часть служебного времени участковые инспектора полиции должны находиться на обслуживаемом административном участке;
- работать среди населения;
- повседневно заниматься вопросами выявления лиц, представляющих оперативный интерес для органов внутренних дел;
- устанавливать взаимное уважительное отношение с населением;
- принимать меры по предупреждению правонарушений;
- осуществлять взаимодействие с гражданами, оказывающими содействие полиции по охране общественного порядка.

Только при таких условиях появится возможность надлежащим образом обеспечить профилактику правонарушений со стороны лиц, находящихся на профилактическом учете.

Необходимо составить график выхода на работу участковых инспекторов полиции и их помощников, который должен утверждать начальник местной полицейской службы либо его заместитель. В нем определить рабочие дни по первой и второй смене, а самое главное - выходные дни.

Предусмотреть для каждого участкового инспектора полиции и их помощника спаренные выходные дни.

Список использованных источников:

1. Приказ Министерства внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015г. №1095 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников».

2. Приказ и.о. Министра внутренних дел Республики Казахстан от 19 сентября 2014 года № 622 «Об утверждении осуществления контроля за поведением лиц, освобожденных условно-досрочно от отбывания наказания».

В отличие от сотрудников любого другого подразделения, решающих, как правило, лишь одну из задач органов внутренних дел, участковые инспектора полиции и их помощники работают по всем направлениям их деятельности, а не только с лицами, находящимися на профилактическом учете.

На территории примерно половины городских и районных отделов полиции нет центров временной адаптации и детоксикации, следовательно, и кабинетов профилактики правонарушений и борьба с пьянством ведется в основном опять же участковыми инспекторами полиции и их помощниками.

В этой связи, невозможно переоценить роль руководителей местной полицейской службы. Если они правильно понимают стоящие перед участковыми инспекторами полиции задачи по профилактике правонарушений лиц, находящихся на профилактическом учете, то выбирают верные пути и методы выполнения работы, подчиненных им сотрудников - тогда успех общего дела по профилактике правонарушений со стороны лиц, состоящих на учете в органах внутренних дел обеспечен.

Здесь важен и принципиальный подход руководителя к тому, среагировал ли участковый инспектор полиции вообще на нарушение со стороны лица, находящегося на профилактическом учете.

Не решив все указанные проблемные вопросы в деятельности органов внутренних дел, мы еще долго будем говорить, что участковые инспектора полиции, несмотря на принимаемые меры, не обеспечивают надлежащую работу в данном направлении работы.

-
3. Закон Республики Казахстан от 15 июля 1996 года "Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы".
  4. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года №235- V.
  5. Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года №214 – V «О профилактике бытового насилия».
  6. Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 г. № 271- IV «О профилактике правонарушений».

Сведения об авторе

Маланьина Людмила Сергеевна — доцент кафедры административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, полковник полиции

Маланьина Людмила Сергеевна — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ІІО әкімшілік қызмет кафедрасының доценті, полиция полковнигі

Lyudmila Sergeevna Malanyina - Associate Professor of the Department of Administrative Activities of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police Colonel

¹ Махмутов А.С.

¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

ӘКІМШІЛІК ҚАДАҒАЛАУ ЖҮРГІЗУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Әкімшілік қадағалауда тұрған тұлғаның құқық бұзушылық жасау себептері және олардың алдын-алу мәселелері шеңберінде, мақала авторымен қадағаланушының құқық бұзушылық жасауына негіз болатын себептер және олардың алдын-алу мәселелері қаралады.

Кілтті сөздер: Дау-жанжал, құқық бұзушылық, тәрбие жұмысы, мекен-жайы, мақсаты, тәртіп, маңыздылығы, бас бостандығынан айыру, инспектор, қылмыс, мінез-құлқ, билік, құзырет, ескерту, нұсқау, ереже, әкімшілік қадағалау, профилактика, алдын алу, шектеу, жауапкершілік, қоғам, қауіпсіздік, шаралар.

ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ ПРОВЕДЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО НАДЗОРА

В рамках изучения проблемы причин совершения правонарушений поднадзорными лицами и их предупреждения автором статьи рассматриваются причины, способствующие к совершению поднадзорными лицами правонарушений и вопросы их предупреждения.

Ключевые слова: Конфликты, собеседование, правонарушение, место жительства, цел, дисциплина, лишение свободы, инспектор, преступление, правительство, предупреждение, правило, инструкция, поведение, административный надзор, профилактика, ограничение, ответственность, общество, безопасность, меры.

LEGAL ISSUES OF ADMINISTRATIVE SUPERVISION

Within globality studying carrying out administrative supervision by local policemen of police by the author of article the reasons promoting to commission by persons under surveillance by persons an offense and questions of their prevention are considered.

Keywords: Conflicts, interview, offense, place of residence, purpose, discipline, imprisonment, inspector, crime, Government, warning, rule, instruction, behavior, administrative supervision, prevention, restriction, responsibility, society, security, measures.

Әкімшілік қадағалау бас бостандығынан айыру мекемелерінен босатылған адамдар тарапынан құқыққа қарсы іс-әрекеттерді ескерту мақсатында олардың мінез-құлқын қадағалау және қажетті тәрбиелік ықпал көрсету үшін сот қаулысы негізінде бекітіледі.

Әкімшілік қадағалау рецидивті қылмысты ескертудің нысаны ретінде заңдылық-ты, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары кепілдіктерін сақтау негізінде жүзеге асырылады.

Оны жүзеге асыру кезінде ішкі істер органдары қадағалаудағыларға қатысты қажетті алдын алу мен жедел-іздігіру іс-шараларын «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» Заңымен көзделген қадағалау тәртіптері мен белгіленген шектеулерді қолданумен біріктіре отырып жүргізеді.

Ішкі істер органдары қызметтерінің әкімшілік қадағалауды орнатуы және оны жүзеге асыруы жөніндегі құқықтары мен міндеттері қолданыстағы заңдармен, Ішкі істер Министрінің Нұсқаулығымен анықталады.

Бас бостандығынан айыру мекемелерінен босатылған тұлғаларды әкімшілік қадағалау туралы Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 15 шілдедегі № 28 ші заңының талаптары бойынша, әкімшілік қадағалау кәнігі қылмыстың алдын алу нысаны болып табылады, заңдылықты азаматтардың құқық-тарының және бостандықтарының кепілдік-терін сақтау негізінде жүзеге асырылады және бас бостандығын айыру мекемелерінен босатылған тұлғалардың тарапынан болуы ықтимал құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін нормативтік құқықтық актілермен белгілі бір шектеулер қойылған осындай

тұлғалардың мінез-құлықтарын бақылау мақсатындағы мәжбүрлеу шарасы ретінде соттың шығарған қаулысы негізінде ішкі істер органдарының лауазымды тұлғалары жүргізетін профилактикалық іс-шаралар кешені [1].

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының әкімшілік полициясының жергілікті полиция қызметінің облыс, аудан, қала бойынша басқармалары мен бөліністерінде қызмет атқаратын учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің заңдылықты және тәртіпті қамтамасыз ету үшін соттың қаулысымен әкімшілік қадағалау орнатылған адамдарға өз қызметтері аясында қадағалауды жүзеге асыра отырып, ұйымдық құрылымдары жағынан азаматтар мен тұрғындардың жалпыға бірдей міндет-телген нормаларын және арнайы ережелерін, сонымен қатар талаптарын орындауына қатысты немесе олардың қандай да болма-сын құқық бұзушылықтардың алдын алу, ескерту және жолын кесу бойынша кінәлі-лерді әкімшілік жауапкершілікке өз уақытында тарту үшін жүзеге асырылатын арнайы уәкілеттенген лауазымды адам ретінде Қазақстан Республикасының Аза Заңы - Конституциясын, Қазақстан Республикасы Ішкі істер Министрінің №1095 ведомствалық бұйрығын, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексін, Қазақстан Республика-сының Қылмыстық атқару кодексін, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексін, Қазақстан Республикасының «Бас бостанды-ғынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» Заңын, Қазақстан Республикасының Ішкі істер Министрінің 11 ақпан 2005 жылғы «Әкімшілік қадағалауда тұрған адамдарды есепке алу ережесін бекіту туралы» №97 шы бұйрығын және басқа да Қазақстан Республикасының нормативтік заң күші бар заңнамалық актілерін басшылыққа алу ала отырып қызметтерін орындайды.

Әкімшілік қадағалауда тұрған бұрын сотталғанды есепке алу және оған қатысты есепті жүргізу Қазақстан Республикасының Ішкі істер Министрінің 11 ақпан 2005 жылғы «Әкімшілік қадағалауда тұрған

адамдарды есепке алу ережесін бекіту туралы» № 97 бұйрығы бойынша жүргізіледі [2].

Әкімшілік қадағалаудың жалпы құқық-тық негіздемесі бар, себебі оны Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының әкім-шілік полиция қызметтерінің жергілікті полиция қызметінің учаскелік полиция инспекторлары жүргізеді, өйкені қадағалау орнатылған бұрын сотталған тұлға учаскелік инспекторларының арнайы профилактика-лық бақылау есебіне алынады.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарымен бұрын сотталғанға қатысты жүргізілетін әкімшілік қадағалау іс-шарасының өзекті мәселелерінің бірі ол нормативтік құқықтық актілерге сәйкес, бас бостанды-ғынан айыру орындарынан мерзімінен бұрын босатылған тұлғаларға әкімшілік қадағалау орнатуға болмайтындығында. Себебі ішкі істер органдары (полиция) бас бостандығы-нан айыру мекемелерінен мерзімінен бұрын босатылған тұлғаларға қатысты әкімшілік қадағалау орнату туралы ұсынысты, жазасы-ның өтелмеген мерзімі өтіп кеткеннен кейін және бас бостандығынан айыру мекемесінен босатылған кезден бастап үш жыл мерзім өткен соң ғана, онда да ол адам әрдайым қоғамдық тәртіпті бірнеше рет бұзып, қоғам-дық қауіпсіздікке қатер төндірсе оған қатыс-ты тиісті уәкілетті органдарға әкімшілік қадағалау орнату үшін ішкі істер орган-дарының басшылары заңнама талаптарына сәйкес әкімшілік қадағалау орнату туралы сот органдарына ұсыныс беруге құзыретті.

Судьялар осы аталған мәселелер бойынша әкімшілік қадағалау ережелерін бұзу туралы әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қараған кезде әкімшілік қадағалауға алынған бұрын сотталған тұлғаны тек ғана Қазақстан Республикасы-ның әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 480 бабында көрсетілген әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамын қарап қана қоймай, сонымен қатар әкімшілік қадағалауды орнату және оны ұзартудың заңна-малық талаптарын ескерулері маңызды [3].

Судья әкімшілік қадағалау орнатылған

бұрын сотты болған тұлғаға қатысты шектеу орнатқан кезде қадағаланушыға мекен-жайын тек түнгі мезгілде тастап кетуіне, яғни түнгі сағат 22.00-ден таңғы сағат 06.00-ге дейін шектеу қоюға құзыретті. Егерде әкімшілік қадағалау орнатылған бұрын сотты болған тұлға тұрғылықты мекен жайын қажеттілікке байланысты ауыстыратын болса немесе шектеу қойылған уақыттан соң жеке шаруаларымен және жанұя жағдайына орай шығатын болса, ішкі істер органдарын міндетті түрде ескертіп, олардан жазбаша нысандағы рұқсат алуы міндеттеледі. Сот қаулысын орындайтын уәкілетті орган яғни полиция жеке тұлғалардың құқықтарына шектеулер қоюға (еңбек, сайлау, қоғамдық тағы басқалар бойынша) сонымен қатар судья қойған шектеулердің шегінен шықпауы тиіс.

Судьяның шығарған қаулысын немесе судья қаулысымен орнатылған шектеулердің ережелерін бұзған уақытта әкімшілік қадағалау орнатылған адамға қатысты Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексінің 480 бабымен оған учаскелік полиция инспекторы тиісті әкімшілік құжаттарды жинақтап яғни жасалған құқық бұзушылықтар туралы толтырылған құжаттардың көшірмелерін судьяның қаулысын сот органына оны жауапқа тарту мәселесін шешу үшін жолдайды. Учаскелік полиция инспекторы өзінің заңнамада көрсетілген функционалдық міндеттеріне сәйкес әкімшілік қадағалау ережесін бұзған бұрын сотталған адамға қатысты әкімшілік құжаттарды сот органдарына жолдаған кезде, судья кейбір жағдайларда әкімшілік құжатпен танысып оқып шығып, әкімшілік іс бойынша құжаттарды дәлелдердің жетіспеу-шілігіне байланысты кейін қарай ішкі істер органына қайтаруы мүмкін. Сол себепті учаскелік полиция инспекторлары өз қызметінде сот органы қызметкерлерімен тығыз қызметтік мәселелерді шешу мақсатындағы кәсіби қарым-қатынаста болғаны дұрыс және сотқа жолданған әкімшілік істер туралы құжаттардың жан жақты және дұрыс жинақ-талғанына көзі жетуі тиіс. Ал судьялар бас бостандығынан айыру мекемелерінен босатылып шыққаннан соң

үш жыл мерзімдегі уақыт өтіп кеткеннен соң ғана бұрын сотталған адамға әкімшілік қадағалауды орнатуға құзыретті. Соның ішінде егер бұрын сотталған тұлға бірнеше рет қоғамдық тәртіпті өрескел бұзып, қандай болмасын әкімшілік құқық бұзушылықтар жасап, ішкі істер органы мен учаскелік полиция инспекторларының назарына жаман теріс қоғамға жат қылықтарымен көзге түсетін болса ғана әкімшілік қадағалауға алынуы қажет. Егер бұрын сотталып, бас бостандығынан айыру мекеме-сінен босатылып келген адамға босатылған уақытынан бастап үш жылдың мерзімі ішінде оған қатысты әкімшілік қадағалау мерзімінен бұрын немесе уақыты өтуіне байланысты қысқартылған болса, ол адамды осы үш жыл мерзімі ішінде Заңнамаларда көрсетілген негіздерге сәйкес қайтадан әкімшілік қадағалауға алуға болады. Осы заңнамада көрсетілген үш жыл мерзімді өткізіп алып, содан соң барып тұлғаны әкімшілік қадағалауға алу туралы ұсыныс қанағаттандыруға жатпайды. Соттың қаулысында көрсетілген шектеулерге қатысы жоқ іс-әрекеттер бойынша жасалынған құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік қадағалауда тұрған тұлға Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 480 бабында көрсетілген әкімшілік жауаптылыққа тартуға жатпайды. Учаскелік полиция инспекторлары әкімшілік қадағалау жүргізу кезінде туындайтын қыз-меттік қиындықтарға қарамастан әкімшілік қадағалауда тұрған бұрын сотталған адамды күнделікті тұрақты мекен-жайына барып тексеріп, онымен бірге тұрып жатырған отбасы мүшелерінен және туысқандарынан оның мінез-құлқы туралы мәліметтер жинақтайды, ол мәліметтердің шынайылығын тексереді, қадағаланушының мекен-жайы бойынша көршілерімен сұхбаттасады және қадағалаушымен оның әкімшілік құқық бұзушылықтар немесе қылмыстар жасамауы мақсатында профилактикалық бағытта әңгіме жүргізеді. Осы жерде учаскелік полиция инспекторы қадағаланушының мінез-құлқы туралы мәліметтер жинақтау кезінде оның бірге тұрып жатырған отбасы мүшелерімен, туыстарымен және көршілерімен кездесіп сұхбаттас-

қан кезде олардың беріп отырған мәліметтерінің жалған болмауы үшін өзінің қызметтік кәсіби-психологиялық әдіс тәсілдерін қолданғаны жөн. Учаскелік полиция инспекторы қадағаланушымен жүздескен уақытта, оған әкімшілік қадағалаудың басты мақсаты оны жазалау немесе басқалардан кемсіту еместігін, қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтар жасаудың алдын алу және қадағаланушыны дұрыс жолға салып, заңды сыйлайтын қоғамға пайдалы азаматтар қатарына қосу екендігін нақтылап түсіндіруі тиіс. Егер құқық қорғау органының қызметкері кез келген бұрын сотталған адамның психикасына және мінез-құлқына теріс жағынан әсер ететін заңға қарама-қайшы іс-әрекеттер жасайтын болса онда ондай адамның дұрыс жолға түсуі мүмкін болмайтын-дығын ескеру қажет. Учаскелік полиция инспекторы қадағаланушының тұрақты мекен-жайы бойынша онымен бірге тұрып жатырған отбасы мүшелерімен, тұрғын-дармен және көршілерімен жақсы тығыз қарым-қатынаста болуы керек. Әкімшілік қадағалауда тұрған адам учаскелік полиция инспекторымен жүргізілген профилактикалық қадағалау шараларынан ешқандай нәтиже шығармай әрдайым қоғамдық тәртіпті өрескел бұзып, ішкі істер органдарының назарына теріс жаман қоғамға жат қылықтарымен көзге түсетін болса, осы жағдайда учаскелік полиция инспекторы өз тарапынан шұғыл әкімшілік қызметтік іс-әрекет шараларын жүргізіп, оны тез арада заңды жауаптылыққа тарту мәселесін құқықтық тұрғыдан шешуі тиіс. Себебі атап көрсетілген жағдайлардың практикалық қызметте алдын-алмау салдарынан нәтижесінде қайғылы жағдайлардың орын алып жататындығын білеміз.

Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторларының әкімшілік қадағалауы бірқатар факторлармен сипатталады. Ең алдымен, оған мемлекеттік биліктік сипаттаманың тән екендігін аңғаруға болады. Қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді жүзеге асыру барысында ішкі істер органдарының оның ішінде учаскелік полиция инспекторлары өз қызметтерінде әкімшілік көндірудің әр түрлі шараларын қолданады, олар өз құзыреті

шегінде орындауға міндетті талаптар мен өкімдер беруге уәкілетті.

Әкімшілік қадағалаудың келесі сипаттамасының белгісі оның айқын бейнеленген профилактикалық бағыттылығында. Себебі әкімшілік қадағалау процесін жүзеге асыруда ішкі істер органдары қызметкерлері қылмыспен құқық бұзушылықтардың болуына ықпал ететін жағдайларды анықтауға мүмкіндік береді; теріс қоғамдық мінез-құлыққа бейімделген тұлғалардың құқық бұзушылықтарды жасауларына әсер ету мақсатында; құқық бұзушылықтардың жолын кеседі, құқық бұзушыларды жауаптылыққа тартуды қамтамасыз етеді.

Әкімшілік қадағалаудың ұйымдастырушылық бағыты ішкі істер органдары аумағында бақыланатын қоғамдық қатынастардың тәртіптенуінде көрінеді: құқықтардың және заңға қайшы қол сұғушылықтардың салдарынан болған келеңсіз жағдайларды қалпына келтіруге ат салысады.

Әкімшілік қадағалаудың кезеңділігіне келетін болсақ, оның жүзеге асырылу барысында бірнеше сатылардан өтуі; бақылау, көңіл бөлуді талап ететін фактілерді табу және құжаттандыру, міндетті нұсқаулықтар және өкімдер беру, құқық бұзушыларды заңмен белгіленген жауаптылыққа тартуды қамтамасыз ету.

Әкімшілік қадағалаудың жалпылық сипаттамасы бар, себебі оны ішкі істер органдарының әкімшілік полициясының жергілікті полиция қызметтері жүзеге асырады, оның ішінде көпшілігі ішкі істер органдары полициясының учаскелік полиция инспекторларының қызметінде орын алуында.

Мақаланы қорытындылай келе, ішкі істер органдары оның ішінде учаскелік полиция инспекторларының әкімшілік қадағалауы түсінігін келесідей тұжырымдауға болады, ол - азаматтар, лауазымды тұлғалар және шетел азаматтары немесе азаматтығы жоқ адамдардың қоғамдық тәртіпті және қауіпсіздікті реттейтін ережелерді нақты және бұлтартпай орындаулары және осы ережелерді бұзушыларды ескерту, алдын-алу, табу және жауаптылыққа тарту мақсатындағы күнделікті бақылауы. Учаскелік полиция инспекторлары өзінің қызметінде әкімшілік қадағалауды жүзеге асыру бары-

сында қадағаланушының мінез-құлқын бақылап, қадағалап ғана қоймай, онымен профилактикалық әңгімелер жүргізу арқылы қылмыстардың немесе құқық бұзушылықтардың алдын ала алады. Сол себепті учаскелік полиция инспекторлары өз тараптарынан қадағалауда тұрған адамды оған орнатылған әкімшілік қадағалауды жүргізу арқылы дұрыс жолға түсуіне ықпал етуі тиіс. Әкімшілік қадағалауда тұрған адам өзінің күнделікті жүріс тұрысы және мінез-құлқының лауазымды тұлға тарапынан қатаң қадағалауда тұрғанын, егер оған орнатылған ережелер мен шектеулер бұзылатын болса оған қарсы қатаң заңды шаралар қолданылатынын үнемі есінде сақтауы тиіс. Ол үшін учаскелік полиция инспекторы қадағаланушыға егер ол әкімшілік қадағалаудың ережелерін және оған қатысты орнатылған шектеулерді бұзатын болса, сонымен қатар бірнеше мәрте әкімшілік құқық бұзушылықтар жасайтын болса ол, Заңнамада көрсетілгендей қылмыстық жауаптылыққа тартылуы мүмкін екендігін қатаң түрде жазбаша және ауызша ескертіп жүруі тиіс. Учаскелік полиция инспекторларының әкімшілік қадағалауды жүргізуінің өзектілігі, жүргізілген әкімшілік қадағалау арқылы учаскелік полиция инспекторлары қадағалауда тұрған адамда оның мінез-құлқына әсер ету нысандарын және әдістерін қолдана отырып, оған қылмыстар немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар жасамауы керектігін қатаң ескертіп, әкімшілік қадағалаудың арнайы Заңнамада көрсетілгендей шараларын жүргізу арқылы қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті және азаматтардың тыныштығын қамтамасыз ете алады.

Учаскелік полиция инспекторларының әкімшілік қадағалауды жүргізуінің тағы бір маңызды ерекшелігі қадағаланушыны атқарылған іс-шаралар арқылы дұрыс жолға түсіру және қадағаланушы тарапынан құқық бұзушылықтар жасаудың алдын алу. Егер қадағаланушы учаскелік полиция инспекторлары тарапынан жүргізіліп жатырған профилактикалық іс-шаралардан ешқандай нәтиже шығармай, қоғамдық тәртіппен қоғамдық қауіпсіздікке қауіп төндіретіндей жағдайлар туғызса, осы жағдайларды ушықтырмау мақсатында учаскелік полиция инспекторы тарапынан алдын алу шаралары жүргізілуі қажет. Қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында әкімшілік қадағалау жүргізу қадағаланушы тарапынан жасалынуы ықтимал қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін өте маңызды болып есептеледі.

Жоғарыда талқыланған тақырып бойынша мақаланы қорытындылай келе, бас бостандығынан айыру меке-мелерінен жазасын өтеп шыққан бұрын ауыр және аса ауыр қылмыстар жасап, сотталған адамдарға қатысты соттың қаулы-сымен әкімшілік қадағалау орнату арқылы бұрын сотталғанды бақылау ол қоғам үшін маңызды деп ойлаймын. Қазіргі уақытта болып жатырған қылмыстардың көпшілігі бұрын сотталған адамдардың тарапынан болуда. Сол себепті бас бостандығынан жазасын өтеп шыққан адамдарға қатысты әкімшілік қадағалау орнату және олармен профилактикалық жұмыстар жүргізу резонансты қылмыстардың алдын алуға септігін тигізеді деген сенімдемін.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған тұлғаларды әкімшілік қадағалау туралы Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 15 шілдедегі № 28 заңы (02.03.2022 жылғы өзгерістермен және толықтырулармен);
2. Қазақстан Республикасы Ішкі істер Министрінің 2005 жылғы 11 ақпандағы «Әкімшілік қадағалаудағы адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» №97 бұйрығы
3. Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі 05.07.2014 ж.

Автор туралы мәлімет

Амангали Сугирович Махмұтов — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты ІІО әкімшілік қызметі кафедрасының профессоры полиция подполковнигі

Махматов Амангали Сугирович — профессор кафедры административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева подполковник полиции

Makhmutov Amangali Sugirovich — professor of the Department of administrative activities of the Department of internal affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev lieutenant colonel of police

---

¹Избас Р.С.

¹ *Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева
Актобе, Казахстан*

АДМИНИСТРАТИВНЫЙ НАДЗОР, КАК МЕТОД ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

В статье описывается профилактическая работа по предупреждению правонарушений со стороны лиц, состоящих на профилактическом учете в органах внутренних дел.

Проведение индивидуальной профилактической работы по недопущению совершения новых правонарушений со стороны лиц, состоящих на профилактическом учете в ОВД по категории «Административный надзор».

Ключевые слова: надзор, учет, сотрудник местной полицейской службы, участковый инспектор полиции, пробация, контроль, сообщение, правонарушение, меры ограничения, органы внутренних дел, суд, сигнальная карточка, рецидив, ресоциализация, психолог.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ӘКІМШІЛІК ҚАДАҒАЛАУДЫҢ ЕСКЕРТУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Мақалада ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдар тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша профилактикалық жұмыс сипатталған.

«Әкімшілік қадағалау» санаты бойынша ПО-да профилактикалық есепте тұрған адамдар тарапынан жаңа құқық бұзушылықтар жасауға жол бермеу бойынша жеке профилактикалық жұмыс жүргізу.

Түйінді сөздер: қадағалау, есепке алу, жергілікті полиция қызметінің қызметкері, учаскелік полиция инспекторы, пробация, бақылау, хабарлама, құқық бұзушылық, шектеу шаралары, Ішкі істер органдары, сот, сигналдық карточка, рецидив, қайта әлеуметтену, психолог.

ADMINISTRATIVE SUPERVISION AS A METHOD OF PREVENTION CRIMINAL OFFENSES

The article describes preventive work on the prevention of offenses on the part of persons who are on preventive registration in the internal affairs bodies.

Conducting individual preventive work to prevent the commission of new offenses by persons who are on preventive registration in the Department of Internal Affairs in the category of «Administrative supervision».

Keywords: supervision, accounting, local police officer, local police inspector, probation, control, report, offense, restriction measures, internal affairs bodies, court, signal card, relapse, resocialization, psychologist.

Органы внутренних дел призваны служить народу Казахстана, в целях обеспечения общественной безопасности осуществлять профилактику правонарушений.

Основной объем индивидуальной профилактической работы по предупреждению правонарушений со стороны лиц, состоящих на профилактическом учете,

осуществляют в органах внутренних дел сотрудники местной полицейской службы [1].

Индивидуальная профилактика начинается с выявления лиц, поведение которых свидетельствует о реальной возможности совершения ими новых правонарушений.

В связи с чем, сотрудники местной полицейской службы обязаны систематически и своевременно осуществлять сбор

необходимых сведений, которые помогут принять своевременно меры по недопущению повторных уголовных правонарушений со стороны лиц, состоящих на профилактическом учете.

В числе информационных источников могут быть уголовные дела, возбуждаемые по фактам совершения уголовных правонарушений, за которые лица, состоящие на профилактическом учете, уже понесли наказание. Сюда же можно отнести справки, получаемые из различных организаций. Огромное значение имеет информация, получаемая от граждан, которые оказывают содействие полиции в обеспечении охраны общественного порядка, с места работы и с места жительства подучетного лица, а также из органов здравоохранения, куда лица в отношении, которого заведено профилактическое дело нередко обращаются за той или иной медицинской помощью и т.д.

В соответствии с предписанными инструкциями и правилами, сотрудники местной полицейской службы ежеквартально осуществляют поквартальный обход обслуживаемого административного участка, в ходе которого получают информацию о лицах, состоящих на профилактическом учете в органах внутренних дел.

Четыре раза в год сотрудники местной полицейской службы отчитываются перед населением о проделанной работе, где гражданам информируют государственные органы о тех или иных правонарушениях, совершаемых на том или ином участке.

Определенные результаты дает и ежедневный прием граждан сотрудниками местной полицейской службы, которые своевременно сообщают о поведении по месту работы и жительства лиц, состоящих на профилактическом учете.

Необходимо указать на тесное взаимодействие сотрудника местной полицейской службы с обществом, которое позволяет своевременно предпринять профилактические меры по недопущению совершения новых уголовных правонарушений со стороны указанной категории лиц.

Важно помнить, что сотруднику местной полицейской службы, как должностному лицу нельзя допускать ошибки в изучении личности, состоящей на профилактическом

учете в органах внутренних дел. Каждый сотрудник местной полицейской службы должен быть еще и психологом, способным своевременно распознавать намерения профилактируемого лица и своевременно принимать все упреждающие меры по недопущению новых уголовных и административных правонарушений.

Причинами, по которым, сотрудники местной полицейской службы допускают просчеты в своей работе с подучетным контингентом, являются чрезмерная загруженность, выполнение несвойственных им работ, недостаточный опыт работы в органах внутренних дел, слабые знания психологии человека, недобросовестное отношение к работе и т.д.

Каждый сотрудник местной полицейской службы должен точно понимать всю ответственность, которая на него возложена по недопущению совершения новых уголовных правонарушений со стороны лиц, состоящих на профилактическом учете в органах внутренних дел.

Кроме того, сотрудники местной полицейской службы обязан изучать материалы, поступающие из мест лишения свободы профилактируемого лица, где, как правило, в обязательном порядке, указываются сведения, за какое уголовное правонарушение судом был вынесен приговор о назначении меры наказания в местах лишения свободы, какая мера наказания была присуждена и срок наказания.

Другой момент касается навыков форм и методов совершения уголовных и административных правонарушений лицами, состоящими на профилактическом учете в органах внутренних дел, что толкнуло его на совершение правонарушения.

Немаловажную роль в определении характеристики играет образование, возраст, семейное положение, состав семьи, место жительства, уровень культуры, социальное положение, специальность, должностное положение, стаж работы, отношение к труду, в семье, условия для жизни, окружение, жилищные условия, морально-психологический климат в семье и коллективе, круг общения, окружение, которое может влиять, как положительно, так и отрицательно,

имеется ли у него авторитет в обществе, в семье, среди коллег по работе и т.д.

Нередко лица, состоящие на профилактическом учете замкнуты, и, чтобы расположить их к себе требуется много сил, терпения и времени. С годами, у лиц, отбывши наказание в местах лишения свободы вырабатывается чувство недоверия к окружающим, они, как правило, становятся эгоистичными, легкомысленными, безответственными, пассивными. В поведении появляется жестокость, наглость и хитрость.

В то же время, приобретенный опыт общения с криминальным контингентом, отбывающих наказание в местах лишения свободы, позволяет им легко подчинить себе других или поддаться чужому влиянию, а это всегда приводит к негативным всем известным последствиям.

В физиологическом плане лица, состоящие на профилактическом учете, страдают такими хроническими заболеваниями, как алкоголизм, наркомания, токсикомания, туберкулёз и т.п.

Основная масса лиц, освобожденных из мест лишения свободы склонны к азартным играм, которым они обучились, отбывая наказание. Их поведение сопровождается развратом и паразитическим образом жизни. Они легко вступают в конфликт с окружающими, при этом доказывая свою точку зрения на те или иные обсуждаемые вопросы.

После употребления алкогольных, наркотических и психотропных веществ они способны на совершение самых тяжких уголовных правонарушений.

В целях всестороннего изучения личности сотруднику местной полицейской службы необходимо, прежде всего, изучить личность лица, состоящего на профилактическом учете, познакомиться с документами, поступившими из исправительных учреждений, провести беседы с гражданами, хорошо его знающими, изучить окружение его среды.

В процессе изучения личности профилактируемого, изучается информация о прошлом и настоящем личности, социальных связях и ближайшем окружении, благодаря которой возможно сделать прогноз будущего поведения.

Таким образом, проведение индивидуальной профилактической работы сотрудниками местной полицейской службы позволяет не допустить совершения новых правонарушений со сторон лиц, состоящих на профилактическом учете.

Вопрос о постановке лица на профилактический учет решается в строгом соответствии с законодательством и нормативными актами, основанием является наличие достаточных, проверенных данных, указывающих на:

-неоднократное совершение в местах лишения свободы нарушения дисциплины или административных правонарушений с нарастанием степени их общественной опасности, свидетельствующее о возможности совершения лицом преступлений;

- наличие в деянии лица отдельных признаков объективной или субъективной стороны состава преступления при отсутствии оснований для возбуждения уголовного дела;

- совершение лицом деяния, содержащего признаки уголовного правонарушения, при наличии обстоятельств, исключающих производство по уголовному делу или влекущих его прекращение либо освобождение от уголовной ответственности;

- невыполнение лицом, осужденным условно или освобожденным условно-досрочно, обязанностей, возложенных на него приговором суда;

- противоправное поведение лица, освобожденного из мест лишения свободы, судимость которого не снята или не погашена;

- совершение дисциплинарного проступка либо административного правонарушения лицом, которому отсрочено отбывание наказания либо освобожденного от отбывания наказания в связи с болезнью.

Планирование индивидуально-профилактической работы обусловлено особенностями каждой конкретной ситуации и не исключает возможности просчитывания каждого предпринимаемого шага со стороны сотрудника местной полицейской службы.

При составлении плана профилактики, сотрудники местной полицейской службы должны помнить, что для каждого подучетного контингента составляется индивидуальный план, предусматривающий психологические особенности того или

иною лица, склонного к совершению новых уголовных и административных правонарушений.

Грамотный подход к выработке этих планов состоит в том, что планируемые мероприятия должны облегчить последовательное осуществление перечисленных ниже работ, составляющих содержание непосредственного профилактического воздействия.

В соответствии п.п.3, п.14 Приказа Министерства внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года №1095 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников», участковый инспектор полиции проводит индивидуальную профилактику правонарушений в отношении лиц, состоящих на профилактическом учете в органах внутренних дел [2], в отношении которых

1. Установлен административный надзор.
2. Принято решение об условно-досрочном освобождении из мест лишения свободы.
3. Принято решение об освобождении из мест лишения свободы после отбытия наказания за совершение тяжкого и (или) особо тяжкого преступления или судимого два и более раз к лишению свободы за умышленные преступления (формально подпадающие под действие Закона Республики Казахстан от 15 июля 1996 года «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы») [2].
4. Установлены особые требования к поведению по административным правонарушениям.
5. Вынесено защитное предписание.

Профилактический учет, проживающих на административном участке, и проведение с ними индивидуальной профилактической работы устанавливается решением начальника местной полицейской службы при поступлении:

- сообщения из исправительного учреждения и постановления суда для лица, освобожденного из мест лишения свободы, в отношении которого судом установлены ограничения;

- медицинских документов из медицинской организации на лицо, больное алкоголизмом или наркоманией, состоящее на учете в медицинской организации и представляющее опасность для окружающих;

- рапорта участкового инспектора полиции на имя начальника местной полицейской службы, о необходимости постановки на профилактический учет гражданина, входящего в категорию, указанных в вышеназванном Законе «О профилактике бытового насилия»;

- сообщения из территориального органа или уголовно-исполнительных органов, и копии приговора суда для осужденных лиц, которым назначены виды наказания, не связанные с лишением свободы, либо наказание назначено условно.

Индивидуальная профилактическая работа участкового инспектора полиции включает:

1. Проведение профилактических бесед с лицами, состоящими на профилактическом учете.
2. Наблюдение за поведением лиц, состоящих на профилактическом учете, их образом жизни, кругом общения.
3. Опрос родственников лиц, состоящих на профилактическом учете, их соседей и других лиц.
4. Применение мер административного принуждения к лицам, состоящим на профилактических учетах и нарушающим законодательство Республики Казахстан.

В органах внутренних дел сотрудниками полиции очень широко используется метод убеждения как метод профилактики - это комплекс воспитательных, разъяснительных мероприятий, осуществляемых в целях изменения антиобщественного поведения профилактируемых и закрепления положительной динамики (правомерного поведения). Основными формами реализации убеждения являются индивидуальные и коллективные беседы, обсуждение поведения лица, установление над ним шефства, совместное участие воспитателя и воспитуемого в полезной деятельности и т.д.

Основной формой воспитательного воздействия на лиц является беседа.

Как правило, сотрудниками местной полицейской службы с лицами, состоящими на профилактическом учете проводятся предварительные, предупредительные и воспитательные беседы. Беседы не всегда дают те результаты, на которые рассчитывают сотрудники местной полицейской службы, так как профилируемые лица снова совершают уголовные и административные правонарушения.

Предварительная, она же ознакомительная беседа проводится на самом начальном этапе, когда только участковые инспекторы полиции заводят профилактическое дело. К таким беседам сотрудники местной полицейской службы должны готовиться очень серьезно, так как от нее зависит будущая профилактическая работа. Здесь должна быть собрана всевозможная информация о самом профилируемом лице. Уточнить список его окружения, поведение в прошлом и настоящем.

Сотрудники местной полицейской службы должны быть доброжелательными, проявлять заинтересованность к дальнейшей судьбе лица, с которым проводят беседу, ни в коем случае беседа не должна затянуться, как правило беседы проводятся не больше одного часа.

Предварительные беседы не должны проводиться без повода, должны быть веские основания для их проведения, цель которых изучить личность подучетного лица, распознать его помыслы.

Воспитательная беседа незначительно отличается от предварительной беседы и может проводиться в комплексе. Обстановка должна быть неофициальной, располагающей и доверительной к откровенному разговору. Такие беседы, как правило, проводятся по месту учебы, работы или жительства профилируемого лица.

Сотрудник местной полицейской службы может установить шефство над профилируемым лицом, что окажет существенную помощь в индивидуальной профилактической работе с указанной категорией лиц. Помощь в шефстве могут оказывать только те лица, которым могут положительно повлиять на профилируемое лицо своим примером.

Кроме того, сотрудники местной полицейской службы должны оказывать содействие профилируемому лицу в его трудоустройстве, так как зачастую работодатели с большой неохотой принимают тот контингент, который освобожден из мест лишения свободы, от части их понять тоже можно.

В нашей стране принят не один нормативно-правовой акт, который предписывает трудоустраивать лиц, освобожденных из мест лишения свободы, но на деле они не всегда работают по ряду объективных причин.

Другой вопрос касается вопроса нежелания самих профилируемых лиц, трудоустраиваться. Они объясняют это тем, что где можно работать заработная плата очень маленькая и прожить на нее практически невозможно.

Наряду с такими превентивными мерами, сотрудники местной полицейской службы очень часто применяют методы принуждения, к которым относятся:

- административный арест и административное задержание;
- административный надзор;
- штраф;
- ограничительные меры покидать свое жилище в определенное время суток, пребывать в увеселительных заведениях и общественных местах, выезжать за пределы населенного пункта, употреблять алкогольные, наркотические и психотропные вещества.

Данные меры принуждения применяются только в том случае, когда другие меры не принесли результатов и лицо, в отношении которого заведено профилактическое дело совершило новое уголовное правонарушение.

Контроль со стороны сотрудников местной полицейской службы за поведением и образом жизни поставленных на учет лиц, а также систематическая проверка результатов профилактических мероприятий осуществляются в соответствии с планом индивидуальной профилактики.

Выполняя все намеченные мероприятия качественно и в срок участковым инспекторам полиции можно добиться минимизации совершения новых уголовных право-

---

нарушений лицами, состоящими на профилактическом учете в органах внутренних дел.

Список использованных источников:

1. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 15 июля 2014 года №432 «Об утверждении Правил осуществления профилактического контроля за лицами, состоящими на профилактическом учете в органах внутренних дел».

2. Приказ МВД Республики Казахстан от 29 декабря 2015г. №1095 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников».

3. Закон Республики Казахстан от 15 июля 1996 г. № 28-І «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы».

Сведения об авторе

Избас Руслан Сарбаевич — заместитель начальника кафедры административной деятельности органов внутренних дел Актюбинского юридического института Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени М.Букенбаева, подполковник полиции

Избас Руслан Сарбайұлы — Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі кафедрасы бастығының орынбасары, полиция подполковнигі

Izbas Ruslan Sarbayevich - deputy head of the department of administrative activities of the internal affairs bodies of the Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police lieutenant colonel

-
- Қылмыстық құқық, криминология
  - Уголовное право, криминология
  - Criminal law, criminology

---

¹Ф.Г. Галым

¹ *Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева
Актобе, Казахстан*

ШКОЛЬНЫЙ УЧИТЕЛЬ КАК СУБЪЕКТ ПРОФИЛАКТИКИ БУЛЛИНГА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

В данной научной статье автор исследует проблемы взаимодействия школьных учителей, психологов и ювенальной полиции в профилактике буллинга и подростковой преступности в образовательной среде.

Ключевые слова: буллинг, школа, подростки, учитель, психолог, полиция, суицид, профилактика, права ребенка, подростковая преступность.

МЕКТЕП МҰҒАЛІМІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА ҚОРЛАУДЫҢ АЛДЫН АЛУ СУБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ

Бұл ғылыми мақалада автор мектеп мұғалімдерінің, психологтардың және ювеналды полицияның білім беру ортасындағы буллингпен жасөспірімдер қылмысының алдын алудағы өзара әрекеттесу мәселелерін зерттейді.

Түйін сөздер: буллинг, мектеп, жасөспірімдер, мұғалім, психолог, полиция, суицид, алдыналу, бала құқықтары, жасөспірімдер қылмысы.

SCHOOL TEACHER AS A SUBJECT OF BULLYING PREVENTION IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

In this scientific article, the author explores the problems of interaction between school teachers, psychologists and juvenile police in the prevention of bullying and juvenile delinquency in the educational environment.

Keywords: bullying, school, teenagers, teacher, psychologist, police, suicide, prevention, child rights, juvenile delinquency.

Сегодня, особую обеспокоенность в казахстанском обществе вызывает проблема буллинга, в т.ч. и в социальных сетях. Законодательство о правах ребенка в Республике Казахстан определяет буллинг ребенка как систематические (два и более раза) действия унижительного характера, преследование и (или) запугивание, в том числе направленные на принуждение к совершению или отказу от совершения какого-либо действия, а равно те же действия, совершенные публично или с использованием средств массовой информации и (или) сетей телекоммуникаций (кибербуллинг).

В Послании народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий» Касым Жомарт Кемелович Токаев отметил, что «как и весь мир, Казахстан тоже столкнулся с

незащищенностью граждан от травли в интернете. В первую очередь от этого страдают дети. Они особенно остро воспринимают интернет-травлю, которая, к сожалению, приводит к печальным последствиям. Пришло время принять законодательные меры по защите граждан, особенно детей, от кибербуллинга. Нужно усилить и другие меры по защите прав детей, в частности, присоединиться к Факультативному протоколу к Конвенции о правах ребенка, касающемуся процедуры сообщений».

В 2021 году представительство Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) в Казахстане проведя исследование состояния насилия в отношении детей установили, что травля детей в условиях школы стала серьезной проблемой в масштабе всей страны. Так, например, среди

подростков, принявших участие в проведенном анкетировании, 66% участников лично сталкивались с проявлениями буллинга и дискриминации, при этом 63% подростков были свидетелями насилия и дискриминации, 44% подростков были жертвами, и 24% – сами совершали акты насилия и дискриминации в отношении других детей в школе. Самое примечательное здесь, на что следует сделать особый акцент – треть школьников, ставших свидетелями буллинга, не рассказали никому о происшествии, т. е. скрыли факт насилия.

В случаях, когда ребенок становится жертвой школьной травли, большинство специалистов-психологов рекомендуют родителям понять, как и почему их ребёнок оказался в подобной ситуации, после чего решать проблему совместно с сотрудниками ювенальной полиции, учителями, администрацией школы и школьными психологами. Однако здесь, в качестве еще одной острой проблемы профилактики буллинга и подростковой преступности в целом следует отметить и имеющуюся практику замалчивания администрации организаций образования фактов агрессивного и прокриминального поведения несовершеннолетних.

Можно предположить, что причина сокрытия подобных фактов кроется, как бы это банально не звучало, в «погоне за рейтингами», нежелании нести ответственность и становиться центром негативного внимания средств массовой информации. Соответственно, школьник, ощущая относительную безнаказанность, продолжает свою асоциальную деятельность, что в итоге приводит к совершению преступлений, в т.ч. насильственного характера. Хотя, если с подобными «трудными» подростками своевременно и качественно проводить воспитательную, психологическую и профилактическую работу, то многих преступлений можно было бы избежать. И здесь, именно школьный учитель, ежедневно находясь в эпицентре всех школьных событий, имеет все возможности для выявления и предупреждения различного рода правонарушений несовершеннолетних.

Естественный процесс становления личности в подростковом возрасте требует от школьных педагогов и психологов постоянного изучения именно индивидуальных особенностей подростка, и уже с учетом этого разрабатывать и применять на практике комплекс мер по формированию системы воспитательного процесса.

Школьные драки, школьные хулиганы, сигареты и спиртные напитки в руках школьников, мелкие кражи, травля слабых – все это в той или иной мере давно стало обычной действительностью казахстанских школ и колледжей. Но как относиться к несовершеннолетнему правонарушителю? Относиться как к малолетнему, но закоренелому преступнику, место которого в местах лишения свободы, или же как к агрессивному и невоспитанному подростку, которого еще можно исправить и перевоспитать?

Безусловно, причин совершения подростками различного рода правонарушений достаточно много, зависящих как от личностных особенностей несовершеннолетнего преступника, так и от различных социальных факторов, таких как семейное неблагополучие и взаимоотношения в семье; влияние интернета, социальных сетей и СМИ; отсутствие организации досуга и неблагоприятное окружение; низкий уровень патриотического воспитания; слабая профилактика подростковой преступности; неудовлетворительная система безопасности организаций образования.

В этот перечень причин и условий подростковой преступности хотелось бы отнести и слабую роль школьных учителей и психологов в работе с подростками в организациях образования, а также низкую психологическую и педагогическую подготовку сотрудников подразделений ювенальной полиции местной полицейской службы. Конечно же, было бы весьма хорошо, если бы сотрудники, назначаемые на должность участкового инспектора полиции по делам несовершеннолетних проходили длительные подготовительные курсы, с углубленным изучением психологии и педагогики. Наличие подобных специалистов в ОВД было бы неоценимым

преимуществом в системе профилактики

Вместе с тем, говоря о возможностях психологии и педагогики в профилактике правонарушений несовершеннолетних, нельзя не упомянуть о всемирно известном педагоге советского периода А.С.Макаренко, который разработал авторскую методику эффективного перевоспитания беспризорников и несовершеннолетних правонарушителей в 20-30 годы XX века. В своих лекциях о воспитании детей А.С.Макаренко говорил, что «воспитание детей – самая важная область нашей жизни. Наши дети – это будущие граждане нашей страны. Они будут творить историю. Наши дети – это будущие отцы и матери, они тоже будут воспитателями своих детей. Наши дети должны вырасти прекрасными гражданами, хорошими отцами и матерями. Но и это не все: наши дети – это наша старость. Правильное воспитание – это наша счастливая старость, плохое воспитание – это наше будущее горе, это – наши слезы, это – наша вина перед другими людьми, перед всей страной».

Анализируя педагогические труды А.С.Макаренко сквозь призму современности, без учета актуальных для того периода «трудовых коммун ОГПУ» и «приобщения к коллективному труду индустриального типа», возникает необходимость новой систематизации видения выдающегося педагога в части воспитания детей и профилактики правонарушений в подростковой среде.

Например, А.С.Макаренко был убежден в том, что не всегда можно отдать воспитание ребенка на откуп только семье, утверждая: «Семьи бывают хорошие, и семьи бывают плохие. Поручиться за то, что семья воспитывает как следует, нельзя. Говорить, что семья может воспитывать как хочет, мы не можем. Мы должны организовать семейное воспитание, и организующим началом должна быть школа как представительница государственного воспитания. Школа должна руководить семьей». И это высказывание можно найти весьма актуальным для нашего времени, когда в одном случае, в силу тех или иных обстоятельств,

подростковой преступности.

родители не могут уделить должного внимания воспитанию своих детей, а в другом – воспитательные методики неопытных родителей, мягко говоря, оставляют желать лучшего.

Безусловно, школьными учителями и службой школьных психологов проводится огромная разъяснительная и обучающая работа с родителями по правилам воспитания детей, но, в то же время, не каждый родитель добросовестно относится к вопросам воспитания. В этой связи, образовавшийся вакуум, полагаю, должны занять школьные психологи, педагоги и, конечно же, участковые инспектора полиции по делам несовершеннолетних, не как карательный орган, но, как старший товарищ. В свою очередь, для этого, школьные учителя и сотрудники ювенальной полиции должны иметь определенные коммуникативные навыки, знать психологию общения, знать психологию личности, наконец, знать тактические особенности установления психологического контакта с несовершеннолетними.

Кроме того, общеизвестным является тот факт, что качественно организованная система безопасности организаций образования, включающая в себя контрольно-пропускную систему, систему видеонаблюдения, освещение зданий и прилегающей территории, наличие специализированной охранной службы – все это является надежным залогом безопасности как самих учащихся, так и персонала учебного заведения, а также эффективным средством профилактики буллинга, подростковой преступности на территории школы, колледжа, университета.

Например, в последние годы во всем мире, в т. ч. и в сопредельных странах ближнего зарубежья все чаще наблюдаются факты совершения относительно нового вида массовых убийств – «schoolshooting», что в переводе с английского буквально означает стрельбу в школах.

Так, например, утром 26 сентября 2022 года в городе Ижевске Российской

Федерации в средней школе №88, бывший выпускник данной школы Артем Казанцев устроил стрельбу, в результате которой погибли 17 человек, 11 из них – дети, ещё 23, включая 21 ребёнка получили ранения различной тяжести. Нападавший покончил с собой.

11 мая 2021 года в столице Республики Татарстан Российской Федерации девятнадцатилетний юноша, вооруженный гладкоствольным ружьём HatsanEscort PS, ворвался в казанскую гимназию № 175 и совершил массовое убийство учащихся и сотрудников гимназии, где погибли 9 человек и 32 – пострадали. В ходе расследования стало известно, что подозреваемый Г. весной 2021 года прошёл шестичасовые курсы по безопасному обращению с оружием, имея требуемые медицинские справки, а также билет охотника, без труда смог приобрести полуавтоматическое гладкоствольное ружьё HatsanEscort PS и патроны к нему, впоследствии ставшем орудием преступления.

17 октября 2018 года в Керченском политехническом колледже произошло аналогичное массовое убийство учащихся и сотрудников колледжа, где в результате взрыва и стрельбы погиб 21 человек и 67 – пострадало. Подозреваемый восемнадцатилетний студент колледжа Р. погиб на месте преступления, покончив с жизнью самоубийством. В ходе расследования стало известно, что подозреваемый Р. 13 октября 2018 года законно приобрёл помповое ружьё HatsanEscort и 150 патронов с картечью, предварительно получив необходимое разрешение.

Если говорить о подобных массовых убийствах в странах дальнего зарубежья, то здесь следует выделить Соединенные штаты Америки, и самым резонансным является инцидент, произошедший 20 апреля 1999 года в старшей школе «Колумбайн», где ученики Эрик Харрис и ДиланКлиболд расстреляли на территории школы 13 человек и оба покончили с собой.

В Казахстане подобного рода нападений и массовых убийств с применением огнестрельного оружия, к

счастью, не происходило, но, тем не менее, убийства и причинение вреда здоровью в результате огнестрельного ранения регистрируются регулярно, в том числе и с участием несовершеннолетних. Так, например, в ноябре 2014 года в поселке Жибек жолы Сарыагашского района ЮКО конфликт между школьниками закончился перестрелкой, где один десятиклассник застрелил другого из обрез охотничьего ружья; в феврале 2015 года в одной из школ Актау конфликт учеников завершился перестрелкой; в апреле 2015 года перестрелка между учащимися случилась в городе Алматы; в сентябре 2015 года в больницу города Арыси в тяжелом состоянии с огнестрельными ранениями доставлено трое подростков 16-17 лет, участников групповой драки; в сентябре 2019 года в городе Шымкенте патрульными нарядами пресечена массовая драка, в ходе которой телесные повреждения получил 16-летний подросток. У задержанных изъяты нож, обрез охотничьего ружья и травматический пистолет.

Таким образом, существование реальной угрозы применения огнестрельного и холодного оружия учащимися организаций образования в решении различных конфликтных ситуаций, в том числе и по месту учебы, указывает на необходимость комплексного и детального исследования всей системы обеспечения безопасности в организациях образования Казахстана. Данные мероприятия положительно отразятся и на полном исключении фактов правонарушений, совершаемых как подростками, так и в отношении последних.

В числе прочего, необходимо обеспечить полное оснащение объектов организаций образования, прилегающей к ним территории и максимально приближенных путей подхода освещением и качественной системой видеонаблюдения, исключая наличие «слепых» зон. Что безусловно окажет благоприятное действие на предупреждение, своевременное пресечение и раскрытие возможных преступлений.

Также, необходимо усилить контрольно-пропускную систему организаций образования, с отказом от привычных всем вахтерш и привлечением для данных целей сотрудников специализированных

охранных служб, так как объекты организаций образования относятся к категории объектов, уязвимых в террористическом отношении.

Список использованных источников:

1. А. С. Макаренко. Лекции о воспитании детей. Общие условия семейного воспитания // URL: http://antmakarenko.narod.ru/liter/vospm/vosp_det.htm (дата обращения 15.09.2022 г.).
2. Как буллинг мешает жить и учиться казахстанским детям и подросткам / Специальный совместный проект Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстани Представительства Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) в Казахстане – 2021 г. // Режим доступа: URL: <https://www.inform.kz/socialwork> (дата обращения 01.09.2022 г.).
3. И. Жилин. Керченский колумбайн. Массовое убийство в Крыму // URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2018/10/17/78234-kerchenskiy-kolumbayn> (дата обращения 23.04.2022 года).
4. Д. Серков. Эксперты назвали казанского стрелка террористом-одиночкой: что известно о стрельбе в гимназии № 175 URL: <https://www.rbc.ru/society/11/05/2021> (дата обращения 23.04.2022 года).
5. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345-ІІ «О правах ребенка в Республике Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.07.2022 г.) URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1032460 (дата обращения 01.09.2022 г.).
6. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. Казахстан в новой реальности: время действий Режим доступа: URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g (дата обращения 10.08.2022 г.).
7. Ф. Г. Галым. О некоторых проблемах профилактики преступности в подростковой среде. // Роль общественности и взаимодействие с правоохранительными органами в предупреждении и профилактике правонарушений (к 25-летию Конституции и Ассамблеи народа Казахстана). Материалы международной научно-практической конференции, 15 мая 2020 г. / Под ред. М. Ж. Кайбжанова. Актобе, 2020. С. 158.

Сведения об авторе

Галым Фаиз Галымұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының кандидаты

Галым Фаиз Галымович — профессор кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Актюбинского юридического института МВД РК имени М. Букенбаева, кандидат юридических наук

Galym Fayz Galymovich — Professor of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, Candidate of Legal Sciences

-
- Ішкі істер органдары кадрларын дайындау
  - Подготовка кадров органов внутренних дел
  - Training of personnel of internal affairs bodies

---

¹А.С. Абилова

¹ Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚИТУДЫҢ ҮРДСІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақала қашықтықтан білім берудің өзектілігі мәселесіне арналған. Мақала авторының айтуынша, қашықтықтан оқыту формасы уақыт пен кеңістіктік белдеулердің болуына қарамастан жаппай үздіксіз өзін-өзі оқыту, жалпы ақпарат алмасу жүйелерін құруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, автор мақалада, қашықтықтан оқытудың маңызды мәселесін ашады. **Түйінді сөздер:** қашықтықтан оқыту, қашықтықтан білім беру, икемділік, модульдік, оқыту сапасын мамандандырылған бақылау, қашықтықтан оқыту процесі.

ВОПРОСЫ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Статья посвящена вопросу актуальности дистанционного образования. Автор статьи говорит, что дистанционная форма обучения дает возможность создания систем массового непрерывного самообучения, всеобщего обмена информацией, независимо от наличия временных и пространственных поясов. Также автор раскрывают серьезную проблему дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, дистанционное образование, гибкость, модульность, специализированный контроль качества обучения, процесс дистанционного обучения.

ISSUES OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE DISTANCE LEARNING PROCESS

The article is devoted to the relevance of distance education. The author of the article says that distance learning makes it possible to create systems of mass continuous self-learning, universal information exchange, regardless of the presence of time and spatial zones. The author also reveals a serious problem of distance learning.

Keywords: distance learning, distance education, flexibility, modularity, specialized training quality control, distance learning process.

Бүгінгі әлем дамуының жаңа ұстанымдары білім беру жүйесінен күн сайынғы экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерге мейлінше бейімделуді талап етеді. Әлем қазіргі күні «білім қоғамын» және «білім экономикасын» құру бағытында. Қашықтықтан оқытуды енгізудің маңыздылығы мен қажеттілігі 2020 жылдың басынан бастап коронавирустық инфекциямен жаһандық жағдайға байланысты, соның салдарынан білім беру мекемелерінің онлайн режиміне шұғыл көшуі болды.

Қашықтықтан оқыту технологияларын белсенді қолдану бүкіл білім беру жүйесінің тұжырымдамасын,

оның ұйымдастырушылық және мазмұнды аспектілерін өзгертті [1].

Сондықтан бүгінгі таңда білім беру процесінің субъектілері арасындағы кәсіби білім берудегі қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалану және өзара әрекеттесу, осы саладағы ұйымдастырушылық-мазмұндық және әдістемелік мәселелерді оңтайландыру тәжірибесіне арналған зерттеулер ерекше сұранысқа ие.

Зерттеу мәселесі кәсіптік білім берудегі Қашықтықтан оқытудың өзекті аспектілерін ашу болып табылады. Зерттеу мақсаты: қазіргі жағдайда кәсіптік білім берудегі қашықтықтан оқытудың өзекті мәселелерін белгілеу.

Негізгі қорытындылар: қашықтықтан оқыту онлайн режимінде қашықтықтан білім беру процесінің қолжетімділігі мен сапасын қамтамасыз ететін инновациялық білім беру технологияларына жатады; қашықтықтан оқытуды іске асыру құралдары оқыту платформалары, интернет-ресурстар болып табылады;

-қашықтықтан оқыту жаңа технологиялық білім беру трендтерінің пайда болуына ықпал етті: жаппай ашық онлайн курстар, бейімделгіш оқыту, мінез-құлық аналитикасы және т. б.;

-кәсіби білім берудегі қашықтықтан оқытудың өзекті мәселелері болашақ мамандарды қашықтықтан оқыту форматында кәсіби даярлаудың сапасы, қашықтықтан ұйымдастырудың жалпы қабылданған стандарттарының болмауы және білім алушылардың білімін бағалау рәсімдері, техникалық қиындықтар және т.б. болып табылады[2].

- Қашықтықтан білім беру кімге қатысты? өз санатын, біліктілігін немесе дәрежесін арттырғысы келетіндер үшін;

- жұмыстан бос уақытында жаңа білім алуға дайын, өз дамуына мүдделі адамдар үшін;

-жаңа жабдықты басқаруды меңгергісі келетіндер үшін; сабаққа қатыса алмайтын жұмысшылар мен отбасылық адамдар үшін;

-кәсіби дағдыларын кеңейтуге және дамуға тырысатындар үшін екі салада қатар, бір уақытта бірнеше курстарда оқиды;

- мансаптық өсу үшін жоғары лауазымға ие болғысы келетіндер үшін.

Сондай-ақ, мамандар әрдайым курстардан өтуге бастамашы бола бермейді. Мысалы, кейбір салаларда біліктілікті арттыру өз қызметін жүзеге асыру мүмкіндігінің міндетті шарты болып табылады.

Бұл жағдайда мамандар белгілі бір кезеңділікпен біліктілікті арттыру курстарынан өтуі керек.,

- ол үшін мамандар «онлайн» режимінде біліктілігін арттыра отырып, сертификаттарын алып, қызмет барысына кедергі жасамауға үлес қоса алады. Яғни, қашықтықтан оқыту жүйесінің тиімділігі. Қашықтықтан оқытудың тиімділігі жұмыс беруші үшін ерекше құнды тәжірибелі мамандар-өздерінің кәсіби дамуына мүдделі практиктер екені анық. Шынында да, бұл жағдайда олар екі се жеңіске жетеді: адам жаңа кәсіби дағдылар-

ды игереді және сонымен бірге еңбек өтілін үзбейді. Қашықтықтан оқыту негізгі жұмыспен қатар қосымша білім алуға мүмкіндік береді[3].

Сондай-ақ қашықтықтан оқыту жүйелері мен технологиялары қашықтықтан оқытуда мультимедиялық және интерактивті технологияларды қолдану мыналарға мүмкіндік береді:

Курс тыңдаушысының оқу процесін бақылау; оқу процесінің нәтижелерін тестілеу, бақылау және өңдеу; материалды беруде заманауи телекоммуникацияларды пайдалану: аудио және бейне жазбалар, презентациялық мультимедиялық жобалар, мәтіндер, оқу мақсатындағы компьютерлік бағдарламалар болып табылады.

Шетелдік оқу орындары мен орталықтарда оқытуды қоса алғанда, әртүрлі көлемдегі мүмкіндіктер туралы айтуға болады. Қашықтықтан оқыту курстары практикалық бағыттылығымен ерекшеленеді. Университеттегі білім, әдетте, көптеген теорияларға толы. Ал қашықтықтан оқыту бағдарламаларының ақпараты тәжірибеде барынша қолданылады. Олардың мазмұны маманның күнделікті жұмысында үнемі кездесетін мәселелерді шешудің әдістері мен тәсілдерін көрсетеді. Ал маман-тәжірибелі қазіргі заманғы еңбек нарығында ең сұранысқа ие. Тиісінше, алынған білімді қолдану тұрғысынан қашықтықтан оқыту тиімді болып шығады. [4].

Қашықтықтан оқытудың үрдісін тиімді ұйымдастыру мәселелерінің маңыздылығы қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың заманауи талаптарға сай дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін уақытылы өзгертіп отыруды талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, әдістемелер, технологиялар білім беру талаптарына байланысты жаңартылып отырады. Сапалы терең білімді меңгеруге талпынған өскелең ұрпақтың жеткілікті дәрежеде сандық сауаттылығы бар, себебі олар өмір жағдайлары барысында жаңа технологияның барлық мүмкіндіктерін пайдаланады. Сол мүмкіндіктерді нәтижелі қолдану оқытушының біліктілігіне, біліміне, тәжірибесіне байланысты.

Сонымен қашықтықтан оқыту дегеніміз не?

Қашықтықтан оқыту дегеніміз — Оқытушы мен білім алушы арасында қандай да қашықтықта интернет ресурстарының сүйемелдеуімен өтілетін оқытудың формасы, яғни интернет желілерінің көмегімен белгілі бір арақашықтықта оқыту.

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру-дың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхрон-дық) және оффлайн (асинхрондық), және кең таралған үшінші түрі вебинар.

Онлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен ағымдағы уақытта белгілі бір қашықтықта оқытушы, экранын көру арқылы оқытуды ұйымдастыру формасы.

Оффлайн режимдегі оқыту дегеніміз - интернет ресурстарының көмегімен (электрондық пошта) оқытушы мен білім алушы арасындағы ақпарат алмасуды қамтасыз етуге мүмкіндік беретін оқытудың формасы.

Вебинар дегеніміз – интернет желілерінің көмегімен семинарлар мен тренингер өткізу формасы.

Осы технология бойынша оқытуды ұйымдастырып, бүкіл әлемдік желі көмегімен барлық компьютерлерді біржеліге бірік-тіріп сабақ өтуші тұлғаны *компьютор* деп атаймыз.

Қашықтықтан оқыту формасын ұйымдастыру мен жүргізу – қашықтықтан оқыту формасымен білім беру құқығын беретін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің (ҚР БҒМ) лицензиясы бар білім беру мекемелерінде жүзеге асырылады. Қашықтықтан оқыту формасын жүргізу құқығын беретін лицензия алу Қазақстан Республикасының істегі заңдылықтарына сәйкес жүзеге асады.

Қашықтықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік біліп, олармен іс-жүргізу ісін орындау шарт.

Қашықтықтан оқыту тәсілі мен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бір неше талаптар қойылады:

- Оқытушы компьютер мен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.

- Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.

- Қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, білім саласындағы қызметкерлерді, білімалушыларды таныстыра білуі қажет.

- Оқытушының ақпараттық құралдар мен жұмыс істеуге ісжүзінде дағдылануы қажет.

- Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпараттар алмастыру және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалануға дағдылануын қалыптастыруы қажет.

- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.

- Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет.

Бүгінгі таңда ақпараттық қамтамасыз ету жүйесіне баса мән бермейінше, білім берудің ақпараттық технологияларын, дәлірек айтқанда, электрондық оқулық және бейне фильмдерді, басқа да электрондық басылымдарды қашықтықтан оқытудың спутниктік арнасы арқылы ендірмейінше, кез келген әлеуметтік-экономикалық саланың алға басуы мүмкін емес. Білім деңгейлерінің көрсеткішін бірден білулері болып табылады.

Қашықтықтан оқытудың үрдісін тиімді ұйымдастырудың келесі түрі:

- «E-learning». E-Learning – бұл оқу үрдісін ұйымдастырудағы халықаралық стандарттар мен принциптерін қолдайтын, барлық заманауи талаптарға сәйкес келетін, электронды және қашықтықтан оқыту.

Оқытудың аталмыш жүйесі білім беру саласын түбегейлі өзгертеді. Яғни, оқытушы мен білім алушы арасындағы байланыс өзгереді. Қазіргі таңда E-learning электронды білім беру көп елдердің білім жүйесіне қарқынды енгізіліп отырған оқытудың озық формаларының бірі болып келе жатыр. Қазақстан Республикасында электронды оқыту білім жүйесінің инновациялық дамуының басты бағыттарының бірі болып есептеледі.

Әлемдік тәжірибелердің көрсеткіштері бойынша e-learning жүйесі білім беруді модернизациялаудың басты құралдарының бірі екендігін айқындайды. Электронды білім беру кең ауқымды жобасының жүзеге асуы Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің ақпараттандыру мақсатына үлкен жол ашпақ.

E-learning технологиялары оқу үрдісіне келесі мүмкіндіктер береді: Берілген материалды меңгеруге жағдай жасау үшін өте қолайлы және ыңғайлы;

Оқу материалын меңгеруде қиындық деңгейін, уақытын және көлемін таңдаудағы жекешілдік;

Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр.

Мақаламды қорытындылай келе, Қашықтықтан оқытудың үрдісін тиімді ұйымдастыру мәселелерінің маңыздылығының бірден-бірі, ол, материалды жақсы есте сақтау және игеру үшін көптеген дәлелденген педагогикалық әдістерді қолдануды қайта қарастыру болып табылады, Атап өтсек, тірек нүктесі әдісі, саналы қателік әдісі, ең жақсы шешімді таңдау әдісі және т.б. әр түрлі педагогикалық әдістерді қолдану техникалық құралдарға және оқушылармен байланысты ұйымдастыру әдістеріне көбірек тәуелді болады. Алайда, кез-келген өзара әрекеттесу технологиясымен мұғалім материалды неғұрлым нақты және нақты баяндап немесе сұрақтарға жауап беруі керек екенін атап өткен жөн. Бұл жағдайда мұғалімнің де, білім алушының да үнемі және үздіксіз өзін-өзі жетілдіруі тұжырымдамалық сипатқа ие болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі / Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. // Алматы: АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2020.
2. Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді ақпараттандырудың IV Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы (18-19 бет.38-39 бет. 118-119 бет. 460-461 бет).
3. Журнал «Мектеп» № 11(6 бет)2021 ж
4. Журнал «Информатика негіздері» № 1 – 2021 ж (11-14 б)

Автор туралы мәлімет

Абилова Айнұр Сәлімжанқызы — Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі

Абилова Айнұр Салимжановна — старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин Актобинского юридического института МВД Республики Казахстан, подполковник полиции

Abilova Ainur Salimzhanovna - Senior lecturer of the Department of General Legal Disciplines of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, police lieutenant colonel

---

¹Айтқулов К.

¹Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАСТАРЫ АРАСЫНДА ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Эстетикалық тәрбие қабылдаудан немесе орындаудан туындайтын эстетикалық сезім музыкалық эстетикалық талғамның қалыптасу белгісі болса, дамыған музыкалық талғам көркемдік құнды музыкадан ләззат алу қабілеті болып табылады. Эстетикалық тәрбие талғамның дамуы жас ұрпақтың музыканың қандай түрін және қаншалықты терең қабылдайтынынан көрінеді.

Нағыз эстетикалық талғамды музыканы тыңдауға, қабылдауға үлкен мән бергенде ғана қалыптастыруға болады, ал жас ұрпақ музыкалық қабылдау процесін сезімдік жағынан, сезімді оятудан, эмоционалдық сезімді қалыптастырудан бастауы керек. музыкалық эстетикалық мәдениеттің бөлігі ретінде жауап беру.

Өнердегі және өмірдегі сұлулықты түсінуді үйрену үшін жас ұрпақ қарапайым эстетикалық әсерлерді, көру және есту сезімдерін жинақтауда ұзақ жолдан өтуі керек, эмоционалдық және танымдық процестердің белгілі бір дамуы қажет.

Өскелең ұрпақтың бойында эстетикалық көзқарас болмаса, дүниетаным шын мәнінде тұтас, шындықты объективті және толықтай қабылдай алмайды, сонымен бірге адамзат қоғамын оның мәдени және өнер даму тарихынсыз елестету мүмкін емес сияқты. дамыған эстетикалық дүниетанымсыз мәдениетті адамды елестету мүмкін емес. **Түйінді сөздер:** қабылдау, сезіну, түсіну, жас ұрпақ, бүгінгі жастар, әсемдік пен мейірімділік, дүниенің материалдылығы, педагогика ғылымы, қазіргі кезең, адам әрекеті, құралдары, оқыту мен тәрбиелеу, тірек, эстетикалық мәдениет, эстетикалық тәрбие.

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Эстетическое чувство, возникающее в результате восприятия или исполнения музыки, является признаком формирования музыкального эстетического вкуса, при этом развитый музыкальный вкус, это способность наслаждаться ценной в художественном отношении музыкой. На развитие музыкального вкуса указывает, какую музыку и насколько глубоко молодое поколение воспринимает.

Сформировать настоящий музыкальный эстетический вкус можно только при большом внимании к слушанию, восприятию музыки, при этом молодое поколение, должны начать формирование процесса музыкального восприятия с чувственного аспекта, с пробуждения эмоций, формирования эмоциональной отзывчивости как части музыкальной эстетической культуры.

Чтобы научиться понимать прекрасное в искусстве и в жизни, молодому поколению, необходимо пройти долгий путь в накоплении элементарных эстетических впечатлений, зрительных и слуховых ощущений, необходимо определенное развитие эмоциональных и когнитивных процессов.

Без эстетического отношения у молодого поколения, мировоззрение не может быть подлинно цельным, способным объективно и во всей полноте охватить действительность, при этом, как невозможно себе представить человеческое общество без истории его культурного и художественного развития, точно так же невозможно представить себе культурного человека без развитых эстетических взглядов.

Ключевые слова: воспринимать, чувствовать, понимать, молодого поколения, современной молодежи, красоте и доброте, материальности мира, педагогическая наука,

---

современном этапе, человеческой деятельности, средства, обучения и воспитания, поддержки, эстетической культуры, эстетическое воспитание.

AESTHETIC EDUCATION AMONG THE YOUTH OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AT THE PRESENT STAGE

The aesthetic feeling resulting from the perception or performance of music is a sign of the formation of a musical aesthetic taste, while a developed musical taste is the ability to enjoy artistically valuable music. The development of musical taste is indicated by what kind of music and how deeply the younger generation perceives.

It is possible to form a real musical aesthetic taste only with great attention to listening, perception of music, while the younger generation should begin the formation of the process of musical perception from the sensual aspect, from the awakening of emotions, the formation of emotional responsiveness as part of the musical aesthetic culture.

To learn to understand beauty in art and in life, the younger generation needs to go a long way in accumulating elementary aesthetic impressions, visual and auditory sensations, a certain development of emotional and cognitive processes is necessary.

Without an aesthetic attitude among the younger generation, the worldview cannot be truly integral, able to objectively and fully embrace reality, and at the same time, just as it is impossible to imagine human society without the history of its cultural and artistic development, it is just as impossible to imagine a cultured person without developed aesthetic outlook.

Key words: perceive, feel, understand, the younger generation, today's youth, beauty and kindness, the materiality of the world, pedagogical science, the present stage, human activity, means, training and education, support, aesthetic culture, aesthetic education.

Сонымен, қазіргі дамыған қоғамның кезеңінде педагогика ғылымы жастар арасындағы эстетикалық тәрбиені, өмірдегі және өнердегі әсемдікті қабылдау, сезіну, түсіну қабілетін дамыту, адамның өмірін өзгертуге деген ұмтылысты дамытуды анықтайды. Шығармашылық қабілеттерін дамыту ретінде көркемдік әрекетке кіріспе және сұлулық заңдылықтары бойынша әлем.

Бүгінгі жастардың бойында сұлулық пен мейірімділікке деген қажеттілік оның алғашқы кезінен бөлек. Жас ұрпақтың бойында өмір бойы әсемдік туралы түсінік қалыптасқаны маңызды, ал қазіргі жас жеткіншек айналадағы және табиғаттағы, адам әрекетіндегі, адамдар арасындағы қарым-қатынастағы, олардың іс-әрекетінен, көзқарасынан, пікірінен сұлулықты көруге үйренуі қажет.

Дүниенің материалдылығында, оның құбылыстарының өзара әрекеттесуінде сұлулықтың табиғи негізі жатыр, үйлесім мен симметрия ағаштың жапырақтарында да, дененің құрылымында да, сондай-ақ әртүрлі түсті

комбинацияларда байқалады. өсімдіктер, күн мен түннің ауысуында [1].

Қазіргі уақыт, адамзаттың болашағы, келешек ұрпағымыз қазір партада отыр, олар әлі де болса өте аңғал, сенімді, шыншыл, осы болашақты тәрбиелеу өз қолымызда. Сонымен қатар, біз қазіргі жастарды қалай қалыптастыратын болсақ, олар да солай болады, тек жастар ғана емес, бұл 30-40 жылдан кейін біз оларға ұсынатын түпкі ойларымыз бойынша солар құрған болашақ қоғам болады [2].

Қазіргі кезеңде қазіргі жастардың сапалы білім алуға ұмтылысы ақпараттық кітапханалық қолдаудың жоғары деңгейін қажет етеді, ал көптеген кітапханашылар ұлттың рухани жаңғыруының бастауын кітаптан, жас ұрпақты оқудан, адамгершілік, патриоттық тәрбиеден көреді. Сонымен қатар, қазіргі уақытта білім мен тәрбие құралдарын таңдау, өскелең ұрпақты мемлекетіміздің тарихы мен мәдениетінің рухани құндылықтар әлемімен таныстыру маңызды.

Білім беруді ізгілендіру және ізгілендіру тұрғысынан мақсатты ұғымдардың мазмұнының өзгеруі білім берудің қазіргі дамуының айрықша ерекшелігі болып табылады.

Сондай-ақ тәрбиені жалпы адамзаттық құндылықтарға, ұлттық рухани мәдениетке бағыттау;

- білім беру мазмұнын ізгілендіру және білім беру мен тәрбиелеудің гуманистік технологияларын дамыту;

- қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайда өзін-өзі шығармашылықпен жүзеге асыруға қабілетті тұлғаны дамытатын ЖОО-да жалпы білім беру ортасын құру.

Эстетикалық мәдениетті тәрбиелеу мәселесі біз өмір сүріп жатқан қоғам дамуының өтпелі кезеңіндегі әлеуметтік жағдайға, сондай-ақ жас ұрпақтың мінез-құлқының өзгеруіне, қалыптасқан әсемдік заңдарындағы өлшемдердің болмауына байланысты шиеленісіп отыр. мінез-құлық, жалпы мәдениет деңгейінің күрт төмендеуі [3].

Қазіргі кезеңде біздің мемлекетімізде эстетикалық мәдениет эстетикалық құндылықтардың, оларды жасау және тұтыну тәсілдерінің жиынтығы ретінде мәдениеттің құрамдас бөлігі болып табылады, сонымен қатар эстетикалық мәдениеттің құрылымына адамдардың эстетикалық санасы, әртүрлі эстетикалық аспектілері кіреді. іс-әрекеті мен қазіргі жастарға эстетикалық тәрбие беру.

Адамның эстетикалық мәдениеті, ең алдымен, дүниені әлеуметтік әдемі мақсаттарға сай сезімдік тану мәдениеті болса, сезім әлемі қазіргі жастардың эстетикалық мәдениетінің негізі болып табылады.

Эстетикалық тәрбие – адамның шындыққа деген белгілі бір эстетикалық қатынасын қалыптастыру.

Қазіргі жастар арасында эстетикалық тәрбие беру процесінде тұлғаның осы қоғамда қалыптасқан олардың табиғаты туралы ойларына сәйкес эстетикалық құндылықтардың заманауи әлеміне бағдарлануы, сондай-ақ осы құндылықтармен таныстыру. [4].

Сонымен қатар, эстетикалық тәрбиеде, қазіргі жастардың, эстетикалық

қабылдау мен тәжірибені, оның эстетикалық талғамы мен ұғымын, сұлулық заңдылықтары бойынша жасай білуді, өнерде және одан тыс эстетикалық құндылықтарды жасауды, қалыптасып, дамып келеді.

Осылайша, қазіргі кезеңдегі жастар арасындағы эстетикалық тәрбие қарама-қайшылықтардың бірлігін құрайтын екі негізгі функцияға ие:

- жеке тұлғаның эстетикалық құндылық бағдарын қалыптастыру;

- қазіргі жастарда жеке тұлғаның эстетикалық шығармашылық әлеуметін дамыту.

Бұл функциялар эстетикалық тәрбиенің қоғамдық өмірдегі орнын, тәрбие қызметінің басқа түрлерімен байланысын анықтайды, сонымен қатар, қазіргі кезеңде қазіргі жастарға эстетикалық тәрбие беру адамгершілік тәрбиесімен байланысты, өйткені эстетикалық және этикалық арасында бірлік бар.

Сұлулық өзінің басқа мақсатымен қатар, адами қарым-қатынасты реттеушілердің бірі болып, олардың толық адам болып қалыптасуына ықпал етеді, ал сұлулықтың арқасында жас ұрпақ жақсылық идеясы мағыналы түрде қабылданбай тұрып-ақ интуитивті түрде олардың моральдық санасымен жақсылыққа тартылады.

Қазіргі кезеңде оқу орындарында эстетикалық тәрбие оқу тәрбие процесінің бір бөлігі болып табылады, сонымен бірге ол барлық оқу пәндерін оқумен байланысты, оқудың бүкіл кезеңінде жүзеге асырылады.

Қазіргі уақытта жалпы білім беретін жоғары оқу орындарында білім беру іс-шаралары жүргізілетін жаратылыстану негіздері барлық бағдарламалары жас ұрпақтың эстетикалық дамуында маңызды рөл атқарса, жаратылыстану пәндері адамның сұлулығын ашуға көмектеседі. табиғатты қорғауға, сақтауға деген құштарлығын тәрбиелеу.

Эстетикалық тәрбиенің, өмірдің үлкен мүмкіндіктері жас ұрпақтың алдында күнделікті қарым-қатынас пен

мінез-құлықты қалыптастыруда ашылады, ал мұғалімге сабақтарда ақыл-ой еңбегінің, танымның, өзара көмек пен бірлескен қызметтің сұлулығын бекіту маңызды.

Өскелең ұрпақ пен ұстаздар арасындағы шынайы, салауатты, адамгершілік қарым-қатынаста өзіндік эстетика бар, ал университеттегі жастар арасындағы қарабайыр, салиқалы, мейірімсіз қарым-қатынастар өскелең ұрпақтың тұлғасына терең сызат түсіріп, өмірге із қалдырады. Немесе керісінше, ұстаздардың оқушыларға деген нәзік, сараланған қарым-қатынасы, әділ талапшылдығы қазіргі жастарды жоғары эстетикалық және адамгершілік рухта тәрбиелеу жолын жасайды.

Жастардың күнделікті өміріне эстетикалық дизайн элементтерін, жақын қоршаған ортаны және күнделікті өмірде енгізу маңызды. Бұл ретте оқу процесі, әдетте, үйде жүзеге асырылады және бұл жағдай білім беру ұйымдарының интерьерінің болуын түсіндіреді. Өскелең ұрпаққа эстетикалық тәрбие беруде оның сыртқы келбеті, сонымен қатар, оқу кабинеттерінің эстетикалық безендірілуі де маңызды рөл атқарады [5].

Өмірдегі әдемілік құралы, сонымен қатар эстетикалық тәрбиенің нәтижесі табиғатпен, қоғамдық және еңбек қызметімен, адамдардың өмірімен және олардың қарым-қатынасымен тығыз байланысты. Өскелең ұрпақтың бойында шындыққа эстетикалық көзқарасты қалыптастыру қазіргі кезеңдегі қоғамдық эстетикалық идеалдардың шынайы сұлулығын білуге мүмкіндік бере отырып, олардың жоғары көркемдік-эстетикалық талғамын дамытуға мүмкіндік береді.

Эстетикалық тәрбие идеялары ерте заманда пайда болса, эстетикалық тәрбиенің мәні, оның міндеттері, мақсаттары туралы түсініктер Платон мен Аристотель дәуірінен бүгінгі күнге дейін өзгерді. Бұл көзқарастардағы өзгерістер эстетиканың ғылым ретінде дамуына және оның пәнінің мәнін түсінуге байланысты болды, ал «эстетика» термині гректің «aistetikos» яғни сезім арқылы қабылданатын сөзінен шыққан [3].

Эстетиканың қысқаша сөздігінде эстетикалық тәрбие дегеніміз «Өскелең ұрпақтың бойында өмірдегі және өнердегі әсемдік пен асқақтылықты қабылдауға, дұрыс түсінуге, бағалай білуге және жасай білуге тәрбиелеу мен жетілдіруге бағытталған іс-әрекеттер жүйесі» деп түсіндіріледі. Екі анықтамада да жас ұрпақтың бойында эстетикалық тәрбиенің дамып, жетілдірілуі, өнердегі, өмірдегі әсемдікті қабылдап, оны дұрыс түсініп, дұрыс бағалай білуін айтамыз.

«Эстетикалық тәрбие» түсінігінің көптеген анықтамалары бар, бірақ олардың кейбіреулерін ғана қарастыра отырып, оның мәні туралы айтатын негізгі ережелерді бөліп көрсетуге болады.

Біріншіден, бұл мақсатты процесс.

Екіншіден, өнердегі, өмірдегі әсемдікті бағалай отырып, оны қабылдау, көру қабілетін қалыптастыру.

Үшіншіден, эстетикалық тәрбиенің міндеті – жеке тұлғаның эстетикалық талғамын, идеалын қалыптастыру.

Төртіншіден, жас ұрпақтың өз бетінше шығармашылық қабілетін дамытып, әсемдік тудыру.

Эстетикалық тәрбиенің мәнін ерекше түсіну оның мақсаттарына деген әртүрлі көзқарастарды да айқындайды, сондықтан жас ұрпаққа эстетикалық тәрбие берудің мақсаттары мен міндеттері мәселесі ерекше және нақты назар аударуды талап етеді [1].

Өскелең ұрпақтың сан алуан көркемдік-шығармашылық іс-әрекетін ұйымдастырудың маңызды құралы сыныптан тыс жұмыстардың әртүрлі формалары болып табылады: әдебиет, музыка және бейнелеу өнері бойынша үйірмелер мен студиялар, көркемөнерпаздар үйірмесі, суретшілермен кездесулер ұйымдастыру, шығармашылық және шығармашылық байқаулар өткізу және т.б. .

Эстетикалық тәрбие беру барысында жас ұрпақ әдебиет, музыка, бейнелеу өнеріне алғашқы қадамдар жасай отырып, шығармашылық пен өнерге құштар.

Жас ұрпақты, ересек адамды балалық шағында жиі алданған болса, оған сенуге

үйрету қиын, ал бала кезінде жанашырлық танытпаған, балалық төбеден өтпеген адамға мейірімді болу да сондай қиын. Сондықтан басқа адамға мейірімділіктен өшпес күшті қуаныш. Егер сіз жас кезіңізде өз пікіріңізді батыл айтып, батыл әрекет етуді үйренбеген болсаңыз, сіз ересек өмірде кенеттен батыл бола алмайсыз.

Әрине, өмір ағымы бірденені өзгертіп, өзінше түзетулер енгізеді, бірақ эстетикалық тәрбие кейінгі барлық тәрбие жұмысының негізін жас кезде алады.

Табиғаттың, қоршаған адамдардың, заттардың сұлулығын сезіну жас ұрпақтың ерекше эмоционалды психикалық күйлерін тудырады, өмірге тікелей қызығушылықты тудырады, білуге құмарлықты, ойлауды, есте сақтауды ұштайды.

Ерте балалық шақта жастар, ұрпақтар тікелей, терең эмоционалды өмір сүреді, ал күшті эмоционалды тәжірибелер жадында ұзақ сақталады, көбінесе мінез-құлық мотивтері мен ынталандыруларына айналады, сенімдердің, дағдылар мен мінез-құлық әдеттерінің қалыптасу процесін жеңілдетеді.

Эстетикалық тәрбие шын мәнінде оқу-тәрбие процесінің бүкіл жүйесінде маңызды орын алады, өйткені ол жас адамның эстетикалық қасиеттерін ғана емес, сонымен бірге тұтас тұлғаны, оның маңызды күштерін, рухани қажеттіліктерін, адамгершілік қасиеттерін дамыту болып табылады.

Музыканы қабылдаудан немесе орындаудан туындайтын эстетикалық сезім музыкалық эстетикалық талғамның қалыптасу белгісі болса, дамыған музыкалық талғам көркемдік құнды музыкадан ләззат алу қабілеті болып табылады. Музыкалық талғамның дамуы жас ұрпақтың музыканың қандай түрін, қаншалықты терең қабылдайтынынан көрінеді [2].

Нағыз музыкалық эстетикалық талғамды музыканы тыңдауға, қабылдауға үлкен мән бергенде ғана қалыптастыруға болады, ал жас ұрпақ музыкалық қабылдау процесін сезімдік аспектіден, сезімді ояудан, эмоциялық сезімді

қалыптастырудан бастау керек. Музыканы эстетикалық мәдениеттің бөлігі ретінде жауап береді.

Сонымен қатар, қазіргі кезеңде жас ұрпақ музыканың әр алуан жанрларымен, стильдерімен, көрнекілігі мен мәнерлілігімен бірте-бірте танысып, композиторлар шығармашылығын зерттеп, халық музыкасының орындау түрлері мен стильдері туралы білімдерін жинақтауы қажет.

Жас ұрпақтың бойындағы осы қасиеттердің барлығы әртүрлі факторлардың әсерінен қалыптасады. Ал тәрбиелік мәні бар өмір, отбасы, адамдар арасындағы қарым-қатынас және барлық нәрселер сияқты әдемі болуы мүмкін. Әсемдіктің негізгі тасымалдаушысы сияқты өнер де эстетикалық тәрбие құралы болып табылады.

Мәдени тапшылықты, адамдардың мәдениеттен, жалпыадамзаттық мұраттар мен нұсқаулардан алшақтауын жою мәселесі [3] өзекті болып табылады.

Қазіргі кезеңде, рухани эстетикалық мәдениеттің дағдарысы дәуірінде, көптеген келеңсіз факторлардың, соның ішінде әлеуметтік және экономикалық факторлардың әсерінен гуманистік идеалдар мен пайымдаулардың құлдырауы кезеңінде қоғамның әлеуметтік-экономикалық даму тенденциясын қайта жаңғыртудың маңызы зор. адам мен мүддеге, оның үйлесімді дамуына деген бағалық көзқарас.

Сонымен қатар, өскелең ұрпаққа эстетикалық тәрбие берудің біртұтас жүйесін құру қажет, оның назары оқу орындарында болуы керек, онда өскелең ұрпақ эстетикалық тұрғыдан жалпы адамзаттық мәдениеттің өнерімен және қазынасымен жүйелі және мақсатты түрде танысады.

Ведомстволық оқу орындарында эстетикалық тәрбие беру жұмысы оқу-тәрбие процесінің барлық жақтарымен тығыз байланысты, оның ұйымдастырылу формалары өте алуан түрлі және оның нәтижесі әр түрлі іс-әрекеттерде көрінеді. Қоршаған ортаға эстетикалық қатынасты тәрбиелеу өскелең ұрпақтың көптеген тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға

ықпал етеді, бұл күрделі және ұзақ процесс.

Өнердегі және өмірдегі сұлулықты түсінуді үйрену үшін жас ұрпақ қарапайым эстетикалық әсерлерді, көру және есту сезімдерін жинақтауда ұзақ жолдан өтуі керек, эмоционалдық және танымдық процестердің белгілі бір дамуы қажет.

Жан-жақты психикалық дене дамуы, адамгершілік тазалық, өмірге және өнерге деген белсенді көзқарас өскелең ұрпақты тұтас, үйлесімді дамыған тұлға ретінде сипаттайды, оның адамгершілік жағынан жетілуі көбіне эстетикалық тәрбиеге байланысты [7].

Сонымен, қазіргі кезеңде өнер эстетикалық мәдениеттің қайнар көзі ретінде жас ұрпақтың шығармашылық мүмкіндіктерін белсендіреді, тәжірибе береді, тұлғаның эмоционалдық-бейнелі

саласын дамытады, эстетикалық идеалды қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, бұл болашақ қоғамның дүниетанымымен тығыз байланысты, ал эстетикалық көзқарас қалыптаспаса, кез келген дүниетанымның қалыптасуын толық деп санауға болмайды.

Өскелең ұрпақтың бойында эстетикалық көзқарас болмаса, дүниетаным шын мәнінде тұтас, шындықты объективті және толықтай қабылдай алмайды, сонымен бірге адамзат қоғамын оның мәдени және өнер даму тарихынсыз елестету мүмкін емес сияқты. Дамыған эстетикалық дүниетанымсыз мәдениетті адамды елестету мүмкін емес.

Жас ұрпақты эстетикалық тәрбие жүйесі шақырған айналадағы әсемдікті, қоршаған шындықты көре білуге үйрету.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Лармин О.В. Өнер және жастық шақ: Эстетикалық очерктер. – М.: Мол. гвардия, 1980. - 191 б.
2. В.П. Шпатская «Эстетикалық тәрбие, мектеп жасындағы тұлғаны қалыптастыру».
3. Д.Б. Лихачев «Мектеп оқушысына эстетикалық тәрбие беру теориясы».
4. Куренкова Р.А. Эстетика: оқулық. шпилька үшін. жоғарырақ оқулық h- жетекші. - М.: VLADOS-PRESS баспасы, 2004 ж
5. Левчук Л.Т. бұл ішінде. Эстетика: Подручник / Л.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерюк, В.И. Панченко; зағ үшін. ред. Л.Т. Левчук. - К.: Вища школа, 1997. - 399 б.
6. Липский В.Н. Эстетикалық мәдениет және тұлға. – М.: Білім, 1987. – 128 б.
7. Эстетика: Сөздік / Жалпы. ред. А.А. Беляева және басқалар - М.: Политиздат, 1989. -

Автор туралы мәлімет

Айтқұлов Қайрат Жаукенұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты Арнайы тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы

Айтқұлов Қайрат Жаукенович — преподаватель кафедры Тактико-специальной подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева

Aitkulov Kairat Zaukenovich — ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bokenbayev Aktobe law institute special tactical training lecturer of the department

---

¹А.С. Галиуллина

¹ Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Бұл мақалада жоғары оқу орнындағы білім беру үрдісінің жаңа талаптарға сай әдіс-тәсілдермен өткізуді ұйымдастырудағы педагогтың шығармашылық қызмет етуі шешуші рөлді атқарады.

Түйінді сөздер: білім беруді дамыту, әдістемелік жұмыс, оқыту, технология, білім беру реформасы.

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В данной статье решающую роль играет творческая деятельность педагога в организации проведения образовательного процесса в ВУЗе по новым требованиям.

Ключевые слова: Развитие образования, методическая работа, обучение, технология, реформа образования.

METHOD OF TEACHING IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The next issue on the agenda of the new era is quality education and the development of science. In this regard, it is known that an educational institution is an institute in which we work, and the heart of the institute is teachers.

Keywords: Development of education, methodical work, training, technology, education reform.

Тәуелсіз ел тірегі білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған келесі мәселе – сапалы білім беріп, ғылымды дамыту. Осы орайда білім ордасы – біздің қызмет жасап отырған институт, ал институттың жүрегі – педагогтар екендігі белгілі. Бүгінгі білім – ХХІ ғасырдың берік тұтқасы, өйткені жаңа ғасыр – бәсеке ғасыры, білімділер мен біліктілер ғасыры, ұрпағымыздың әлемдік білімнің асқар шыңына шырқай алар шағы. Өте күрделі, көп мағыналы ұғымдардың бірі «білім» сөзі. Білім – адамның жүйеленген біліктілік пен дағдыларды меңгеру үрдісі мен нәтижесі. Білім мазмұнына тек оқыту нәтижесі ретінде біліктілік пен дағдылар кірмейді, бұл ұғым аясы болып жатырған оқиғаларды сын тұрғысынан ой елегінен өткізуді, шығармашылықпен жұмыс істеуді қажет етеді.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту тұжырымдама жобасында «іргелі білімді кеңінен меңгерген,

бастамашыл, еңбек нарығы мен технологиялардың байланысып тұратын талаптарына бейімделген, команда болып жұмыс істей алатын жаңа тұрпатты маман даярлау» қажеттілігі баса айтылған [1].

Жаңа тұрпаттағы педагог білім жан-жақты, уақыт талабына сай терең, шығармашыл, жоғары мәдениетті, өз мамандағының қыр-сырын жан-жақты меңгерген маман иесі. Жоғары оқу орнындағы білім беру үрдісінің жаңа талаптарға сай ұйымдастырылуында педагогтың шығармашылық қызмет етуіне бірден-бір шешуші рөл атқарады. Педагог өз білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана уақыт талабына сай ұстаз бола алады. Оқуды, ізденуді тоқтатқанда, оның ұстаздық қасиеті төмендейді. Оқытушының әдістемелік жұмыс орталығы – оның жұмыс жасайтын оқу орны. Өйткені, педагогтың кәсіби өсуі күнделікті педагогикалық жұмыс барысында жүзеге асырылады. Әдістемелік жұмыс көп жылдар бойы

педагогке көмек көрсетуге, оның орнығып қалыптасуына шеберлігін арттыруына бағытталған. Оған көмек оның талап-тілегіне, қабілетіне, үміті мен ұстаған бағытына, еңбегінің нтижесіне байланысты беріледі. Ғылым мен техниканың жедел дамыған, мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту оқу орынның басты міндеті болып отыр. Ал, бүгінгі білім жүйесіндегі жаңару, тек педагогтың сабақ өткізудегі шығармашылық еңбегінің жемісімен келеді.

Сабақ – оқытудың ең басты формасы. Педагогикалық үрдісті ұйымдастырудағы сабақтың артықшылығы, оның жеке, топтық және бақылау жұмыстарын қолайлы түрде үйлестіру мүмкіндігінің кең болуында. Сондай-ақ ол оқытушыға материалды жүйелі түрде беруге мүмкіндік береді. Сабақ педагогикалық іс-әрекеттің әдіс-тәсілдері арқылы тәрбин тапсырмасын да байытуға бағытталған әдістер. Сабақ құрылымынан, сабақ барысында сөздік қорды байытуға арналған әдістер. Әдіссіз оқыту процесі жүзеге асуы мүмкін емес. Осы оқыту әдісі дегеніміз не? Соған тоқталып кетейік.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына жолдауында: «Білім беру реформасының ойдағыдай жүргізілуінің басты өлшемі – тиісті білім мен біліктілігін арттырған еліміздің әрбір азаматы әлемнің кез келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілуі» деген болатын [2].

Осы міндетті басшылыққа ала отырып, оқу орындарының әдістемелік жұмысының алға қойған мақсаты «Оқытудың жаңа инновациялық технологияларын іс-тәжірибеде қолдана отырып, тыңдаушының тұлғалық болмысын дамыта алатын оқытушы дайындау».

Жүсіпбек Аймауытовтың: «Баланың ынтасын арттыру үшін, оқытатын нәрседе бір жаңалық болу керек» деп айтқанын ескерсек, танымдық іс-әрекеттердің қозғаушы күші, қызығушылықты тудыратын

– компьютердің, электронды оқулықтың, интерактивті тақтаның рөлі тыңдаушылар үшін ерекше екені белгілі. Сабақта жиі қолданылатын графикалық (сызба, кесте, диаграммалар), бейнелеу (фото, картина, сурет, кинолар), табиғи (зат пен құбылыс), түрлі көлемдегі көрнекіліктерді компьютерде көрсетудің ауқымдылығы мен тиімділігі оқулыққа және танымдық үрдіске жаңа сипат береді.

Осыған байланысты білім беру саласында инновациялық үрдісті жүзеге асыру оқытушылардың өз мінез-құлықтарын, ұстанымдарын, мүмкіндіктерін түрлендіруді талап етеді. Инновация арқылы білім саласындағы тағы бір міндеттің бірі педагогтердің – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыруы және жаңа педагогикалық технологияны меңгеруі. Заманның ағымына қарай, еліміздің барлық жоғары оқу орындары кредиттік оқыту жүйесіне көшкенін білеміз.

Кредиттік оқыту технологиясы жағдайындағы білімді бақылау жүйелі, объективті, жария түрде болғаны абзал. Бақылау, оқыту нәтижесін тексеру дидактикада педагогикалық диагностика деп белгіленген. Соңғы кезде «бақылау», «диагностика» деген түсініктердің орнына «мониторинг» деген түсінік жиі қолданылып жүр. «Педагог – білім алушы» жүйесінде мониторинг дегеніміз – үнемі бақылаушы диагностикалаушы шаралардың жиынтығы. Бұл шаралар оқыту процесі мақсатымен келісіліп, студенттің материалды меңгеру процесінің динамикасын және оның түзетілуін қамтиды.

Қазіргі заманғы ғылыми техникалық үрдістің қарқыны білім беру жүйесінің алдына мүлде жаңа міндеттер қойып отыр. Педагог ғалымдар қазіргі кезде қолданылып жүрген білім беру технологиясы терминін әр қырынан ашып көрсетуде.

Олар технология терминіне келесідей анықтама береді:

Технология – өндірістік үрдісті жүргізудің әдістері мен тәсілдері жайлы білім жиынтығы.

- технология – оқушы мен ұстазға бірдей қолайлы жағдай тудыратын оқу үрдісін

ұйымдастыру және жүргізу, бірлескен педагогикалық әрекетті жобалаудың жан-жақты ойластырылуын білдіреді;

- технология – дидактикалық жүйенің процессуалды бөлігі;

- педагогикалық технология – педагогикалық мақсатқа жету үшін пайдаланылатын барлық дара инструменталдық және методологиялық құралдардың қолдану реті мен жиынтығының жүйесі;

- педагогикалық технология – тәжірибеде іске асырылатын педагогикалық жүйенің жобасы, ал, педагогикалық жүйе дегенімі – белгілі бір қабілеті бар дара тұлғаны қалыптастыруға бағытталған педагогикалық әсерді ұйымдастыруға қажет құралдар, әдістер мен тәсілдердің өзара байланысқан бірлігі;

- оқыту технологиясы оқытудың тиімді жолдарын зерттеуші ғылым сапасында оқыту процесінде қолданылатын әдістер, тәсілдер мен қағидалар және нақты оқыту процесі сапасында функция атқарады.

Тыңдаушының әрекетін жандандыру және жетілдіру негізіндегі оқыту технологиясы:

- 1) ойын сабақ технологиясы;
- 2) проблемалық оқыту;
- 3) тірек конспектілері негізінде оқыту технологиясы;
- 4) коммуникативті оқыту жүйесі.

Оқыту процесін ұйымдастыру және басқару тиімділігіне негізделген:

- 1) программалап оқыту;
- 2) дифференциалдап оқыту;
- 3) даралап оқыту;
- 4) ұжымдық және топтық оқыту тәсілдері;
- 5) компьютерлік технология.

Қазіргі таңда жаңа технологияларды пайдалану білім жүйесіндегі басты факторы болып табылады. Жаңа технологияны, әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану білім сапасын көтерді.

«Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деп дана халқымыз айтқандай, ертеңгі жарқын болашақтың негізін қалайтын білімді, дені сау, дарынды ұрпақ қалыптастыруды бүгіннен бастауымыз керек. Өйткені біздің еліміз де білім берудің жаңа әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алды. Білім беру перамидасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды. Бүгінгі таңда білім беру саласында тыңдаушылар мен оқытушылардың шығармашылықпен жұмыс жасауға, олардың өзіндік қабілеттерін ашуға қолайлы жағдай туғызу мәселесі тұр.

Оқу-тәрбие үрдісін жаңалықтармен қамтамасыз ету барысында ғана, біз саналы да, білімді азамат тәрбиелей аламыз.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына жолдауы.
3. Димухаметов Р.С. Обновление научных основ педагогики повышения квалификации: Принцип фасилитации: Моногр. – Алматы: МойН РК, РИПКСО, Центр пед. Исслед. РИПКСО, 2005. – 115 с.
4. Кан-Калик В.А. Основы профессионально-педагогического общения. – Грозный, 2005. – 531с.
5. Козырев В.А., Шубин Н.Л. Высшее образование России. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. – 364 с.
6. Лукашевич В.В. Психология и педагогика. Учебник для студентов высших учебных заведений. – ЭЛИТ, 2004. –351с.
7. Немов Р.С: Психология. –М.: ВЛАДОС, 1998. – Кн.2. Психология образования. – 608 с.
8. <http://engime.org>

Автор туралы мәлімет

Галиуллина Айнұр Серікқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының оқу-әдістемелік орталығы бастығының орынбасары полиция подполковнигі

Галиуллина Айнұр Сериковна — заместитель начальника учебно-методического центра Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букембаева подполковник полиции

Galiullina Ainur Serikovna — deputy head of the educational and methodological center of the Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev Lieutenant Colonel of police

¹Р.Н. Джигитова

¹ Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

ЖАЛПЫ ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚИТУ ПРОЦЕСІНДЕ ТӘЖІРИБИЕЛІК САБАҚТАРДЫ ӨТКІЗУДІҢ БАҒЫТТЫЛЫҒЫ

Тәжірибиелік сабақтардың мақсаты - теорияны тереңдетіп оқуға, практикалық дағдыларды игеруге және курсанттардың өзіндік шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік беру.

Түйінді сөздер: білім беру стандарты, мораль, маман, курсант, аналитика, процес, функция, эмоция, мотивация, конструктивті.

НАПРАВЛЕННОСТЬ ПРОВЕДЕНИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Цель практических занятий-дать возможность углубленному изучению теории, овладению практическими навыками и развитию самостоятельного творческого мышления курсантов.

Ключевые слова: образовательный стандарт, мораль, специалист, курсант, аналитика, процесс, функция, эмоция, мотивация, конструктивный.

ORIENTATION OF PRACTICAL CLASSES IN THE PROCESS OF TEACHING GENERAL LEGAL DISCIPLINES

The purpose of practical classes is to provide an opportunity for in-depth study of theory, mastering practical skills and developing independent creative thinking of cadets.

Keywords: educational standard, morality, specialist, cadet, analytics, process, function, emotion, motivation, constructive.

«Білім беру мен басқарудың дәстүрлі мазмұнын өзгертіп, жаңа мыңжылдық білім ордасына түбірлі бетбұрысқа батыл қадам жасауға тура келеді. Біреулер оны ертеңге қалдырады, біреулер бүгін бастайды. Кей баланың бағы бүгін жанады, басқасына 100 жылдан кейін сәті түседі».
(Д.И. Менделеев)

XXI ғасыр – ғылым ғасыры. Сондықтан жас ұрпаққа, жас буынға жаңаша білім беру жолында түбегейлі өзгешеліктер жүріп жатыр. Жеке тұлға дарынды, шығармашылық тұлға қалыптастыру білім мен тәрбие берудегі мемлекеттік істің ең маңыздысы. Мақсатты білім беру – тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселе. Адамзат баласының өз ұрпағын оқыту тәрбиелеудегі ең озық тиімді ізденістерін, тәжірибелерін жалғастырып, тың жолдар іздеу педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен дамыту жалғаса бермек.

Халқымыздың ардақты ұлдарының бірі Міржақып Дулатұлы: «Жалғыз сүйеніш, жалғыз үміт – оқуда. Теңдікке

жетсек те, жұрттығымызды сақтасақ та, дүниедегі сыбағалы орнымызды алсақ та, бір ғана оқудың арқасында аламыз. Жаксылыққа бастайтын жарық жұлдыз – оқу. Надан жұрттың күні – қараң, келешегі – тұман» – деп ғылым, білім, оқудың маңызын қара халыққа көрсеткен.

Қазіргі таңда білімнің сапасын көтерудің жаңа жолдары өте көп. Ең бастысы білімде, ұшқыр ойлы шығармашылықта ұстаздың шәкіртімен бірлесе еңбек етуінде.

Білім сапасы дегеніміз – білім беру ордасында алып отырған курсанттың немесе түлектердің білім алу арқылы әзірлігінің сапасы мен білім беру қызметінің сапасын қамтитын түсінік.

Сапалы білім тәрбие беруде орын алған кемшіліктерді жойып дүние жүзілік өркениеттілікке жету ХХІ ғасырдың басты мақсаты. Сапалы білім беру дегеніміз – ғылымға негізделген жүйелі бағдарлама бойынша теориялық, тәжірибелік сабақтарды, болашақ мамандығы бойынша жұмысты жақсы атқаруға дүниетанымды арттыру.

Бүгінгі таңда Қазақстанда білім берудің деңгейі мен сапасына жаңа талаптар қойылып отыр. Еліміздегі заманауи білім берудің басты мақсаты болып үдемелі дамып келе жатқан ортада өмір сүруге қабілетті, өзінің жеке басының қамымен қатар қоғам мүдесі үшін күш-жігерін аямайтын жоғары білімді тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

Білім беру бағдарламасының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс оқыту мен тәрбиелеудің үздіксіз процессі- сапалы білім беру.

Болашақ құқық қорғау органдарының қызметкерлерін дайындауда теория мен тәжірибені тең алып жүрсе ғана бүгінгі білім алушының ертең бәсекеге қабілетті тұлға, зор сұранысқа ие маман шығады деген қортындыға келеміз.

Сапалы маман даярлау үшін оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамын тәжірибелі ммамдармен күшейту керек.

Оқу-тәрбие үрдісінде жаңа педагогикалық-инновациялық технологияларды қолдану, оқу-әдістемелік, ғылыми жаңалықтарды ұтымды пайдалану. Болашақ маманның білімі мен біліктілігі, дағдысы оның шығармашылықпен жұмыс жасауына мүмкіндік туғызатын деңгейде болу шарт.

Мемлекеттік білім беру стандартының талаптары курсанттардың белгілі бір кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған, бұл жас маманды ерекше моральдық тұрыңда жұмыс жасауына ықпал етеді. Қазіргі түлек ұтқырлыққа ие болуы керек, бұл алған білімдерін іс жүзінде қолдануға ғана емес, сонымен қатар әртүрлі мәселелерді

шешудің ұтымды жолдарын таңдауға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта тәжірибиелік сабақтар осындай ұтқырлықты қалыптастыруға бағытталуы керек, оның негізгі міндеті теориялық білімді бекіту және тереңдету болып табылады.

Тәжірибиелік сабақтардың мақсаттары:

- курсанттарға теориялық сипаттағы білімдерін жүйелеуге, бекітуге және тереңдетуге көмектесу;
- курсанттарға тәжірибиелік мәселелерді шешу әдістерін үйрету, әртүрлі тапсырмаларды орындау дағдылары мен дағдыларын игеруге ықпал ету;
- оларды әртүрлі нормативтік-нұсқаулық материалдармен, бұйрықтармен, жұмыс істеуге үйрету.

Тәжірибиелік сабаққа деген қызығушылық пен қызығушылықты белсендіру мақсатында курсанттардың танымдық іс-әрекетін слайдтардағы сұрақтарға жүгіну арқылы ұйымдастыру көзделеді, олар пәнаралық білімді беру арқылы шеше алады. Сабақты өткізу кезінде оқытудың белсенді әдістерінің барлық белгілері бар: проблемалық, оқу-танымдық іс-әрекеттің курсанттың болашақ кәсіби міндеттері мен функцияларының сипатына сәйкестігі, өзара оқыту, даралау, дербестік, мотивацияны күшейту, эмоционалды әсер ету. Курсанттардың белсенділігінің төрт түрі көрінеді: ойлау, әрекет, сөйлеу және ақпаратты эмоционалды-жеке қабылдау.

Оқу процесіне компьютерлік құралдарды кеңінен енгізу оларды техникалық оқыту құралы ретінде пайдалануға және келесі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

- курсанттардың назарын белсендіру;
- көрнекі бейнелерді ақпарат тасымалдаушысы ретінде пайдалану;
- студенттерді материалды жүйелеуге үйрету;
- курсанттардың негізгі бөлектеу қабілетін дамыту;
- ақпараттың жеткілікті үлкен көлемін игеруге мүмкіндік береді;
- курсанттардың эмоционалды саласына әсері;

- курсанттардың оқытылатын пәнге қызығушылығын арттыру;
- жоғары білімнің білікті кадрларын даярлау мақсатында білім алуға қызығушылық пен табандылыққа тәрбиелеу.

Курсанттардың білім сапасын арттыруда оқытушы білім алушының дамуының мынадай негізгі белгілерін: дербестігін, проблемалық ситуация, шығармашылық таным әрекетін, диалектикалық ойлауы т.б. қадағалап, жеке, дара жұмыстар жүргізеді. Білімнің жаңа мазмұнын жүзеге асыру үшін жаңа технологиялар қажет –ақ. Жаңалықты меңгеру мен жүзеге асыруда дұрыс түсінбеушілік ұйымдастырушыға әртүрлі кедергі жасайтыны белгілі. Сондай педагогикалық технологиялардың бірі оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту.

Курсанттарды алдағы еңбек қызметіне дайындау үшін олардың интеллектуалды дағдыларын дамыту маңызды-аналитикалық, жобалау, конструктивті, сондықтан сабақтардағы тапсырмалардың сипаты курсанттарға процестерді, күйлерді, құбылыстарды талдау, өз қызметін талдау негізінде жобалау, белгілі бір тәжірибиелік мәселені шешудің нақты жолдарын белгілеу қажеттілігі туындайтындай болуы керек.

Кәсіби қызметті тәжірибиелік оқыту әдістері ретінде ситуациялық мәселелерді талдау және шешу кеңінен қолданылады, бұл сабақта жасалады. Соңғы білім деңгейін бақылау ретінде курсанттардың тест тапсырмаларын шешуі қолданылды. Тестілеу курсанттарды даярлау сапасын бақылаудың өзекті нысандарының бірі ретінде қарастырылады, бұл пәннің меңгерілген тақырыбының көлемін сапалы бағалауға мүмкіндік береді. Курсанттардың білім деңгейі әр тапсырманы орындағаннан кейін бағаланады, ал қорытынды баға орындалған тапсырмаларды бағалау негізінде қойылады.

Сабақтың құрылымы келесідей:

- Сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау, зерттелетін мәселенің өзектілігін негіздеу;

- тәжірибиелік сабақта ұтымды жұмыс істеу үшін қажетті теориялық білімнің бастапқы білім деңгейін тексеру;

- курсанттардың өз бетінше жұмыс жасаудағы қателіктерін болдырмау, тәжірибиелік сабақты өткізуде байқау, педантиканы дамыту мақсатында тақырып бойынша педагогикалық көрсету және білімдерін тереңдету;

- курсанттардың өзіндік жұмысы;

- тест тапсырмаларын шешу түріндегі білімнің соңғы деңгейін бақылау;

- сабақтың қорытындысын шығару.

Тәжірибиелік сабақта игеру нәтижесінде курсант келесі жалпы құзыреттерді қалыптастыруы керек:

1. Болашақ мамандықтың мәні мен әлеуметтік маңыздылығын түсіну, оған тұрақты қызығушылық таныту.
2. Өз іс-әрекетіңізді ұйымдастырыңыз, кәсіби тапсырмаларды орындаудың типтік әдістері мен әдістерін таңдаңыз, олардың орындалуы мен сапасын бағалаңыз.
3. Кәсіби міндеттерді, кәсіби және жеке дамуды тиімді орындау үшін қажетті ақпаратты іздеу және пайдалану
4. Кәсіби қызметте ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану.
5. Ұжымда және командада жұмыс істеу, әріптестермен, басшылықпен, халықпен тиімді қарым-қатынас жасау.

Осылайша, тәжірибиелік сабақтар аудиториялық сабақтардың барлық көлемінің едәуір бөлігін құрайды және бағдарламалық материалды игеру үшін өте маңызды. Олар ойлауды ынталандырады, оқу іс-әрекетін ғылыми ізденіске жақындатады және курсанттарды болашақ тәжірибиелік жұмыстарына дайындайды. Тәжірибиелік сабақтар курсанттардың оқу материалын игеруін бақылаудың маңызды нысаны болып табылады және курсанттардың оқытушымен бірлесіп тәжірибиелік мәселелерді шешу үшін алған білімдерін қолдану дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады деп санаймын.

Қорытынды: Жалпы қорыта келгенде, аталған әдіс – тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізсеңіз, курсантың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, курсанттар оқудың қызықты жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артады.

Яғни, курсант өз ой-пікірін ашық еркін айтады, бір – бірін тыңдауға үйренеді ұжымда ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Сондықтан басқа кез – келеген пәндер осындай әдістерді пайдаланса, тиімді болатындығын айтуға болады. Осыдан кейін ғана жан-жақты дамыған, болшағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Еременко Л. Е. колледжде практикалық оқытуды ұйымдастырудың ерекшеліктері [Мәтін] // Инновациялық педагогикалық технологиялар: халықаралық материалдар. ғылыми. конф. (Қазан, 2014). - Қазан: Бук, 2014.
2. Морева Н. а. Орта кәсіптік білім беру педагогикасы : оқу. жәрдемақы / Н.А. Морева. - 2-ші басылым. – М., 2001.
3. Семушина Л. Г. Орта арнаулы оқу орындарында оқытудың мазмұны мен технологиясы: Оқу. оқу құралы. білім беру мекемелері / Л. Г. Семушина, Н.Г. Ярошенко. – М.: Шеберлік, 2001. – 272 б.
4. <https://www.informio.ru/publications/id535/Prakticheskie-zanjatija-kak-vid-uchebnoi-dejatelnosti>
5. <https://megaobuchalka.ru/5/2395.html>
6. <https://infourok.ru/doklad-na-temu-rol-seminarskih-i-prakticheskikh-zanyatij-v-formirovanii-u-studentov-navikov-samostoyatelnoy-raboti-2689018.html>
7. <https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/d-2c0b65625a3bd68a5c43a89421206c36.ht>

Автор туралы мәлімет

Джигитова Раушан Нұрболатқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

Джигитова Раушан Нурболатовна — старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, майор полиции

Dzhigitova Raushan Nurbolatovna — senior lecturer of the Department of general legal disciplines of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukeubayev, police major

---

¹Д. А.Дүйсембаева

¹ Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

ТРЕНАЖЕРЛЕР МЕН СПОРТТЫҚ СНАРЯДТАРДЫ ПАЙДАЛАНБАЙ КУРСАНТТАР МЕН ТЫҢДАУШЫЛАРДЫҢ СПОРТТЫҚ ГИМНАСТИКАСЫ

Мақалада салмақсыз жаттығудың жалпы әдістері ұсынылған, олар жаттығу мен спорттық снарядтарды қолдана отырып жаттығуға балама болып табылады, бұл ниет білдірушіге арнайы залдарға немесе қалаларға бармай-ақ физикалық деңгейін көтеруге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: Салмақсыз жаттығу, төмен жүктеме, белгілі бір бұлшықеттерге немесе буындарға әсер ету, өз денесінің кедергісі, дененің ортаңғы бұлшықеттері, бұлшықеттің тез жиырылуы.

АТЛЕТИЧЕСКАЯ ГИМНАСТИКА КУРСАНТОВ И СЛУШАТЕЛЕЙ БЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРЕНАЖЁРОВ И СПОРТИВНЫХ СНАРЯДОВ

В статье предлагаются общие способы тренировки без отягощений, которые составляют альтернативу упражнениям с использованием тренажёров и спортивных снарядов, что позволяет желающему заниматься повышать свой физический уровень без посещения специальных залов или городков.

Ключевые слова: Тренировка без отягощений, низкая нагрузка, воздействие на определенные мышцы или суставы, сопротивление собственного тела, мышцы средней части тела, быстрое сокращение мышц.

ATHLETIC GYMNASTICS OF CADETS AND TRAINEES WITHOUT THE USE OF SIMULATORS AND SPORTS EQUIPMENT

The article presents general methods of training without weights, which are an alternative to training using training and sports projectiles, which will allow the intending person to increase their physical level without visiting special halls or cities.

Keywords: Training without weights, low load, impact on certain muscles or joints, resistance of your own body, muscles of the middle part of the body, rapid muscle contraction.

Тренажерлар мен спорттық снарядтардағы күш жаттығулары жалпы дене шынықтыру жүйесінің маңызды бөлігі болуы мүмкін, бірақ салмақсыз жаттығулар осы жаттығу түріне тиімді балама бола алатындығы туралы көптеген дәлелдер бар, ал кейбір жағдайларда олар одан да пайдалы, әсіресе бағдарламалардың мақсаттары әртүрлі болуы мүмкін екенін ескерсек.

Біріншіден, кез-келген жағдайда ауыртпалықсыз жаттығуға болады, пәтердегі немесе жатақханадағы бөлмені, жұмыс бөлмесіндегі шағын кеңістікті, үзіліс кезінде оқу сабағын және т.б. Іс жүзінде белгілі бір әдістеме бойынша 15

минуттық тиімді жаттығулар үлкен пайда әкелетіні дәлелденді [1].

Екіншіден, салмақсыз жаттығу жарақат алған адамдар үшін өте пайдалы. Белгілі бір бұлшықеттерге немесе буындарға әсер етуді шектеу үшін аз әсер ететін жаттығуларды орындау ұсынылады, бұл әрекет түрі өте қолайлы болады, өйткені салмақсыз жаттығу арқылы сіздің дене салмағыңыздан туындаған қарсылық жеңіледі. Бұл жағдайда бөгде қарсылық жоқ, гантельдермен, штангалармен жұмыс. Үшіншіден, салмақсыз жаттығу дененің ортаңғы бөлігінің, ең алдымен іштің және төменгі Арқаның бұлшықеттерін

тиімді жұмыс істейді, бұл тепе-теңдікті дамытуға көмектеседі, бұлшықеттердің позасы мен жылдам жиырылу қабілетін жақсартады, бұл әртүрлі спорт түрлерімен айналысу үшін де, қалыпты жаттығуларды сапалы орындау үшін де үлкен маңызға ие. Жаттығу гантельдермен немесе штангалармен жаттығу жасағанда, белгілі бір бұлшықеттер жеткілікті қарқынды жұмыс істейді, бірақ бұл әрқашан іштің және төменгі арқадағы бұлшықеттер де қажетті жүктемені алады дегенді білдірмейді [2].

Салмақсыз жаттығулар барлық негізгі бұлшықет топтарын жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Салмақсыз жаттығулардың маңызды бөлігі-созылу жаттығулары. Бекітілген бұлшықеттер икемді бұлшықеттерге қарағанда 2 есе ұзағырақ созылуы керек, проблемалық аймақтарға назар аудару керек, ал бұл қазірдің өзінде серпімді бұлшықеттерге.

Бұл бөлімде бұлшықеттерді созуға арналған келесі жаттығуларды қосу керек: жоғарғы арқа, кеуде, мойын, иық белдеуі, иық, жамбастың артқы беті, трицепс, шап аймағы, төменгі аяқ. Бұлшықеттер мен байламдарды созу жаттығуларын орындағаннан кейін сіз қарапайым күш жаттығуларын жасай бастай аласыз.

Күш жаттығулары барлық бұлшықет топтары үшін-мойын, қол, аяқ бұлшықеттері үшін жасалуы керек, сонымен қатар, мысалы, денені бұрап жатып, сүңгуірмен, тірекке көтерілумен, қозғалыспен, үш нүктеге тіреліп, қолды бүгу және созу сияқты жаттығуларды орындау керек. т.б., басқа бұлшықет топтарына жаттығулар жасау кезінде бірдей стандартты емес тапсырмаларды қолдану қажет.

Сонымен қатар, салмақсыз жаттығуларды үнемі орындау кезінде тамақтану уақытын дұрыс таңдау керек, жаттығулар үшін энергия көзі болып табылатын тамақ өнімдері (сонымен қатар күндізгі жаттығулар) кез – келген дене шынықтыру бағдарламасының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Сабактан бір сағат бұрын көп мөлшерде тамақ ішуге болмайды, ал

сабактан кейін құрамында ақуыздар мен көмірсулар бар өнімді жеуге болмайды [3]. Бұл жаттығу әдісін қолданған кезде сіз өзіңіздің салмағыңызды бақылап отыруыңыз керек, майдан арылу қажет болған кезде ораза ұстамаңыз, сонымен бірге бұлшықет массасын қалыптастырыңыз. Дене қалай жұмыс істейтінін түсіну және жаттығу процесінде жарақаттанудан қалай аулақ болу керектігін білу үшін салмақсыз жаттығуларды үнемі, күнделікті жасау керек [4].

Дене шынықтыру мамандары атаудан «ұйым» сөзін алып тастау керектігін қайта-қайта атап өтті. Өйткені, нұсқау - ең алдымен, дене тәрбиесінің мазмұнын көрсетеді. Келесісі толығымен дерлік қызметкерлердің дене шынықтыру дайындығының мазмұнына арналған және қызметкерлердің дене шынықтыру дайындығын ұйымдастырудың негізін анықтамайды. Полиция қызметкерлерінің дене шынықтыру дайындығының міндеттерінің бірі: «Жедел тапсырмаларды табысты орындау үшін қажетті деңгейде кәсіби маңызды дене қасиеттерін дамыту және қолдау». Операциялық тапсырмаларды сәтті орындауға мүмкіндік беретін физикалық қасиеттерді белгілі бір деңгейге дейін дамыту керек екен. Дегенмен, кәсіби маңызды дене қасиеттерінің, әсіресе ұрыс техникасы шеңберіндегі даму деңгейі неғұрлым жоғары болса, полиция қызметкерінің жедел-қызметтік қызметтің экстремалды жағдайларында әрекет етуге дайындығы соғұрлым жоғары болатыны анық. Полиция қызметкерлерінің жеке дене қасиеттерінің даму деңгейін тестілеу кезінде олардың дамуының төменгі шегі (тиісті деңгейі) белгіленуі керек.

«Дене тәрбиесінің негізгі құралдары – жалпы дене шынықтыру жаттығулары (күш, жылдамдық пен ептілік, төзімділік) және қызметтік-қолданбалы жаттығулар (жауынгерлік ұрыс әдістері). «Кәсіби маңызды дене қасиеттерін» жалпы дене шынықтыру жаттығулары арқылы дамыту ұсынылады екен. «Дене шынықтыру» оқу пәнінің толық дерлік қызметтік-қолданбалы сипатта екенін ескерсек, жалпы дене шынықтыру және сәйкесінше жалпы дене

шынықтыру жаттығулары ұғымы қабылданбайды.

Айта кету керек, Қарулы Күштерде «жалпы дене дайындығы» ұғымы қолданылмайды. Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, кәсіби маңызды дене қасиеттерін дамыту үшін қолданылатын жаттығулар, сондай-ақ құқық бұзушыларды жауапкершілікке тартуға және оларды мәжбүрлеп ұстауға кешенді дайындықты қалыптастыруға мүмкіндік беретін кешенді жаттығулар қызметтік-қолданбалы жаттығулар болып табылады.

Ол дене шынықтырудың негізгі құралы ретінде күшке, жылдамдыққа, төзімділікке және ептілікке арналған жаттығуларды қарастыруды ұсынса, онда сабақтардың мазмұнына күш, жылдамдық, төзімділік пен ептілікті дамытуға арналған жаттығулар жиынтығы енгізілуі керек сияқты. Дегенмен, «қолданбалы гимнастика мен жеңіл атлетикалық жаттығуларды» сабақтарына қосу ұсынылады. Жаттығулар, жеңіл атлетика және жеделдетілген қозғалыс ...».

«Қолданбалы гимнастика және жеңіл атлетикалық дайындық» тарауының тақырыбы спорт түрі мен жаттығу түрін қамтиды. Айталық, арқанға тартылу бір жағынан гимнастикалық жаттығу болса, екінші жағынан спорттық жаттығу болып табылады. Бұл бөлім атауының абсурдтылығы, ол шын мәнінде күшті дамыту құралдарын қамтиды.

«Қолданбалы гимнастика және жеңіл атлетикалық дайындық» бөлімінде көрсетілген:

Бұл бөлімдегі сабақтар ептілікті, күш пен күшті төзімділікті дамыту, батылдық пен табандылыққа тәрбиелеу, дұрыс дене қалпын қалыптастыру және бұрғылау ептілігін дағдыландыру мақсатында өткізілетіні. Бұл бөлімге енгізілген жаттығулардың ептілікті дамытудағы тиімділігіне күмән тудырады, т.б. қызметкерлердің қабілеттерін үйлестіру. Шапшандықты дамыту үшін дене шынықтыру бағдарламаларында олардың саны көп болатын күрделі үйлестіру жаттығулары қолданылады.

Үйлестіру қабілеттерін дамыту үшін технологияны, ең алдымен күрестің жауынгерлік әдістерін және басқа да күрделі үйлестіретін қозғалыс әрекеттерін меңгеруге қол жеткізу қажет. Мүмкін, автор, мысалы, штангаға тартылу үйлестіру тұрғысынан қиын деп санайды, сондықтан штангаға тартылу техникасын және басқа да осыған ұқсас жаттығуларды үйрету әдістемесін ұсынады.

Қолданбалы гимнастика және атлетикалық дайындық секциясының мақсаттарының бірі – «күш пен күш төзімділігін дамыту». Атлетикалық жаттығуларды күш жаттығулары деп түсіну керек. Күштің максималды күш, күшке төзімділік және жарылғыш күш түрінде көрінуі мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Сондықтан атлетикалық (күш) жаттығулар максималды күш пен күш төзімділігін дамытуды қамтиды.

«Қолданбалы гимнастика және атлетикалық дайындық» тарауында берілген жаттығулардың батылдық пен табандылық сияқты ерік-жігерлік қасиеттерді қалай тәрбиелейтіні таң қалдырады. Кәсіби дайындықтың бұл маңызды қасиеттері мүлде басқа құралдар мен әдістер арқылы қалыптасады. Ал, бұрғылау ақылдылығын қалыптастыру үшін бұрғы бар.

Қолданбалы гимнастика және атлетикалық дайындық деп аталатын сабақтар «гимнастикалық алаңдарда, спорт қалашықтарында, оқу немесе спорт залдарында, сондай-ақ сабақтарды өткізуге қолайлы басқа жерлерде» өткізіледі. «Дене шынықтыру» пәні бойынша сабақтар өз мақсатын басшылыққа ала отырып, әдетте, күрделі сипатқа ие, оның мазмұнына басқалармен қатар оның барлық көріністерінде күшті дамытуға арналған жаттығулар кіреді.

«Қолданбалы гимнастика және жеңіл атлетикалық дайындық» бөлімі үшін, сондай-ақ «Жеңіл атлетика және жылдам қозғалыс», «Кедергілерді жеңу» және «Жауынгерлік ұрыс техникасы» бөлімдері үшін бөлек оқу сабақтары, әдетте, өткізілмейді. жүзеге асырылуда. Осыны ескере отырып, дене шынықтыру орындары «Дене шынықтыру» пәні

бойынша бағдарламаны жүзеге асыруға қажетті құрал-жабдықтармен жабдықталуы керек. Кем дегенде, барлық оқу орындары біріктірілген тіректермен жабдықталуы керек.

Күш дайындығын бағалау үшін бақылау жаттығуларын орындау үшін команда бойынша бастапқы қалып алынады. Арқада тартылу және басқа жаттығуларда «Снарядқа» командасы беріледі. Басқа күш жаттығуларында «Бастапқы ұстанымды қабылдаңыз. Бұл команда презентацияда стандарттарды қабылдау тәртібін қарастырмайды.

Тартулардағы нәтижені анықтау ережелерінде: «Жаттығуды орындау ережелері бұзылған жағдайда келесі санақтың орнына «Есепке алмаңыз» пәрмені беріледі. Бұл команда қатарынан үш рет берілсе, жаттығу тоқтатылады. Нәтиже қайталау санымен анықталатын тартылулар мен басқа жаттығуларда нәтижені анықтау кезінде «Есепке салынбаңыз» пәрмені бұрын болмаған, бірақ алдыңғы санау қайталанған. Алдыңғы ұпай қатарынан үш рет қайталанса, «Аяқтау» пәрмені берілді, ал осы команданың алдында аталған ұпай жаттығудың нәтижесі болды. Нәтижені анықтау үшін бұрыннан бар процедураның тиімділігі айқын.

Оның мазмұнына енгізілген әртүрлі дене жаттығуларының техникасын оқыту бойынша ұсыныстар. Кейбір ұсыныстар абсурд. Сонымен, «қиын үйлестіру жаттығуларының» таяқшаны көтеру сияқты техникасын үйрету бойынша ұсыныстар. Келесі жаттығулар ұсынылады:

1-жаттығу. Түзу қолға ілу. Міндет - барлық талаптарды сақтай отырып, тік қолдармен барға мүмкіндігінше ұзақ ілу. Оқуға түсу емтихандарына тапсыру нормативтерін орындаған білім беру ұйымдарының, оның ішінде бастапқы дайындық факультеттерінің курсанттары оқу сессиясының уақытын тиімді пайдаланбай, ұзақ уақыт ілінуі мүмкін екені анық.

2-жаттығу. Бүгілген қолдарға ілу. Тапсырма – дененің дұрыс қалпын сақтай отырып, бүгілген қолдардағы арқанға ілу,

3-5 секунд. Изометриялық әдісті қолданып, күшті дамыту жаттығуларына байланысты бұл жаттығуды әртүрлілік үшін қолдануға болады. Дегенмен, мүмкіндігінше ұзағырақ тартылған кезде соңғы күйде іліңіз.

Қозғалыс әрекеттерін техникалық дұрыс орындау үшін біріншіден, студент осы әрекеттердің техникасын білуі және оларды практикалық орындау барысында өзін-өзі бақылауды жүзеге асыруы керек, екіншіден, мұғалім (нұсқаушы) техникадағы жеке қателерді көрсетіп, оларды жоюға ұмтылуы керек.

Штангаға тартылу және басқа да күш жаттығулары сәтсіздікке ұшырау әдісі арқылы жүзеге асырылады, оның мәні соңғы қайталаулар күшті ерік-жігермен орындалуы керек. Бұл күштің дамуын қамтамасыз ететін және сәйкесінше белгілі бір жаттығудағы тиімділікті арттыратын соңғы қайталаулар. Ұсынылған кейбір арнайы әдістер артық. Тәжірибеде, оқу-жаттығу жиындары кезінде, әдетте, ұрыс әдістерін үйрету «қуатты үзілістермен» қиылысады. Өзін-өзі жаттықтыруға арналған тапсырма күн ішінде сәтсіздікке дейін әдісті қолдана отырып, күш жаттығуларын орындауда бірнеше тәсілдерді жүзеге асыруды қарастырады.

«Сабақтардың мазмұнына 10x10, 4x20 м шаттл жүгіру, 1 және 5 шақырымға жүгіру (кросс) кіреді...» Жеңіл атлетика – жарыстар өткізілетін бірқатар пәндерді қамтитын спорт. Жүгіру пәндерінің ішінде қысқа, орташа және ұзақ қашықтыққа жүгіру бар. Жеңіл атлетикада шаттлмен жүгіру сияқты пәндер жоқ. Жылдамдықпен жүгірудің бұл түрлері, сондай-ақ 1 және 5 км қашықтыққа жүгіру – құқық бұзушыларды жауапқа тартуға дайындықты қалыптастыратын қызметтік-қолданбалы жаттығулар. Сонымен қатар, «жеңіл атлетика және жеделдетілген қозғалыс» тіркесі түсініксіз болып қалады. Әрине, жеңіл атлетикада да, қолданбалы түрде де жүгірудің барлық түрлері жеделдетілген қозғалыс болып табылады.

Кедергілерден өту – бұл бір жағынан құқық бұзушыларды жауапкершілікке тартуға және құқық бұзушыларды әртүрлі сыртқы жағдайларда

мәжбүрлеп ұстауға дайындықты қалыптастыруға, екінші жағынан қозғалыс қабілеттерін (кешендегі физикалық қасиеттерді) дамытуға мүмкіндік беретін кешенді жаттығу - сервистік-қолданбалы қозғалтқыш әрекеттері шеңберінде.

Дене шынықтыру дайындығы полиция қызметкерлерінің атыс дайындығымен қатар қызметтік-жауынгерлік даярлықтың негізгі құрамдас бөліктерінің бірі – жедел-қызметтік іс-әрекеттің экстремалды жағдайларында іс-әрекетке дайындық болып табылады.

Полиция қызметкерлерінің қызметтік-жауынгерлік іс-әрекетінің өзін-өзі қорғауға байланысты аса күрделі жағдайларында, құқық бұзушылықтарды күшпен жолын кесу арқылы офицерлердің алдында құқық бұзушыларды ұстау, күш, арнайы құралдар мен атыс қаруын тиімді қолдану немесе қолдану міндеті қойылады. Құқық бұзушыларды өзін-өзі қорғау және күштеп ұстау бойынша іс-әрекеттердің тиімділігі ұрыс әдістерінің техникасын меңгеру деңгейіне және олардың бойындағы дене қасиеттерінің даму деңгейіне байланысты. Осыған сүйене отырып, «Дене шынықтыру» пәнінің кез келген бағдарламасы екі бөлімнен тұруы керек: «Күрестің жауынгерлік әдістері» және «Қызметтік-қолданбалы жаттығулар», онда дене қасиеттерін дамыту құралдарымен қатар «Жеңу» сияқты бөлімшелер де қамтылады. кедергілер жолы», «Жүзу» және «Шаңғы жаттығулары».

Полиция қызметкерлерінің дене тәрбиесінде дене қасиеттерін саралап дамыту өз алдына мақсат емес. Полиция қызметкерлерінің арнайы дене дайындығы ұрыс техникасы мен кедергілерден өту жолында қозғалыс қабілеттерін (кешендегі дене қасиеттерін) қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Күрестің жауынгерлік техникасы шеңберінде қозғалыс қабілеттері мен психологиялық дайындығын қалыптастырудың жетекші құралы қызметтік-қолданбалы жекпе-жек өнері болып табылады. Бұл жұмыстың өзектілігін, кем дегенде, тұрғысынан асыра бағалау қиын.

Қазіргі қоғамның негізі болып табылатын және еліміздің әл-ауқаты

тәуелді болатын дене шынықтыру және спорттық іс-шаралардың оқу-тәрбие үрдісінде үлкен маңызға ие болуының бірден-бір себебі. Мәселен, тәртіпті қалыптастыруға, өзінің және қоғам алдындағы жауапкершілігін арттыруға, сондай-ақ алға қойған мақсатқа жетудегі табандылыққа тәрбиелеуге ықпал етеді.

Айта кету керек, жоғарыда аталғандарды жеке тұлғаның жасы, әлеуметтік жағдайы және кәсібі сияқты өлшемдерге қарамастан дене шынықтырумен және спортпен жүйелі түрде айналысатын барлық адамдарға бірдей жатқызуға болады. Болашақ түлектердің дене шынықтыру мен спортқа қатынасы көп жағдайда қызығушылықтары мен жүйесімен анықталады. Мотивация, оны зерттеу біздің зерттеуіміздің бір бөлігі болып табылады.

Қазіргі заман – маңызды әлеуметтік және биологиялық өзгерістер дәуірі. Өткен ғасырда басталған ғылыми-техникалық прогресс жеке адамның өмір салтына прогрессивті құбылыстардан басқа бірқатар жағымсыз факторларды енгізді, олар бірінші кезекте гиподинамия мен гипокинезияны, жүйке және физикалық шамадан тыс жүктемені, кәсіби және тұрмыстық стрессті қамтиды.

Осындай келеңсіз құбылыстардың салдарын бастан өткерген миллиондаған адамдардың өткен жылдардағы жинаған тәжірибесі осы құбылыстардың зардаптарына қарсы тұрудың ең жақсы және тиімді әдісі жүйелік екенін көрсетеді. Адам денсаулығын қалпына келтіруге және нығайтуға, сондай-ақ оның денесінің бейімделуіне ықпал ететін дене жаттығулары ол орналасқан ортаның жағдайлары дене шынықтыру және спорт саласындағы заңнама. Адамның қабілеттерін физикалық және интеллектуалдық дамыту, оның қимыл-қозғалысын жетілдіру және дені сау адамды қалыптастыру мақсатында қоғам жасайтын және пайдаланатын құндылықтардың, нормалар мен білімдердің жиынтығы болып табылатын дене шынықтыру мәдениетінің бір бөлігі ретіндегі дене шынықтыру түсінігін бекітеді. Өмір салты, дене тәрбиесі, дене

шынықтыру және дене дамуы арқылы әлеуметтік бейімделу.

Кәсіптік білім беру құрылымындағы дене шынықтырудың мақсаты – адамның дене шынықтыруын жүзеге асыру, адамға тән физиологиялық қасиеттер мен қабілеттерді оңтайлы дамыту, әлеуметтік белсенді тұлғаны сипаттайтын адамгершілік қасиеттерді дамыту, атап айтқанда, қоғамның әрбір мүшесін өнімді еңбек пен қоғамдық қызметке дайындау.

Дене шынықтыру кәсіптік оқу орнындағы пән ретінде оқу жоспары, ұйымдастыру және өткізу әдістемесі бойынша орта білім беретін оқу орындарындағы дене шынықтыру сабақтарынан айтарлықтай ерекшеленеді. Бұл айырмашылық бірқатар себептерге байланысты, олардың ішінде ең маңыздысы физикалық және интеллектуалдық даму деңгейіндегі айырмашылық, сонымен қатар мұғалімдерге жүктелетін кейбір тапсырмалар.

Дене шынықтыру және спорт курсына курсанттардың дене тәрбиесінің негізгі әлеуметтік қызметі оқу және еңбек қызметін қамтамасыз ету, сонымен қатар кәсіптік білім алғаннан кейін олардың еңбекке қабілеттілігін дамыту функциясы болып табылады. Қоғамдық және кәсіптік қызметке дайындығы жоғары кәсіптік оқу орнының үйлесімді және жан-жақты дамыған түлегін тәрбиелеудегі прогрессивті қадам болып табылатын білім беру бағдарламасы дәл осы мақсатқа бағытталған.

Студенттер жоғары оқу орнына түскеннен кейін олардан жалпы дене шынықтыру дайындығының максималды деңгейін талап ететін бұрын таныс емес және анағұрлым күрделі әрекеттермен (оқу, еңбек, қоғамдық және т.б.) кездеседі. Осы себепті оқушыларды оқу-тәрбие үрдісіне бейімдеудің негізгі тәсілдерінің бірі ретінде дене шынықтыру мен спорттың маңызы арта түсуде. Дене тәрбиесі пән ретінде кез келген тәрбиенің элементі болып табылады. Пән білім берудің барлық салаларына міндетті және курсанттардың денсаулығын, физикалық,

психикалық және моральдық жағынан жетілдірілуін жақсартуға, сондай-ақ олардың жалпы және кәсіби мәдениетін тәрбиелеуге арналған.

Кәсіби білім беру ұйымында оқыту барысында көбінесе келесі міндеттер қарастырылады:

1. Студенттердің бойында жоғары адамгершілік, ерік-жігер және дене қасиеттерін, сонымен қатар өнімді еңбекке дайындығын қалыптастыру;
2. Толық дене шынықтыру;
3. Білім алушылардың денсаулығын сақтау және нығайту, бүкіл оқу кезеңінде денесін дұрыс және жан-жақты жетілдіру, жоғары көрсеткіштерге қол жеткізу;
4. Спортшылар арасында спорттық шеберлікті дамыту;
5. Жүйелі зерттеу қажеттілігіне сенімділікті тәрбиелеу дене шынықтыру және спорт.

Айта кету керек, жоғарыда аталған міндеттер сонау кеңестік кезеңде еліміздің тарихында тұжырымдалған.

20 ғасырда Кеңестік Ресейде дене шынықтыру мен спортқа ерекше мән берілді және олардың кәсіптік білім беру құрылымына енуі заңды болды. Дене шынықтыру мен спорттың кеңестік кәсіптік оқыту жүйесіне күрт және кеңінен енуі сол кезде мемлекеттің халықтың денсаулығын сақтауға және кеңес азаматтарының табысқа жетуіне бағытталған бұқаралық спорт идеясын енгізуге деген ұмтылысымен айқындалды. халықаралық жарыстар.

Дәл осы кезеңде барлық негізгі оқу бағдарламалары мен стандарттары әзірленді, олар біздің заманымыздың оқу орындарында белсенді қолданылады. Кәсіптік оқыту құрылымындағы оқу-тәрбие үдерістерінің негізінде болашақ маман түлектерін оқыту, тәрбиелеу және кәсіби даярлаудың күрделілік принципі анықталды, онда еңбек, рухани, саяси, әлеуметтік, физикалық, эстетикалық және т.б. тәрбие түрлері үйлесімді қалыптасты.

Қазіргі кезеңде кәсіптік білім беруде гуманистік білім беру жүйелері қалыптаса бастады. Айта кетерлігі, бұл ретте кез келген жалпы білім беру жүйесі дене шынықтыру мен спортқа тиісті көңіл бөлуі керек. Бұл білім берудің құрамдас

элементтері арасындағы тепе-теңдікті орнату және қарым-қатынасты нығайту үшін қажет.

Дене шынықтыру мен спортты кәсіптік білім беру құрылымымен дамыту мен бекітудегі көптеген жетістіктерге қарамастан, шын мәнінде дене шынықтырудағы оқу-тәрбие процестері әрқашан жеткілікті тиімді бола бермейді.

Көбінесе курсанттардың салауатты өмір салтын қалыптастыруға және денсаулықты нығайтуға бағытталған ынтасы мен қажеттіліктері назардан тыс қалады. Біздің ойымызша, бұл курсанттардың салауатты өмір салтын енгізу жолын-

да тұрған басты мәселе. Білім беру ұйымдарының мотивациясының жетіспеушілігі мәселесіне ерекше назар аударылып, келешекте оның оңтайлы шешімін табу керек шешім.

Болашақта кәсіптік білім беру құрылымында дене шынықтыру және спорт арқылы оқушылардың салауатты өмір салтын сақтауға деген саналы қажеттілігін дамытуға назар аудару қажет. Бұл қылмыстық-атқару жүйесінің болашақ қызметкерлерінің дене тәрбиесінің басты мақсаты болуы керек.

Қолданылған дереккөздер тізімі:

1. Кудин В.А. Физическая подготовка: учебник. 2-е изд., испр. и доп. / В.А. Кудин, В.А. Торопов, В.И. Дудчик, М.Л. Куликов, С.В. Науменко, А.И. Ушенин // Изд-во СПбУ МВД России. – СПб.: ООО «Р-КОПИ». – 2016. – С. 109-130.
2. Ушенин А.И. Нагрузка и отдых как взаимосвязанные компоненты физического упражнения / А.И. Ушенин, А.В. Игнатъев, В.А. Арсеньев // Совершенствование профессиональной и физической подготовки курсантов, слушателей образовательных организаций и сотрудников силовых ведомств: Материалы XVII МНПК. – Иркутск: Восточно-Сибирский институт МВД России, 2016. – С. 152-155.
3. Курамшин Ю.Ф. Теория и методика физической культуры: Учебник / Ю.Ф. Курамшин. – М., 2010. – С. 98-120.
4. Оруджев А.М. К вопросу о влиянии органов самоуправления курсантов и слушателей на формирование здорового образа жизни в образовательных организациях МВД России / А.М. Оруджев, А.И. Ушенин, В.А. Арсеньев // Физическая культура и спорт в профессиональной деятельности: современные направления и образовательные технологии: сборник материалов IV Международной научно-практической конференции. – Хабаровск: Дальневосточный юридический институт МВД России, 2016. – 464 с.
5. Сенцова Т.Э. Современные тенденции повышение физических качеств сотрудников силовых ведомств / Т.Э. Сенцова, С.М. Струганов / Совершенствование профессиональной и физической подготовки курсантов и слушателей образовательных организаций и сотрудников силовых ведомств: Материалы международной научно-практической конференции. – Иркутск: ФГКОУ ВПО ВСИ МВД России, 2014. – С. 184-188.

Автор туралы мәлімет

Дүйсембаева Динара Аргынқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты дене шынықтыру кафедрасының бастығы полиция подполковнигі

Дүйсембаева Динара Аргыновна — начальник кафедры физической подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева

Duisembayeva Dinara Argynovna — Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bokenbayev Aktobe law institute department of physical culture teacher

¹Жумагазин Е.М.

*¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан*

БҰҚАРАЛЫҚ ІС-ШАРАЛАРДЫ ӨТКІЗУ КЕЗІНДЕ ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІПТІ ҚОРҒАУ ЖӨНІНДЕГІ ІС-ШАРАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ПОЛИЦИЯ ПАТРУЛЬДІК ҚЫЗМЕТІ БАСТЫҒЫНЫҢ РӨЛІ ТУРАЛЫ

Қазіргі кезеңде құқық қорғау органдары мен азаматтық тұлғалар арасындағы қарым-қатынаста, атап айтқанда, әртүрлі бұқаралық іс-шаралар кезеңінде біршама қиындықтар туындауда.

Себебі, құқық қорғау органдары жүйесін реформалау әлі аяқталмаған, өкінішке орай, қоғамда экономикалық, әлеуметтік, саяси сілкіністер жалғасуда.

Бұл азаматтардың құқық қорғау органдарымен тұрақсыз өзара іс-қимылының факторы болып табылады, бұл ашық сенімсіздікті, азаматтардың ресми талаптарды ұсынуын, кейде текетіресті тудырады.

Құқық қорғау органдары мен қазіргі қоғам арасындағы өзара іс-қимыл аясы кең және алуан түрлі, ол құқық қорғау органдарының барлық дерлік кәсіби міндеттерін орындауда, соның ішінде қылмыстарды ашу мен ашуда, әкімшілік құқық бұзушылықтардың жолын кесуде, құқық бұзушылықтарды қорғауда жүзеге асырылады.

Төтенше жағдайлар кезіндегі әртүрлі жаппай іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Құқық қорғау органдарының басшысы өзінің және қарамағындағылардың алдында тұрған стратегиялық және тактикалық мақсаттарды анық білуі және түсінуі, өзгермелі жағдайларға сәйкес тактикалық мақсаттар мен міндеттерді өзгертуге дайын болуы керек.

Осыған байланысты рухани-адамгершілік тәрбиесі мен азаматтық адамдардың мойынсұнғыш мінез-құлқының мотивтерін қалыптастыру бірінші орынға шығады. Сонымен қатар, қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарының жауынгерлік бөлімшелері басшылығының қызметінің басым бағыттарының бірі қазіргі кезеңде ішкі істер органы қызметкерінің оң имиджін қалыптастыру және құқық қорғау органдарының беделін арттыру болып табылады.

Түйін сөздер: қоғамдық тәртіпті қорғау, бұқаралық, діни, бұқаралық іс-шаралар, қазіргі кезеңде экономикалық, саяси, құқық қорғау органдары, азаматтардың бостандықтары, операциялық орта, экономикалық, саяси, мәдени, діни, іс-әрекет тактикасы.

О РОЛИ РУКОВОДИТЕЛЯ ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЙ СЛУЖБЫ ПОЛИЦИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ОХРАНЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА ВО ВРЕМЯ МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

На современном этапе наблюдаются некие сложности во взаимоотношениях правоохранительных органов и мирных граждан, в частности, в период проведения различного рода массовых мероприятий.

Это вызвано тем, что еще не завершилось реформирование системы правоохранительных органов, а в обществе, к сожалению, продолжают наблюдаться экономические, социальные и политические потрясения.

Указанное является фактором нестабильного взаимодействия граждан с правоохранительными органами, которое порождает открытое недоверие, выдвижение официальных претензий граждан, а иногда и противостояние.

Спектр взаимодействия правоохранительных органов, и современного общества широк и многообразен, которая осуществляется при выполнении практически всех профессиональных задач правоохранительных органов, в том числе выявление и раскрытие преступлений, пресечение административных правонарушений, охрана общественного

порядка и обеспечение общественной безопасности мирных граждан, при проведении различного рода массовых мероприятий, при возникновении чрезвычайных и иных ситуаций.

Руководитель правоохранительных органов, должен четко знать и понимать стратегические и тактические цели, стоящие перед ним и его подчиненными, быть готовым к трансформации тактических целей и задач в соответствии с изменяющимися условиями.

В связи с этим духовно-нравственное воспитание и формирование мотивов послушного поведения мирных граждан выходят на первый план. Кроме этого на современном этапе, одним из приоритетных видов деятельности руководства строевых подразделений правоохранительных органов, на современном этапе, является формирование позитивного имиджа сотрудника правоохранительных органов и повышение престижа правоохранительных органов Республики Казахстан.

Ключевые слова: охраны общественного порядка, массовых, культовых, массовых мероприятия, на современном этапе, экономических, политических, правоохранительных органов, свобод граждан, оперативной обстановки, экономических, политических, культурных, религиозных, тактики действий.

ON THE ROLE OF THE HEAD OF THE POLICE PATROL SERVICE IN ENSURING THE EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES TO PROTECT PUBLIC ORDER DURING MASS EVENTS

At the present stage, there are some difficulties in the relationship between law enforcement agencies and civilians, in particular, during the period of various kinds of mass events.

This is due to the fact that the reform of the system of law enforcement agencies has not yet been completed, and, unfortunately, economic, social and political upheavals continue to be observed in society.

This is a factor in the unstable interaction of citizens with law enforcement agencies, which gives rise to open distrust, the presentation of official claims by citizens, and sometimes confrontation.

The range of interaction between law enforcement agencies and modern society is wide and diverse, which is carried out in the performance of almost all professional tasks of law enforcement agencies, including the detection and disclosure of crimes, the suppression of administrative offenses, the protection of public order and public safety of civilians, during various types of mass measures in case of emergencies and emergency situations.

The head of law enforcement agencies must clearly know and understand the strategic and tactical goals facing him and his subordinates, be ready to transform tactical goals and objectives in accordance with changing conditions.

In this regard, spiritual and moral education and the formation of motives for the obedient behavior of civilians come to the fore. In addition, at the present stage, one of the priority activities of the leadership of the combat unit of law enforcement agencies, at the present stage, is the formation of a positive image of a law enforcement officer and increasing the prestige of law enforcement agencies of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: protection of public order, mass, religious, mass events, at the present stage, economic, political, law enforcement agencies, freedoms of citizens, operational environment, economic, political, cultural, religious, tactics of action.

Қазіргі кезеңде дамушы елдерде қоғамдық тәртіпті қорғау және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету құқық қорғау қызметінің ең маңызды міндеті болып табылады, ол арқылы азаматтар жалпы құқық қорғау органдарының жұмысын бағалайды, сонымен бірге ол

әртүрлі шараларды жүзеге асырудан тұрады. Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетел азаматтарының және азаматтығы жоқ адамдардың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын қорғау [1].

Дамыған мемлекетте қазіргі экономикалық, саяси және әлеуметтік жағдайда бұқаралық, діни және спорттық іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті қорғау және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету күрделі міндет болып табылады, сонымен бірге әр түрлі шешімдер қабылдауды талап етеді. күштер мен құралдардың көптігі (арнайы және көлік құралдары), сондай-ақ әртүрлі сала мамандарын тарту.

Түрлі бұқаралық іс-шараларды өткізу кезеңінде құқық қорғау органдарының кәсіби қызметінің жоғары деңгейіне қол жеткізе отырып, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін құқық қорғау органдарын ұйымдастыру процесі қазіргі жағдайда ең күрделі міндеттердің бірі болып табылады. Агенттіктер бұқаралық іс-шаралар кезінде барлық деңгейдегі менеджерлер жүргізетін тиімді басқару жағдайында ғана мүмкін болады.

Құқық қорғау органдары мен қазіргі қоғам арасындағы өзара іс-қимыл аясы кең және алуан түрлі, ол құқық қорғау органдарының барлық дерлік кәсіби міндеттерін орындауда, соның ішінде құқық бұзушылықтарды анықтау мен ашуда, әкімшілік құқық бұзушылықтардың жолын кесуде, құқық бұзушылықтарды қорғауда жүзеге асырылады. Қоғамдық тәртіп пен азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету, әртүрлі бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде, сондай-ақ төтенше жағдайлар кезінде және т.б.

Құқық қорғау органдары мен қазіргі қоғамның өзара іс-қимылы сондай-ақ құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу, соның ішінде бұқаралық, діни және спорттық іс-шаралар кезінде қоғамдық тәртіпті қорғау және азаматтық тұрғындардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы азаматтық бастамаларды дамытуға ықпал етеді.

Құқық қорғау органдарының басшысы стратегиялық және тактикалық мақсаттарды, өзінің және бағыныштыларының алдында тұрған

міндеттерді анық білуі және түсінуі, өзгертін жоспарлар мен шарттарға сәйкес тактикалық мақсаттар мен міндеттерді түрлендіруге дайын болуы керек [2].

Сонымен қатар, әртүрлі бағыттағы, бұқаралық ғибадат, спорттық іс-шаралар азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуді, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтауды, олар өткізілетін жерлерде, сондай-ақ іргелес аумақта кепілдік берілген қоғамдық тәртіпті талап етеді.

Демек, құқық қорғау органдарының бұқаралық, діни және басқа да іс-шараларды өткізу кезеңінде қоғамдық тәртіпті қорғау және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметі қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздіктің жай-күйіне әсер ететін бірқатар факторлардан туындайтын белгілі бір ерекшеліктерге ие.

Құқық қорғау органдарының қызметіне және қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздік жағдайына тікелей әсер ететін негізгі факторларға мыналар жатады:

- өткізілетін әртүрлі бұқаралық іс-шаралардың сипаты;
- аудан, қала, жалпы облыс өмірінің қалыпты ырғағының бұзылуы;
- ерекше психологиялық атмосфераның пайда болуы, іс-шаралар өткізілетін орындардағы жағдай;
- осы оқиғаны қамтамасыз ету үшін құқық қорғау органдарының, кәсіпорындардың, мекемелердің, ұйымдардың және қызметтердің жұмыс ырғағын өзгерту;
- азаматтардың жеке қауіпсіздігіне және қоғамдық қауіпсіздікке қатер төндіретін төтенше жағдайлардың туындау ықтималдығының артуы;
- операциялық жағдайдың жоғары динамикасы;
- жасалған құқық бұзушылықтардың қоғамдық қауіптілігінің рөлін арттыру;
- шектеулі аумақта бейбіт тұрғындардың айтарлықтай шоғырлануы;
- жаппай кептеліс және бейбіт тұрғындар тұратын жерлерде террористік актілер жасау үшін жүргізіліп жатқан қоғамдық әрекеттерді пайдалану мүмкіндігі [3].

Қолданыстағы нормативтік құқықтық актілерге сәйкес қазіргі кезеңде бұқаралық іс-шаралар кезінде қоғамдық тәртіпті және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету құқық қорғау қызметінің жауынгерлік бөлімшелерінің негізгі және негізгі міндеттерінің бірі болып табылады, сонымен қатар құқық қорғау органдарының қызметтік қызметінің барлық түрлері. Офицерлер шиеленісті жағдайда жүзеге асырылады, бірақ бұқаралық іс-шаралар кезінде тәртіпті қамтамасыз ету маңызды ерекшеліктерге ие және біз оны экстремалды жағдайларда әрекет ретінде сипаттаймыз.

Бұл жағдайда құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қызметтік міндеттерін толық көлемде және қолданыстағы заңнамаға сәйкес орындауына әсер ететін факторларды ескеру қажет.

Бұқаралық іс-шара деп қоғамдық орындарда азаматтардың үлкен топтарының құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін жүзеге асырудың ұйымдасқан белсенді нысаны, сондай-ақ қоғамның экономикалық, саяси, мәдени, діни және басқа да қажеттіліктерін қанағаттандыру тәсілі түсіндіріледі.

Бұқаралық іс-шаралар қатысушылардың кең ауқымын қамтиды, әдетте, олар қоғамдық, саяси, мәдени, спорттық, ойын-сауық және діни іс-шаралар түрінде ұйымдастырылады және өткізіледі.

Осыған байланысты құқық қорғау органдарының іс-әрекетінің тактикасын жоспарлау кезінде құқық тәртібін және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, әртүрлі бұқаралық іс-шаралардың әрбір түрінің өзіндік ерекшеліктерін нақты ескеру қажет [2].

Қазіргі кезеңде әр түрлі бұқаралық іс-шараларды дайындау мен өткізудің барлық кезеңдерінде құқық қорғау органдарының жауынгерлік бөлімшесінің бастығы қызметінің әлеуметтік психологиялық аспектілері ерекше қызығушылық тудырады.

Қолданыстағы нормативтік құқықтық актілерге сәйкес қазіргі кезеңде

құқық қорғау органдарының жауынгерлік бөлімшелерінің бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі қызметі үш негізгі кезеңге бөлінеді:

- дайындық;
- атқарушы;
- финал.

Түрлі бұқаралық іс-шараларды ұйымдастырудың дайындық кезеңінде құқық қорғау органдарының жауынгерлік бөлімшелерінің кәсіби психологиялық дайындығынан басқа, құқық қорғау органдарының жауынгерлік бөлімшелерінің жеке құрамын және олардың арнайы техникалық құралдарын тікелей алдағы қызметке дайындау ұсынылады. Агенттіктер үшін бұл кезең ең маңызды болып табылады [3].

Жаппай немесе қалың топта болатын деструктивті, әлеуметтік, психологиялық және төтенше құбылыстарды болжай білу қоғамдық тәртіпті бұзудың алдын алуға көмектеседі. Құқық қорғау органдарының жауынгерлік бөлімшелері қызметкерлерінің, қоғамдық тәртіпті бұзу жағдайындағы психологиялық сауатты іс-әрекеттері жанжалдарды шешуге және олардың салдарын жеңілдетуге жағдай жасайды [4].

Қазіргі кезеңде құқық қорғау органдарының әртүрлі бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы өкілеттіктері де заңмен бекітілген.

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 25 мамырдағы № 333-VI ҚР Заңына сәйкес бұқаралық іс-шаралар субъектілеріне: бұқаралық іс-шараларды ұйымдастырушылар, қоғамдық ұйымдар, мемлекеттік органдар, ғимараттар мен құрылыстардың әкімшіліктері, азаматтар, сондай-ақ құқық тәртібі мен қауіпсіздікті тікелей қамтамасыз ететін органдар мен ұйымдар [2].

Брифинг өткізетін құқық қорғау органдарының басшысы үшін алдағы бұқаралық іс-шараның өтетін психологиялық жағдайларды ескеруі өте маңызды, сонымен бірге жеке құрамға оқиғаның ерекшеліктерін жеткізу міндетті болып табылады. Тартылған қызметкерлер арасында психологиялық негізделген әрекет тактикасын қалыптастыру мақсатында.

Сонымен қатар, елімізде өткізілетін барлық бұқаралық іс-шараларды бұқаралық спорттық, мәдени-сауықтық, қоғамдық-саяси, діни және т.б. фестивалдар, мерекелік шаралар, концерттер және т.б. сияқты мәдени-ойын-сауық іс-шараларының алдында тартылған қызметкерлерге арналған брифинг кезеңінде, әдетте, осы іс-шараларға қатысатын адамдардың көп бөлігі эмоционалды, мүмкін, әсер ететінін ескеру қажет. алкогольдік мас күйінде, бір мезгілде кластер мәнерлі көңілді тобыр [4].

Іс-шараға қатысушылар өздерінің іс-әрекеттері үшін жауапкершілік сезімінің төмендеуімен, психологиялық толқудың көрінісімен сипатталады, мұндай жағдайларда бұқараны бағытталған қызығушылық басқарады, бұл ретте олар оқиғаның сипатына сәйкес мінез-құлқы нормаларын сақтайды. Әрине, симфониялық оркестрдің концертіндегі тыңдармандардың мінез-құлқы рок-жұлдыз жанкүйерлерінің оны орындау кезіндегі әрекетінен бөлек.

Қоғамдық саяси іс-шаралар, мысалы, митингілер, шерулер, азаматтардың жаппай жиналыстары және т. керісінше, келіспеушілік; азаматтардың жекелеген топтары тарапынан биліктің кейбір әлеуметтік, саяси шешімдеріне қарсы тұруға ұмтылу [2].

Түрлі бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі міндеті іс-шара өткізілетін орындарда құқық бұзушылықтардың алдын алу, анықтау және жолын кесу болып табылады [4].

Олимпиадалар, матчтар, эстафеталар және т.б. сияқты бұқаралық

іс-шаралардың әртүрлі түрлерінің ерекшелігі, спорттық ғимараттардың немесе нысандардың шектеулі аумағында азаматтық адамдардың айтарлықтай жиналуы және жанкүйерлердің ерекше психологиялық көңіл-күйі, мұнда аудиторияны ұжымдық, жиі ырғақты түрде білдіретін жалпы эмоционалды көңіл-күй ұстайды.

Кадрларды кәсіби психологиялық дайындық шеңберінде оқыту кезінде іс-шараның алдында сапалы брифингтер өткізу үшін құқық қорғау бөлімшесінің басшысы жоғары білім деңгейінде ғана емес, сонымен қатар қызметкерлерде болатын барлық әлеуметтік психологиялық құбылыстарды түсінуі керек. Бұқаралық іс-шара кезінде қалың бұқарамен араласқан кезде бетпе-бет келу.

Бұқаралық, діни іс-шараның екінші, атқару кезеңінде құқық қорғау органдарының қызметкерлері қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде жеткізу, қоршау, тосқауыл қою, кіруді бақылауды ұйымдастыру және т.б.

Бұл кезеңде әртүрлі құрамдардың құрамына кіретін құқық қорғау органдарының қызметкерлері тобыр, бұқара қалыптасып жатқан жағдайды тез қадағалап, бағалауы және жанжалға дереу ден қоюы, оқу барысында алған кәсіби-психологиялық білімдерін, дағдылары мен дағдыларын шебер іске асыруы керек. оқу кезеңі.

Құқық қорғау органдарының басшысы өз қызметін өзі үшін де, қарамағындағылар үшін де аса жоғары тәуекел дәрежесі жағдайында жүзеге асыра отырып, күтпеген және төтенше жағдайлардың туындауына ұдайы дайын болуы, оның себептерін түсіне отырып, жағдайды дұрыс бағалауы қажет және оның даму заңдылықтары, сондай-ақ жағдайды толық өзгерткен кезде оны жоғары тұрған басшыға жеткізу және жағдай қиындаған жағдайда бағыныштылардың жұмысын сауатты ұйымдастыру.

Діни-бұқаралық іс-шаралар кезінде құқық қорғау қызметінің тиімділігі ішкі істер органдары қызметкерлерінің іс-әрекеттері қаншалықты психологиялық тұрғыдан негізделгеніне байланысты, полиция өзінің қызметтік міндеттерін атқара отырып, бұқаралық немесе көпшілік арасында болып жатқан бұқаралық процестердің себептерін түсінуі керек. кәсіби психологтар ретінде емес, болжау.

Сондықтан, құқық қорғау органдарының жеке құрамымен әр түрлі бұқаралық іс-шараларға тән психологиялық сипаттарды зерделеу қажет, мысалы, жаппай мерекелеу кезіндегі көпшіліктің діни мерекедегі немесе футбол матчындағы көпшіліктен өзгеше болуы сияқты.

Дамудың қазіргі кезеңінде құқық қорғау органдары мен азаматтар арасындағы қарым-қатынаста, атап айтқанда, әртүрлі қоғамдық іс-шаралар кезеңінде біршама қиындықтар туындайды.

Себебі, құқық қорғау жүйесін реформалау әлі аяқталмаған, қоғамда, өкінішке орай, экономикалық, әлеуметтік және саяси сілкіністердің байқалуын жалғастыруда, сонымен қатар, бұл азаматтардың тұрақсыз өзара әрекеттесу факторы болып табылады. құқық қорғау органдары қызметкерлерімен ашық сенімсіздік тудыратын, азаматтардың ресми арыздарын ұсынуы, кейде бетпе-бет келуі.

Жағдайды Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы ыдырағаннан кейінгі құқықтық нигилизм жылдарында азаматтардың санасында берік орныққан құқық қорғау органдары қызметкерлерінің теріс репутациясы қиындатады [4].

Нақты уақытта, постмодерндік дәуірде БАҚ тек жарнамалап қана қоймайды, сонымен бірге адамгершілікке жат және қоғамсыз мінез-құлыққа шақырады, құқық қорғау органдарына қатысты жағымсыз бейнероликтерді жаппай қайталайды, сол арқылы бейбіт тұрғындар арасында құқық қорғау органдары қызметкерлеріне қатысты экстремистік көзқарас қалыптастырады.

Оның барысында рухани-адамгершілік тәрбие беру және азаматтық тұлғалардың мойынсұнғыш мінез-құлық құқығы мотивтерін қалыптастыру бірінші орынға шығады, осыған байланысты құқық қорғау органдары басшылығының басым бағыттарының бірі оң имиджді қалыптастыру болып табылады. полиция қызметкерінің және Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарындағы қызмет беделін арттыру.

Біздің мемлекетіміздің құқық қорғау органдары өмір сүрген үш ғасыр ішінде құрылымда қайта-қайта реформалар жүргізілді, олар әр уақытта дерлік қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық жағдайдың өзгеруімен байланысты болды, бұл құқық қорғау органдары жұмысының төмен тиімділігі.

Құқық қорғау органдарының қоғамдық тәртіпті қорғаудағы және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі тиімділігі көбінесе азаматтардың көмегіне тікелей байланысты, мысалы:

- құқық қорғау органдарының қызметкерлерін жеке тұлғалармен жасалуы мүмкін құқық бұзушылықтар туралы ақпаратпен қамтамасыз ету;
- дайындалған, жасалған құқық бұзушылықтар туралы уақтылы хабарлау;
- толық айғақтар беру;
- құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қарамағында құқық бұзушыларды залалсыздандыру және ұстау үшін қажетті автокөлік, телефон және т.б. техникалық құралдармен қамтамасыз ету[5].

Міне, мемлекетіміздің қазіргі даму кезеңінде азаматтар мен құқық қорғау органдары арасындағы осындай өзара әрекеттестік факторларының бірі полиция қызметкерінің бейнесі болып табылады. Сонымен қатар, жоғарыда айтылғандармен, құқық қорғау органдарының қызметтік қызметіндегі, қоғамдық тәртіпті қорғаудағы және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі имидждің рөлінің моделі атап өтілгенін атап өткім келеді. Модельдің жұмыс ортасынан бастап осы мәселенің барлық аспектілерінің көрнекі көрінісін қамтамасыз етуге арналған әртүрлі қоғамдық іс-шаралар.

Сонымен қатар, қорытындылай келе, Қазақстан Республикасының бүгінгі күнгі міндеттерінің бірі құқық қорғау органдары кең көлемдегі ресми түрлі бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылатынын тағы бір рет атап өткім келеді. Осы саладағы өкілеттіктер ауқымы.

Сонымен қатар, әртүрлі бұқаралық іс-шаралардың ерекшеліктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, полицияның азаматтардың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған қызметінің сапасы мен тиімділігін арттыруға көмектесетін әдістемелік ұсыныстар әзірлеу қажеттілігі туындады. Қазақстан Республикасының азаматтарына, шетел азаматтарына, азаматтығы жоқ адамдарға, әртүрлі ресми бұқаралық іс-шараларды өткізу кезінде құқық бұзушылыққа қарсы іс-қимыл, қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету [1].

Түрлі бұқаралық іс-шаралар кезінде қоғамдық тәртіпті қорғаудың және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тиімділігі құқық қорғау органдары қызметкерлерінің кәсіби психолог бола тұра, халықтың қалың бұқарасындағы жұмысқа тартылған әрекеттерінің қаншалықты психологиялық тұрғыдан негізделгеніне тікелей байланысты.

Іс-әрекеттер жүзеге асырылатын жағдайлардың психологиялық сипатына сәйкес болуы үшін құқық қорғау органының қызметкері осы жағдайлардың өзгеру себептері мен заңдылықтарын біліп қана қоймай, түсінуі керек [4].

Сонымен қатар, әр түрлі бұқаралық іс-шараларға қатысушылар, келушілер мен көрермендер жасаған қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікке қол сұғатын жалпы композициялардың қатарында келесі композициялар болуы тиіс:

1) Әкімшілік құқық бұзушылықтар.

- кәмелетке толмаған адамды масаң күйге келтіру (ҚР ӘҚБтК-нің 131-бабы);

- ұсақ бұзақылық (ҚР ӘҚБтК-нің 434-бабы);

- жеке тұлғалардың спорттық-бұқаралық спорттық, мәдени-көпшілік іс-шаралардағы өзін-өзі ұстау ережелерін бұзуы (ҚР ӘҚБтК-нің 434-бабы);

- кәмелетке толмағандар жасаған бұзақылық (ҚР ӘҚБтК-нің 435-бабы);

- Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын бұзу (ӘҚБтК-нің 488-бабы);

- алкогольдік ішімдіктерді ішу немесе қоғамдық орындарға мас күйінде келу (ҚР ӘҚБтК-нің 440-бабы) [6].

2) Қылмыстық құқық бұзушылықтар.

- тәртіпсіздіктер (ҚР ҚК 272-бабы);

- ғимараттарға, құрылыстарға, байланыс және байланыс құралдарына шабуыл жасау немесе оларды басып алу (ҚР ҚК 269-бабы);

- күзетілетін объектіге заңсыз кіру (ҚР ҚК 269-бабы);

- билік өкілін қорлау (ҚР ҚК 378-бабы);

- билік өкіліне бағынбау (ҚР ҚК 379-бабы);

- билік өкіліне күш қолдану (ҚР ҚК 380-бабы);

- Қазақстан Республикасының заңдарында және нормативтік құқықтық актілерінде көзделген бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу (ҚР ҚК 400-бабы) [7] және т.б.

Сондай-ақ, топтық қызметтің жағдайын оңтайландыру үшін киім-кешектерді жоспарлау кезінде құқық қорғау органдарының басшысы жас және кәсіптік құрамын, топ мүшелерінің психологиялық үйлесімділігін, топ мүшелерінің арасында жанжалдар мен конфликттік жағдайлардың болуын ескеруі керек.

Сонымен қатар, қызметкерлерді оқыту кезінде бұқаралық іс-шаралардың фото және бейне материалдары сияқты арнайы құралдарды пайдалану, қателерді, олқылықтарды және проблемалық сәттерді ескеру қажет.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Конституциясы. 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған, 2017 жылғы 10 наурыздағы өзгертулері мен толықтыруларымен
2. «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 25 мамырдағы № 333-VI ҚР Заңы.
3. Жиналыстар, митингілер, демонстрациялар, шерулер және пикеттер федерациясы туралы. 2004 жылғы 19 маусымдағы No 54-ФЗ Заңы (2017 жылғы 7 маусымдағы өзгертулермен) // Жинақ. заңнама Рос. Федерация. 2004. № 25 бап. 2485.
4. Құқық қорғау органдарындағы психопедагогика, 2015 ж., № 3 (62) Трофимова Н.С. Қызметкерлер қызметінің әлеуметтік-психологиялық сипаттамасы.
5. Еферин В.П., Хоркин Ю.Л., Диденко В.А. Бұқаралық қоғамдық-саяси, спорттық және басқа да қоғамдық іс-шаралар кезінде тәртіпсіздіктердің алдын алу бойынша Ресей Ішкі істер министрлігінің аумақтық органдарының қызметін басқару: оқу құралы. жәрдемақы. Домодедово, 2013. S. 36-38.
6. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V (02.07.2021 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен).
7. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі No 226-V (02.07.2021 ж. өзгертулер мен толықтырулармен)

Автор туралы мәлімет

Жумагазин Ербол Мукашев — Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты арнайы тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы

Жумагазин Ербол Мукашев — преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки Актюбинского юридического института Министерство внутренних дел Республики Казахстан имени М.Букембаева

Zhumagazin Yerbol Mukatayevich — Aktobe law institute Ministry of the interior Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev department teacher tactical-special training

---

¹А.Д. Иманов

¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

²А.Т. Жұмабаева

¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНДА ҚОЛДАНЫЛУЫ

Мақалада қазіргі таңда Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарында мемлекеттік тілдің қолданылу деңгейі және оны дамытуға бағытталған қадамдар мен шаралар, басты бағыт-бағдар мен атқарылып отырған жұмыстар қарастырылған.

Түйін сөздер: мемлекеттік тіл, институт, ішкі істер министрлігі, қазақ тілі, мемлекеттік тіл мәртебесі, қоғам мүддесі, тілдерді оқыту, көрсеткіштер.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В статье рассматривается уровень применения государственного языка в органах внутренних дел Республики Казахстан и шаги и меры, направленные на его развитие, основные направления и проводимая работа.

Ключевые слова: государственный язык, институт, Министерство внутренних дел, казахский язык, статус государственного языка, интересы общества, обучение языкам, показатели.

APPLICATION OF THE STATE LANGUAGE IN INTERNAL AFFAIRS BODIES

The article discusses the current level of use of the state language in the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan and steps and measures aimed at its development, the main directions and work carried out.

Keywords: State Language, Institute, Ministry of internal affairs, Kazakh language, state language status, public interest, language training, indicators.

Жалпы тілдік ахуал – бұл қоғамда нақты қолданылуының көрінісі. Ал қоғамдық тіл өміріне саналы түрде араласуы, жеке адамнан бастап, мемлекетке дейінгі сан-салалы ықпал жасаудың мүмкіндіктерін қамти-ды.

Қазіргі Қазақстан қоғамында әлеуметтік коммуникативтік жүйені реттеу және жетілдіру жүріп жатыр. Әркімнің өзі пайдаланатын ана тілін қолдап, пікір білдіру мүмкіндіктері артты. Дей тұрсақ та, бұл қолдану геосаяси ерекшеліктерді және мемлекеттік мүдделерді және өзге де этностардың тілдік мүдделерін ескере бермейді. Сондықтан да, көпұлтты қоғамда болып жатқан тілдік процестерді саяхаттанушылар, әлеуметтанушылар, заңгерлер, тіл мамандары таңдап, түсіндіріп

отырғандары маңызды. Осы мақаланың да мақсаты осыны көздейді, яғни тілдік ахуал, дамыту, қолдану аясы, тілдік орта, қоғамдық дамуындағы рөлі және т.б.

Ішкі істер органдары саласында тіл саясатын іске асырудың бағыт - бағдары «Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1045 қаулысы аясында жүргізіліп, жүзеге асырылып келеді.

Қазақстан Республикасындағы Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының басты мақсаты – Қазақстанда тұратын барлық этностардың

тілдерін сақтай отырып, қазақстандық біртектілік пен бірлікті нығайтудың аса маңызды факторы ретінде мемлекеттік тілдің кең ауқымды қолданысын қамтамасыз ететін үйлесімді тіл саясаты болса, Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары – қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі толыққанды қызметін қамтамасыз ете отырып, жаңа латын графикалы әліпби негізінде қазақ тілін жаңғыртуға, тіл мәдениетін одан әрі арттыруға, сондай-ақ Қазақстан азаматтарының тілдік капиталын дамытуға бағытталған үйлесімді тіл саясатын жүргізу болып табылады.

Мемлекеттік тілдің жағдайы туралы сөз қозғасақ, ол бүгінгі күні маңызды функцияларды атқарады. Барлық мемлекеттік органдарда мемлекеттік қызметке түсуге және іс жүргізудің негізгі тілін талап ету ретінде қазақ тілін нығайтудың оң үрдісі байқалуда.

Мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру, оның рөлін арттыру – Тәуелсіз Қазақстан үшін өмірлік қажеттілік. Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ұжымы мемлекеттік тілді кеңінен насихаттауға ерекше көңіл бөлуде.

Қазіргі таңда институттағы құжаттардың республика көлеміне шығатындары 100% мемлекеттік тілде жүргізіледі, ал жалпы құжат айналымының қазақ тіліндегісі 96%-ды құрайды, ал қалған 4%-ы алыс және жақын шетелдермен хат айналымының көрсеткіші, яғни ресми тілде жүргізілетіндері.

Салыстырмалы түрде кіріс құжаттарының көрсеткіші 73%-ды құрайтындығын ескерсек әлде де болса, шын мәнінде қазақ тілінің өзекті мәселелері тек мемлекеттік тіл мәртебесін иеленумен шектелмейтіндігін көрсетеді. Бұл жерде мәселе тілдің ішкі әлеуетін пайдалану арқылы оның мүмкіндіктерін кеңейту болып отыр.

Қазақстан Республикасы ИМ-нің бұйрығымен 2007 жылдан бастап ішкі істер органдары саласындағы іс-қағаздар мемлекеттік тілге көшірілді. Осы жылдар бойы мемлекеттік тілді жеделдете оқыту

курстары ұйымдастырылып, қызметкерлердің қазақ тілін меңгеру деңгейін біршама арттыруға қол жеткізілді. Бағдарламадағы мемлекеттік тілді меңгерген халықтың үлесінің нысаналы индикаторы 2022 жылға қарай 92%-ға жетуді көздесе, осы көрсеткішті межелеуге «Ақтөбе облысының тілдерді дамыту басқармасы» ММ «Тілдерді оқыту орталығы» КММ-нің үлесі зор. Оқу орталығының базасында институт қызметкерлері әртүрлі деңгейлер бойынша дәріс алып, сертификатталады. Орталықта тікелей оқумен қатар, қашықтан оқыту қолға алынып, сайтта орналастырылған деңгейлік бағдарламалар біздің қызметкерлеріміздің қалаған уақытта өз бетінше білімдерін жетілдіру мүмкіндігі де жұмыстың тиімділігін мейлінше арттыра түсті.

Жұмыстың нәтижесі Ақтөбе облысының тілдерді дамыту басқармасының Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ұлттық тестілеу орталығымен бірлесіп ұйымдастыратын жыл сайынғы ҚАЗТЕСТ жүйесі бойынша диагностикалық тестілеуге қатысу арқылы бақыланды. Сонымен бірге, ҚАЗТЕСТ диагностикалық тестілеу қорытындысына сәйкес мемлекеттік тілді жеделдете оқыту курсына қатысушы қызметкерлерді деңгейлеп топтастыруға да өте қолайлы.

Жалпы алғанда еліміздің ішкі істер органдары саласындағы іс жүргізу тілінің мемлекеттік тілге айтарлықтай көшуі, жоғарыда келтірілген кешенді әрі ұдайы жұмыстар арқылы ілгерілеп отырғанын айтып өткен жөн. Әрине, терминология көптеген жетілдіруді қажет етіп отырған проблемалық тұс. Бұл ғылыми ізденістер мен сараптауларды қажет ететін тағы бір мәселе.

Осы орайда мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев: «Қазақ тілін дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағытының бірі болып қала береді. Бұл салада айтарлықтай нәтиже бар. Қазақ тілі шын мәнінде білім мен ғылымның, мәдениет пен іс жүргізудің тіліне айналууда. Жалпы, мемлекеттік тілді қолдану аясы кеңейіп келеді. Бұл - заңды құбылыс, өмірдің басты үрдісі... Ата Заң бойынша Қазақстанда бір ғана мемлекеттік

тіл бар. Бұл - қазақ тілі», - деп атағандай, мемлекеттік тілдің кемелдену шағы күтіліп отырған ірі реформалардың нәтижесі мен болашақтың еншісінде.

Қай кезде де ұлттық мұрат пен ұлттық мүддеге басымдық беріліп, халықаралық саясат, еларалық жағдай жоғарыда аталғандардан төмен тұруы тиіс.

Қазақстан мемлекетінде де оның тілінен бастау алған рухани құндылықтарына бет бұрып, барынша халықтық мүддеге қызмет ететін ұлттық саясат жүргізу – бүгінгі күн қажет етіп отырған басты талабы.

Авторлар туралы мәлімет

¹**Иманов Асқар Досболұлы** — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жоспарлау және бақылау бөлімінің бастығы, полиция подполковнигі

Иманов Аскар Досболович — начальник отдела планирования и контроля Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Буkenбаева, подполковник полиции

Imanov Askar Dosbolovich — head of the Department of planning and control of the Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev, Lieutenant Colonel of the police

²**Жұмабаева Ақмарал Тлеулесқызы** — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жоспарлау және бақылау бөлімінің аға инспекторы полиция капитаны

Жумабаева Акмарал Тлеулесовна — старший инспектор отдела планирования и контроля Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Буkenбаева капитан полиции

Zhumabayeva Akmaral Tleulesovna — senior inspector of the planning and Control Department of the Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev police captain

---

¹А.Қ.Қосмұратов

¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

БОЛАШАҚ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ МАҢЫЗЫ

Мақала болашақ маманды даярлау мәселесіне және бакалаврларды, болашақ дене шынықтыру мұғалімдерін даярлау жүйесіндегі педагогикалық практиканың ерекшеліктеріне арналған. Педагогикалық практиканың теориялық білімді функционалды қызметке біріктіру аспектісіндегі бакалаврлардың практикалық іс-әрекетінің моделі ретіндегі рөлі анықталады және негізделеді.

Түйінді сөздер: бәсекеге қабілетті маман; педагогикалық практика; кәсіби қалыптасу; практикаға бағдарланған тәсіл; кәсіби дайындық; кәсіби құзыреттер; дене шынықтыру мұғалімі.

ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Статья посвящена проблеме подготовки будущего специалиста и особенностям педагогической практики в системе подготовки бакалавров, будущих учителей физической культуры. Определяется и обосновывается роль педагогической практики как модели практической деятельности бакалавров в аспекте интеграции теоретических знаний в полифункциональную практическую деятельность.

Ключевые слова: конкурентоспособный специалист; педагогическая практика; профессиональное становление; практикоориентированный подход; профессиональная подготовка; профессиональные компетенции; учитель физической культуры.

THE MULTIFUNCTIONAL VALUE OF PEDAGOGICAL PRACTICE IN THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

The article is devoted to the problem of training a future specialist and the peculiarities of pedagogical practice in the system of training bachelors, future physical education teachers. The role of pedagogical practice as a model of practical activity of bachelors in the aspect of integration of theoretical knowledge into multifunctional practical activity is determined and justified.

Keywords: competitive specialist; pedagogical practice; professional formation; practice-oriented approach; professional training; professional competencies; physical education teacher.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесінде түбегейлі реформаларды жүзеге асырудың және жұмыс берушінің талаптарына сәйкес жоғары білікті мамандарды даярлаудың өткір қажеттілігі туындады. Дене шынықтыру саласында жоғары білім беру және кәсіби дайындық деңгейіне ие жоғары білікті және бәсекеге қабілетті мамандарды табысты даярлау құралдарының бірі кәсіби қызметке барынша жақын жағдайларда өтетін педагогикалық практика болып табылады [2].

Дене шынықтыру факультеттері студенттерінің кәсіби дайындық кезеңінен кәсіби маман ретінде құзыреттілік кезеңіне өту форматындағы жолы белгілі бір қиындықтармен байланысты, олардың арасында болашақ дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби педагогикалық қызметінің сипаттамалары туралы ақпараттың болмауы. Жоғары дене шынықтыру білімі жүйесінде білікті мамандарды даярлау моделі терең теориялық және практикалық білімді игерумен, болашақ кәсіби қызметте тиісті

дағдылармен қабілеттерді алуға тығыз байланысты.

Сондықтан бакалаврлардың педагогикалық практика ұйымдастыруға көбірек көңіл бөлу қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін жоғары білікті кадрларды даярлауға мүмкіндік береді.

Студенттерді оқыту процесінде университеттегі білім беру процесінің мақсаты теориялық білімді педагогикалық практикада кеңінен қолдана білу болып табылады. Болашақ дене шынықтыру мұғалімі-жоғары адамгершілік және кәсіби сипаттамаларды біріктіретін педагогикалық және психологиялық қарым-қатынастың белсенді қатысушысы: интеллект, мейірімділік, әділеттілік, адамгершілік, құзыреттілік сипаттамаларының жоғары деңгейі. Осыған байланысты, жоғары мектеп жүйесінде жаңа және күрделі әлеуметтік-педагогикалық міндеттерді шешу үшін бакалаврлар жалпы кәсіби құзыреттерді, және арнайы құзыреттерді қалыптастыруға басым рөл беріледі.

Педагогикалық практиканың мақсаты дене тәрбиесі бойынша оқу және тәрбие процесін ұйымдастыруда бакалаврлардың кәсіби дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Тәжірибенің міндеттері-бұл болашақ кәсіби қызметке деген қызығушылықты тәрбиелеу және нығайту, теориялық білімді тереңдету және бекіту, дене тәрбиесі бойынша жұмыс тәжірибесін зерттеу; өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігін дамыту; кәсіби дағдыларды қалыптастыру және дамыту.

Білім беру мекемелері жағдайында педагогикалық практикадан өту кезеңінде студент-практиканттар қойылған талаптарды әрдайым сапалы орындай алмайды. Бұл әсіресе студенттердің есеп беру құжаттарын дайындауда көрінеді: дене шынықтыру сабақтарының жазбаларын құрастыру, жоспарлау құжаттарын әзірлеу, сонымен қатар сабақты педагогикалық талдау.

Сондықтан бүгінгі таңда педагогикалық жоғары оқу орындарының алдында бакалаврларды, болашақ мұғалімдерді даярлаудың құзыреттілік моделін енгізу міндеті тұр. Осы мәселені шешу форматындағы маңызды аспектілердің бірі

педагогикалық практика арқылы оқытудың қолданбалы бағытын күшейту болып табылады. Педагогикалық практика бакалаврларға зерттелетін педагогикалық құбылысты ішінен қарауға және қалыптастыруда жеке тәжірибе алуға мүмкіндік береді.

Студенттер үшін педагогикалық практиканың маңызы зор, өйткені ол болашақ кәсіби қызметтің ерекшеліктерін тереңірек енгізуге ықпал етеді. Педагогикалық практика шеңберінде болашақ мұғалімнің студент-практиканттың кәсіби кеңістік жағдайында қажетті кәсіби құзыреттілігі қалыптасады және дамиды [3].

Педагогикалық практиканың мазмұнын жобалаудың заманауи тәсілдері тыңдаушылардың танымдық бастамасын, тәуелсіздігін, белсенділігін және шығармашылық қабілеттерін дамытуды және жандандыруды қамтиды. Практикадан өту барысында студенттер ауқымды тәжірибеге ие болады, өйткені олар оқу-тәрбие процесінің барлық субъектілерімен өзара іс-қимыл жасайды, ал бұл өз кезегінде мәдениетті қарым-қатынас қалыптастыруға ықпал етеді.

Болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби қалыптасуында бакалаврлардың кәсіби – педагогикалық міндеттерді өз бетінше қою және тиімді шешу қабілетін дамытуға жағдай жасауға және дамытуға тәжірибенің бағытталуы ерекше маңызға ие болады [5].

Болашақ мұғалім практика барысында тиісті қолданбалы дағдыларды, теориялық білімді кәсіби құзыреттілікке аудару қабілетін игере бастайды. Педагогикалық практиканы өткізу технологиясында кәсіби құзыреттіліктің жоғары деңгейі бар әдіскерлер педагогикалық практика мәселелерін оңтайлы шешуді қамтамасыз етеді. Олар студент-практиканттарға практикалық және әдістемелік көмек көрсетеді. Тәжірибенің тиімділігі үшін практика әдіскерлері әр студент-практикантқа жеке тұлғаға бағытталған көзқарас тұрғысынан қарауы керек. Тәжірибе бойынша әдіскерлердің міндеті-студенттерге болашақ мамандардың құзыреттілігін қалыптастыруға әлеуметтік

тапсырысты орындау тұрғысынан өзгертін педагогикалық орта жағдайында тәуелсіз педагогикалық іс-әрекетке тезірек бейімделуге көмектесу.

Педагогикалық практика оқу жоспарының пәндерін оқуға деген ынтаны арттыратын буынға айналады. Практика форматында бакалаврларды, болашақ мамандарды кәсіби-педагогикалық даярлау студенттердің өздігінен білім алу қажеттілігін қалыптастыруға бағытталған. Кәсіби мотивацияны арттыру қажет, студенттер үшін оларды өздігінен білім алуға итермелейтін жағдайлар жасау маңызды [4].

Практика бакалавриат студенттері өздерінің теориялық білімдерін біріктіруге, оларды диагностикалауға және осы іс-әрекеттегі тиісті құзыреттерді игере отырып, көп функциялы практикалық іс-әрекетке дамытуға мүмкіндік беретіндей етіп жобалануы тиіс.

Осылайша, педагогикалық практика болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби іс-әрекетінің тәжірибесін қалыптастырудың негізі болып табылады және жоғары дәрежелі мамандардың кәсіби қалыптасуында маңызды орын алады.

Белгілі болғандай, дене шынықтыру сабағында теориялық және практикалық оқыту процесінде, оқу процесінде студенттер дененің функционалдық мүмкіндіктерін арттыру әдісі, оның жеке мүшелерімен жүйелерінің жұмысы туралы негізгі ақпаратты алады. Сондықтан біліммен дағдыларды меңгеру кез келген профильдегі мамандар үшін қолданбалы сипатта болатыны сөзсіз. Демек, болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің білім беру ұйымдарының студенттерімен курсантарының кәсіби және дене шынықтыру даярлығының міндеттерінің бірі болып табылатын осы қолданбалы қасиеттерді кәсіби қажетті деңгейге дейін алға, екпінді, арнайы қалыптастырудың қажетті шартына айналады.

Кәсіби және дене шынықтыру дайындығы процесінде студенттердің кәсіби өзін-өзі бағалауын қалыптастыру үшін келесі жағдайлар жасалады:

1. Кәсіптік және дене шынықтыру кәсіби өзін-өзі бағалауды дамытады, ол алған

дағдыларды үздіксіз қалыптастыру мен жетілдіруді жаңартуға бағытталған;

2. Кәсіптік және денешынықтыруда рефлексияны сақтауға үлкен көңіл бөлінеді;

3. Кәсіптік және дене біліктілігін қалыптастыру болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің қызметінің ерекшеліктерін, сондай-ақ кездесетін стандартты және стандартты емес жедел-қызметтік және қызметтік жағдайларды ескере отырып құрылады.

Самбо, дзюдо және қоян-қолтық ұрыста техникалық-тактикалық әрекеттерді оқыту әдістемесінде болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің қызметінде жиі кездесетін жағдайларды көрсететін ситуациялық тапсырмаларды қолданған жөн, олар:

- озық қозғалыс әрекеттерін орындау үшін вариативті дағдыларды қалыптастыру;

- жанжал жағдайларында шешім қабылдау кезінде белгісіздікті жою;

- студенттердің психофизиологиялық және қимыл-қозғалыс мүмкіндіктерімен ерекшеліктерін барынша ашуға дайындықты дараландыру;

- алдағы байланыстардағы техникалық және физикалық әдістердің сенімділігі мен сапасын арттыру

Қазіргі уақытта жекпе-жек өнері (ЖҚК) мемлекеттік және бейімделген бағдарламаларға енгізілген, олар дене шынықтырудың нақты түрлерінің қолданыстағы категориясына жатады. Сонымен қатар, SBU төрт негізгі түрде жұмыс істей алады: негізгі, дұрыс спорттық, рекреациялық, сауықтыру және қолданбалы. SBE қолданбалы түрлерінің бірі кикбоксинг интегралды және халықаралық спорт түрі ретінде қарастырылады, ол халықаралық әуесқойлық ережелерге сәйкес бес бағытты қамтиды: жеке композициялар (қытай мектептеріне негізделген жұмсақ стильдер, жапон және корей мектептеріне негізделген қатаң стильдер); жеті – байланыс (байланыс шектеулі жапон және корей мектептеріне негізделген); лей – толық немесе толық жанасуға өтпелі байланыс; толық байланыс; толық контактлоукик – жамбасқа тебу. Спорт (кикбоксинг, ушу, каратэ), сауықтыру

(тайцзи-цюань, цы-гун) және қолданбалы (джиу-джитсу, цин-на және джоу эли) курсанттар «спорттық-педагогикалық жетілдіру» немесе «спорттық-педагогикалық жетілдіру» пәндерінен өз таңдаулары бойынша игереді. Дене шынықтыру және спорттық іс-шаралардың таңдаулы түрлері.

Өзін жақсы жағынан дәлелдеген жетекші қолданбалы спорт түрлерінің бірі – әскери қарудан, ПМ тапаншасынан және Калашников автоматынан атудың ғылыми-әдістемелік әзірлемелеріне негізделген практикалық ату.

Көптеген ондаған жылдар бойы ұлттық атқыштарды дайындау мектебі оқ ату спортында сөзсіз беделге ие болды. Бірақ, бір қатар жоғары оқу орындарында жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, оқ атуды оқытудың дәстүрлі әдістемесі қызметтік және кәсіби қызметі төтенше жағдайлармен және төтенше жағдайлармен байланысты болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің қызметкерлеріне атыс дайындығы кезінде атыс қаруын қолдануда жоғары жауапкершілік жеткілікті тиімді емес.

Тәжірибелік атқыштардың оқу процесін оңтайландыру координацияны, жылдамдықпен күш қабілеттерін, кеңістікті бағдарлауды және қозғалыстардың күштік дәлдігін техникалық, психологиялық және тактикалық дайындықпен бірге дамытуды қамтиды.

Осы мақсатта осы қызметтік-қолданбалы спортта ең қысқа уақыт аралығында күш-жігердің максималды қуатын дамытуға ықпал ететін жаттығулар қолданылады:

- ойлы-қырлы жерлерде кедергілерді енсеру;
- қолды ауыстырып ыңғайсыз жағдайдан ату;
- жәбірленушіні алып жүру, сосын ұрыс кезінде оқ ату, қару-жарак;
- су кедергілері мен шағын төбелерден өту;
- кондицияға қол жеткізе отырып, рельефте түнгі бағдарлау, орын және т.б.

Курсанттардың жалпы дене дайындығын арттыру және оқушылар қосымша жаттығуларды пайдалана алады, олар жалпы дене шынықтыру бөлімінен әртүрлі күш жаттығуларын, секіру

жаттығуларын (1,5-2 м биіктіктен), күш күресінің әдістерін қолданатын ойын түрлерін (күшті баскетбол, қол добы, қолмен жаттығулар қамтуы керек, доп және т.б.), аяқтың көмегінсіз сырыққа немесе арқанға өрмелеу, дүңгіршектердегі күрес, гимнастикалық аппараттарда күш жаттығулары және т.б.

Тұтастай алғанда олардың өмірін дұрыс ұйымдастыру Қазақстан Республикасы білім беру ұйымдарының курсанттарының өнімді оқу және болашақ кәсіби қызметі үшін үлкен маңызға ие. Дене шынықтыруды жақсартуды және соның нәтижесінде денсаулықты сақтауды қамтамасыз ететін дене шынықтыру мен спортқа (өмірдің ажырамас бөлігі ретінде) ерекше назар аудару керек, бұл адам үшін сөзсіз басты құндылық.

Адамның кез келген іс-әрекеті дене қасиеттерінің белгілі бір деңгейде дамуын талап етеді. Ағзаның жұмыс қабілеттілігі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым бұл қасиеттер дамиды. Төзімділік, күш-қуат, жылдамдық, икемділік пен ептілік көбіне адамның кәсіби іс-әрекетінің тиімділігімен, оның денсаулық жағдайымен, қоршаған ортаның жағымсыз әсерлеріне организмнің төзімділігімен анықталатыны белгілі. Курсанттардың физикалық жағдайы әртүрлі табиғи және әлеуметтік факторлардың әсеріне байланысты, бірақ бұл әсерге қарамастан, оны бақылауға болады. Ағзаның физикалық дамуы мен функционалдық дайындығының көрсеткіштерін қажетті бағытқа өзгерту үшін дене жаттығулары, әртүрлі спорт түрлері, рационалды тамақтану, еңбек және демалыс режимі қолданылатын іс-шараларды дұрыс таңдап, ұйымдастыру қажет.

Дене шынықтыру мен спорт денсаулықты нығайтып қана қоймайды, сонымен қатар жас адамның әлеуметтік дамуы үшін де қажет, өйткені олар жан-жақты және үйлесімді дамудың маңызды құралы. «Осыған байланысты дене шынықтыру және болашақ мамандардың оқу-тәрбие процесінде білім беру гуманитарлық пән ретінде ғана емес, сонымен бірге тұтас тұлғаны бағытталған дамыту құралы ретінде де әрекет етеді».

Қажетті дене қасиеттерінің даму деңгейін арттыру міндеттері сабақтардың барлық дерлік түрлерінде – практикалық, оқу-жаттығу, спорттық сауықтыру топтарында шешілуге тиіс және шешілуде; сабақтан тыс уақытта тәуелсіз. Оқушы ағзасының жарамдылығы тек тұрақты жаттығулармен ғана артады және олар тоқтаған кезде күрт төмендейді. Қозғалыс дағдысы сатысында ғана қозғалыс әрекеті әртүрлі қолайсыз факторлар, әдеттен тыс психологиялық күйлер, физикалық мүмкіндіктердің төмендеуі (шаршау, ауру және т.б.) кезінде өзінің тиімділігін сақтау қабілетімен сипатталатын жоғары сенімділік пен тұрақтылықпен ерекшеленеді. Дұрыс қалыптасқан дағды оның негізін сақтай отырып, қозғалыс техникасының әртүрлі өзгерістеріне қозғалыс әрекеттерін енгізуге мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы белгілі бір уақыт ішінде аздаған қозғалыс техникасын жүйелі түрде орындау қажет деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Дене тәрбиесі жүйесінде үзілістерге жол берілмейді. Өйткені, оқытудың оң әсері жоғалады. Жаттығуды тоқтатқанда, қол жеткізілген нәтижелер өте тез нашарлайды, өнімділік төмендейді. Теріс өзгерістер үзілістің 5-7-ші күні болады. Күш көрсеткіштері төмендейді, қозғалыс жылдамдығы төмендейді, төзімділік нашарлайды. Дене тәрбиесі процесі үзілмесе, дене дамуы үшін оңтайлы жағдайлар жасалады. Адам ағзасын нығайту және физикалық қасиеттерді үнемі дамыту арқылы жүктемені үнемі арттыру қажет.

Білім беру ұйымдарының курсанттарының дене шынықтыру мен спортты өздігінен оқуы құралдар мен әдістердің үлкен арсеналын қамтиды. Оларға дене шынықтыру жаттығулары, табиғаттың табиғи факторлары, гигиена, психологиялық факторлар және дене тәрбиесінің әдістері сияқты әдеттегі құралдар жатады, бірақ тапсырмаларға толық сәйкес таңдалады. Негізгі құралдар физикалық жаттығулар:

- «Емдік-сауықтыру дене шынықтыру арсеналынан, әдетте, белгілі бір еңбек процесіне көбірек қатысатын және негізгі жұмысты құрайтын организмнің жекеле-

ген мүшелері мен жүйелерінің жұмыс істеуі мен сенімділігін арттыру үшін пайдаланылады. Оқу-еңбек қызметінің қолайсыз факторларының әсері».

- «Жалпы дене және спорттық жаттығулардың арсеналынан олар негізінен кәсіби қызметте және жалпы өмірде маңызды болып табылатын қозғалыс дағдылары мен қасиеттерді дамыту үшін қолданылады».

Тәжірибе көрсеткендей, бұған дене шынықтыру сабақтарының тиімді түрлерінің бірі – курстан тыс уақыттағы курсанттардың дербес сабақтары ықпал етеді. Оқытудың бұл түрі негізінен бұрыннан игерілген материалды бекіту және жетілдіру үшін қолданылады. Өз бетінше оқу дене шынықтыруды арттыруға болады. Педагогикалық процестің тиімділігі көбінесе оған қатысатын адамдардың саналы және белсенді қатынасымен анықталады. Өзін-өзі дайындау курсанттың жеке басын, оның адамгершілік, ерік-жігерін және басқа да қасиеттерін қалыптастыруға көмектеседі. Педагогиканың бұл ұстанымы құқық қорғау органдары қызметкерлерін даярлауға келгенде ерекше мәнге және мәнге ие болады.

Өзін-өзі оқытудың нәтижесіне жету үшін тапсырмаларды дұрыс қою, сәйкес құралдарды таңдау қажет. Дамудың психикалық, моральдық және физикалық деңгейі өзін-өзі тәрбиелеудің құралдары мен әдістері туралы білімдерді игеруге ықпал етеді. Өзіндік оқу шеңберінде дене шынықтыру міндеттерін шешу үшін арнайы стандартты әдістер түрінде құралдар мен әдістер белсенді қолданылады. Ағзаның ағзалары мен жүйелерінің өмірлік және кәсіби маңызды дене қасиеттері мен психофизикалық функцияларының дамуы осы қасиеттер мен функцияларды қамтамасыз ететін тиісті механизмдерге әсер ету, арнайы дене жаттығулары және дене шынықтыру мен спорттың басқа да факторларының көмегімен жүзеге асады.

Оларды толығырақ қарастырайық.

1. Жалпы төзімділік барлық адамдар үшін, оның болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің мамандары үшін де маңызды қасиет, өйткені жоғары кәсіби, физикалық және психикалық өнімділікті қамтамасыз етудің негізгі құрамдас бөлігі болып

табылады. Жалпы төзімділікті дамыту және жетілдіру орташа және жоғары қарқындылықтағы оқу жүктемесін ұзақ уақыт орындаумен қамтамасыз етіледі. Ол үшін дене бұлшықеттерінің кем дегенде 70% қатысатын әртүрлі физикалық жаттығулар қолданылады.

2. Күш қабілеттері - оларды дамыту үшін күш жаттығулары қолданылады, бұл бұлшықет кернеуінің дәрежесін жоғарылатуды мақсатты түрде ынталандыратын салмақты жоғарылататын физикалық жаттығулар (қарсылық).

3. Қозғалыстарды үйлестіру – бұл қабілетті дамытудың негізгі құралы күрделілігі жоғары және жаңа нәрсенің элементтерін қамтитын физикалық жаттығулар болып табылады. Кешенді дене жаттығуларын кеңістік, уақыт және динамика параметрлерін өзгерту арқылы арттыруға болады және сонымен қатар басқа жағдайларға байланысты снарядтардың орналасу ретін, олардың салмағын, биіктігін өзгерту; тірек

аймағын өзгерту немесе тепе-теңдік жаттығуларында оның қозғалғыштығын арттыру және т.б.; сіз моторлы дағдыларды біріктіре аласыз; жүруді секірумен, жүгірумен және заттарды ұстаумен біріктіру; сигнал бойынша немесе шектеулі уақыт аралығында жаттығуларды орындау.

4. Икемділік - қозғалыстардың еркіндігін, жылдамдығын және тиімділігін қамтамасыз ететін, қозғалыс әрекеттерін орындау кезінде күштерді тиімді қолдану тәсілін арттыратын маңызды физикалық қасиет.

Жоғарыда айтылғандардан өз бетінше дене шынықтыру сабақтарын мақсатты, ұтымды және орынды пайдалану жоғары білікті кадрларын даярлаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Бұл қызмет саласы болашақ болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің қызметкерлерінің жұмысын жақсартуға мүмкіндік береді, бұл қазіргі уақытта өзекті мәселе.

Қолданылған дереккөздер тізімі:

1. Быстрая Е. Формирование межкультурной педагогической компетентности учителя // *Alma mater* (Вестник высшей школы). – 2006. – № 6.
2. Гузеев В.В. От методик – к образовательной технологии // *Народное образование*. – 2008. – № 7. – С. 17–18.
3. Зангиева М.Ж. Значение профессионально-педагогических компетенций в системе подготовки будущих учителей физической культуры // *Физическая культура и спорт в современном мире: социальная роль и пропаганда здорового образа жизни: Материалы международной научно-практической конференции*. – Грозный. – С. 146 -147.
4. Орлов А.А., Исаев Е.И., Федотенко И.Л. Динамика личностного и профессионального роста студента педвуза // *Педагогика*. – 2004. – №3.
5. Рустамов Л.Х. Значение педагогической практики в подготовке квалифицированных специалистов в сфере физической культуры и спорта // *Молодой ученый*. – 2012. – №10. – С. 379-380.

Автор туралы мәлімет

Қосмұратов Айбек Қабаешұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты дене шынықтыру кафедрасының доценті, полиция капитаны

Космуратов Айбек Кабашевич — доцент кафедры физической подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева

Kosmuratov Aibek Kabashevich — Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bokenbayev Aktobe law institute department of physicalculture teacher

---

¹Сейтимова А.С.

¹ Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан

БОЛАШАҚ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ СИПАТТАМАСЫ

Негізгі мақсаты болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің басқарушылық құзыреттілігі: жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің өзекті және перспективалық қажеттіліктеріне сәйкестігі, қоғамда әлеуметтік бейімделуге, еңбек қызметіне, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті өз елінің азаматының жан-жақты дамыған тұлғасын дайындау.

Түйінді сөздер: бәсекеге қабілетті маман; педагогикалық практика; кәсіби қалыптасу; практикаға бағдарланған тәсіл; кәсіби дайындық; кәсіби құзыреттер; дене шынықтыру мұғалімі.

ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Основная цель управленческая компетентность будущих учителей физической культуры: соответствие актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства, подготовка всесторонне развитой личности гражданина своей страны, способной к социальной адаптации в обществе, трудовой деятельности, самовоспитанию и самосовершенствованию.

Ключевые слова: конкурентоспособный специалист; педагогическая практика; профессиональное становление; практико-ориентированный подход; профессиональная подготовка; профессиональные компетенции; Учитель физической культуры.

DESCRIPTION OF THE MANAGERIAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

The main goal is the managerial competence of future physical education teachers: compliance with the actual and promising needs of the individual, society and the state, the preparation of a comprehensively developed personality of a citizen of his country, capable of social adaptation, labor activity, self-education and self-improvement in society.

Keywords: competitive specialist; pedagogical practice; professional formation; practice-oriented approach; professional training; professional competencies; physical education teacher.

Еркін және кең ойлау, өз қызметінің нәтижелерін болжау және осыған сәйкес білім беру процесін сауатты модельдеу мұғалім алға қойған мақсаттарға жетудің кепілі болып табылады. Сондықтан қазіргі уақытта заманауи, серпінді өзгеретін әлемде үйлесімді дамыған және бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелеуге қабілетті жоғары білікті, шығармашылықпен ойлайтын мұғалімдерге сұраныс күрт өсті. Мұндай мәселені тек нағыз құзыретті мұғалімдер ғана шеше алады, кез-келген проблемалық жағдайда сенімді шешім қабылдауға, олардың алдында тұрған педагогикалық міндеттер, үнемі кәсіби

және жеке өзін-өзі жетілдіруге қабілетті болу.

Осылайша, мұғалімнің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру өзекті мәселе болып табылады, ол табысты педагогикалық қызмет үшін қажетті кәсіби және жеке қасиеттердің жиынтығын білдіреді. Педагогикалық қызметті, педагогикалық қарым-қатынасты өте жоғары деңгейде жүзеге асыратын, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде тұрақты жоғары нәтижелерге қол жеткізетін мұғалімді басқарушылық құзыретті деп атауға болады. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, А.К.Маркова,

В.А.Сластениннің пікірінше, бұл оқу-тәрбие процесін құрудың және белгілі бір пәнді оқытудың нақты құрылысының өзгергіштігін, оңтайлылығы мен тиімділігін қамтамасыз ететін тұлғаның білімі, дағдылары, қасиеттері мен қасиеттерінің кешенін қамтитын күрделі білім А.К.Маркова кәсіби құзыреттіліктің келесі түрлерін ажыратады: арнайы (кәсіби қызметті жоғары деңгейде меңгеру, өзінің кәсіби дамуын жобалау қабілеті), әлеуметтік (ұжымдық кәсіби қызметті және кәсіби қарым-қатынас әдістерін меңгеру, өз қызметінің нәтижелері үшін әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру), жеке (жеке өзін-өзі реттеу тәжірибесін, өзін-өзі көрсету әдістерін меңгеру, өзін-өзі дамыту, тұлғаның кәсіби деформацияларына қарсы тұру қабілеті) және жеке тұлға (өзін-өзі жүзеге асыру және даралықты, шығармашылық әлеуетті дамыту әдістерін меңгеру, кәсіби өсуге дайындық)

А.С.Белкин, В.В.Нестеров тұрғысынан педагогикалық құзыреттілік-бұл құзыреттілікті жүзеге асыруды қамтамасыз ететін кәсіби және жеке қасиеттердің жиынтығы.

Педагогикалық құзыреттіліктің құрылымы, олардың пікірінше, бірқатар құзыреттермен ұсынылған:

- танымдық құзыреттілік (кәсіби-педагогикалық эрудиция);
- психологиялық (эмоционалды мәдениет-сезім мен қабылдау мәдениеті, сөз және эмоционалды күй мәдениеті, эмоционалды қабылдау; психологиялық қырағылық);
- коммуникативті (қарым-қатынас мәдениеті және педагогикалық әдептілік);
- риторикалық (кәсіби сөйлеу мәдениеті);
- кәсіби-технологиялық (педагогикалық технологияларды меңгеру);
- кәсіби-ақпараттық (ақпараттық жүйеде бағдарлау білім беру процесінде алынған ақпаратты іздеу, бағалау, пайдалану және сақтау);
- мониторингтік құзыреттілік (ғылыми негізделген зерттеу, педагогикалық шындық құбылыстарын бақылау – олардың дамуын бақылау, талдау және болжау).

Н.В.Кузьмина педагогикалық құзыреттілік құрылымында арнайы, психоло-

гиялық-педагогикалық, дифференциалды-психологиялық, әдістемелік топтарды және педагогикалық қызметтің рефлексиясын ажыратады.

Дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігінің құрылымы бізді қызықтырады. Дене шынықтыру мұғалімінің педагогикалық қызметі педагогикалық қызметтің негізгі (сындарлы, ұйымдастырушылық, коммуникативті және гностикалық) түрлерінен басқа, оның моторлық компонентін жүзеге асырумен байланысты.

Сонымен қатар, нормативтік құжаттарға сәйкес дене шынықтыру мұғалімі оқу-тәрбие, әлеуметтік - педагогикалық, мәдени-ағарту, ғылыми-әдістемелік, ұйымдастырушылық-басқарушылық, дене шынықтыру-спорттық және сауықтыру-рекреациялық қызметті жүзеге асыруға дайын болуы тиіс.

Педагогикалық құзыреттілік құрылымына әртүрлі тәсілдерді талдай отырып (И.Д.Демакова, Л.Г.Логинова, Е.А.Люцева, Т.В.Сикорская, С.А.Хазова және т.б.) біз дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігіне өз көзқарасымызды ұсынамыз. Біз оның негізгі компоненттерін келесілер деп санаймыз.

Гностикалық (танымдық) құзыреттілік оқу пәнінің мазмұнын тануда көрінеді дене шынықтыру, оқушылардың физикалық дамуы мен психологиясының заңдылықтары, сондай-ақ мұғалімнің өзін-өзі тануы. Ол гностикалық құзыреттілік өзіне қызмет жеке зерттеу және диагностика дағдыларын қамтиды оқушылар/тәрбиеленушілер мен ұжым, оқушылардың оқу және тәрбиелеу деңгейлері, олардың физикалық дамуы мен спорттық дайындығы деңгейлері және т.б., субъектісі ретінде. Мұғалімнің психологиялық-педагогикалық білімін, оқытылатын пән саласындағы білімін (дене тәрбиесі теориясының негіздері, дене шынықтыру мен спорттың мәдени-тарихи негіздері, олимпиадалық қозғалыс білімінің негіздерін меңгеру, қозғалыс қызметінің медициналық-биологиялық негіздерін білу, қауіпсіздік техникасы бойынша ережелерді білу); білім, дағдыларды қалыптастыру тәсілдері саласында тәжірибеге ие болуды қамтиды

және процестер саласында дене шынықтыру пәнінің мазмұны, оқушылардың дене дамуы мен психологиясының заңдылықтары.

Сындарлы құзыреттілік сабақты/ жаттығу сабағын, сыныптан тыс іс – шараны, көп деңгейлі тапсырмаларды, оқушылардың өзіндік жұмысын, қарым-қатынасты және т.б. құрастыру, атап айтқанда алдағы іс-әрекетті (өзінің және оқушылардың) жоспарлау және модельдеу, оқу/тәрбие іс-әрекетін ұйымдастырудың мазмұнын, құралдарын, әдістерін, нысандарын таңдау және құрылымдау, іс-әрекет кезеңдерін бөлу және міндеттерді қою дағдыларын қамтиды.

Дене шынықтыру мұғалімінің ұйымдастырушылық (басқарушылық) құзыреттілігі мәдениет оқу-тәрбие процесін, оқушылардың дене шынықтыру іс-әрекетін және мұғалімнің мінез-құлқын ұйымдастыру дағдыларынан тұрады. Мысалы, сабақта оқу материалын дұрыс беру оқушылар алдында нақты міндеттер қою, оларды шешудің мәнін ашу, дене жаттығуларын көрсету және түсіндіру, оқушыларға оларды орындауға көмектесу болып табылады. Оқушыларды басқару олардың назарын жұмылдыруды, құрылыстар мен қайта құрулардың нақты орындалуын, қозғалыс белсенділігіне дайындықты, жаттығулардың жекелеген түрлерін пысықтауды, дене белсенділігінің дозасын қамтамасыз етеді. Мұғалім өзінің мінез-құлқын зейінді ұтымды бөлу, оқушылармен қарым-қатынастың тиісті тонын таңдау, өз іс-әрекеттерін бақылау қажеттілігі негізінде қалыптастырады. Оқушылардың өзіндік іс — әрекетін жақсы ұйымдастыру-мұғалімнің тәжірибесінің типтік белгісі.

Мұғалімнің, оның ішінде дене шынықтыру мұғалімінің кәсібі «жоғары сөйлеу жауапкершілігі» мамандықтарына жатады, онда кәсіпқойлықтың міндетті шарты коммуникативті құзыреттілік болып табылады, ал оның ішінде конфликтологиялық (қақтығыстарға сындарлы қарым-қатынас жасау, оларды талдау және шешу тәсілдерін білу) және риторикалық құзыреттілік (сөйлеу мәдениеті) өзара әрекеттесу).

Дене шынықтыру мұғалімінің оқу-жаттығу сабағы аясындағы кәсіби сөйлеуінің сөйлеу моторикасын үйлестірумен, мұғалім-жаттықтырушы сөздерінің тиімділігінің маңыздылығымен, сөйлеудің лаконизмі мен айқындылығымен, үлкен спорт залы, бассейн, стадион акустикасы жағдайында өнімді жұмыс істеу үшін вербалды емес құралдарды белсенді қолданумен байланысты өзіндік ерекшеліктері бар.

Дене шынықтыру мұғалімінің педагогикалық қарым-қатынасы оқушылардың сынып ұжымымен және оқушылардың спорттық тобымен (дене шынықтыру сабақтарында, спорт секцияларында, жарыстарда), сондай-ақ спорттық-бұқаралық іс-шараларды, денсаулық күндерін, спорттық мерекелер мен кештерді өткізу кезінде оқушылардың үлкен ұжымдарымен жұмыс істей білуді көздейді. Бұл дағдылар мектептегі бүкіл жұмыс барысында қалыптасады және оқушылармен, олардың ата-аналарымен, мұғалімдерімен және мектеп басшылығымен, қоғамдық және басқа ұйымдармен қарым-қатынас дағдыларын қамтиды. Дене шынықтыру мұғалімінің зерттеу құзыреттілігі танымдық мәселелерді шешумен, стандартты емес шешімдерді іздеумен, шығармашылық инновациялық қызметке қабілеттілікті қамтамасыз ететін ақпаратты жинаумен және өңдеумен байланысты. Ол проблемаларды тұжырымдау және оларды шешу үшін эвристикалық әдістерді қолдану қабілеттерінде, теориялық білімді талдау, түсіндіру және шығармашылықпен пайдалану қабілеттерінде, оларды зерттеу іс-әрекетінің тәжірибесінде қолдану, әдеби көздермен жұмыс істеу, практикалық эксперименттік зерттеулер жүргізу, бақылау қабілеттерінде көрінеді фактілер, статистикалық деректерді жинау және өңдеу, зерттеу нәтижелерін ресімдеу, алынған нәтижелерді практикаға енгізу, өзінің зерттеу қызметін сәтті ұйымдастыру,

Әлеуметтік-мәдени жағдайлар, кәсіби қызметтің этикалық нормалары контекстінде зерттеу сапасын бағалау мүмкіндігі.

Қозғалыс құзыреттілігі дене шынықтыру мұғалімі жұмысының өзіндік

ерекшелігі болып табылады. Ол пәннің мазмұнымен, дене шынықтыру сабақтарымен де, сыныптан тыс спорттық-бұқаралық іс-шаралармен де анықталады. Сабақтардың серпінділігі, әр түрлі қозғалыстармен қанықтылығы арқасында мұғалім спорт алаңында немесе залда өз орнын ұтымды таңдап, қозғалыстарды уақтылы ұйымдастырып, дене шынықтыру техникасын, мектеп оқушыларына көмек көрсету және сақтандыру әдістерін білікті меңгеруі керек. Дене шынықтыру мұғалімінің маңызды жұмыс орны-спорттық жабдықтарды жасау және жөндеу, ойын алаңдарын, жүгіру жолдарын және жеңіл атлетика секторларын дайындау және т.б., бұл мұғалімнің экономикалық функцияларын орындаумен тікелей байланысты.

Біз болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің басқару құзыреттілігін басқару құрылымында кәсіби және жеке өзін-өзі жетілдіру құзыреттілігін қосу маңызды деп санаймыз, бұл мұғалімнің кәсіби салада өзінің тиімділігін үздіксіз арттыру және мәдени және жеке өсу қабілетін анықтайтын кәсіби және жеке қасиеттер жүйесі деп түсініледі. Кәсіби - тұлғалық өзін-өзі жетілдірудің құрылымдық құзыреттілігі, К.А.Маринченконың пікірінше, құндылық-семантикалық, когнитивті-теориялық және операциялық компоненттерді қамтиды.

Дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби-тұлғалық өзін-өзі жетілдіру құзыреттілігінің құрамына мыналар кіреді: шығармашылық өмірлік құндылықтар және мансаптық өсу мен кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру процесінде әлеуетті интеллектуалдық және қозғалыс қабілеттерін дамытуға моральдық негізделген көзқарастар; өзін-өзі дамыту және өзін-өзі реттеу тәжірибесі; пәрменді кәсіби білім, іс-әрекет тәсілдерін жетілдіруді талап ететін кәсіби жағдайларда іскерліктер, дағдылар, бағдарлау; стереотиптерден бас

тартуды және өзін-өзі өзгертуді талап ететін кәсіби міндеттерді қоюға және шешуге дайын болу; жеке сауықтыру бағдарламаларын құрастыру, дене қалпын және дене бітімін бағалау және түзету дағдылары; психоэмоционалдық күйлерді өзін-өзі реттеу әдістері.

Дене шынықтыру мұғалімінің басқарушылық құзыреттілігінің заманауи талаптарына сүйене отырып, оның педагогикалық құзыреттілігін дамытудың негізгі жолдарын бөліп көрсетуге болады:

-әдістемелік бірлестіктердегі, шығармашылық топтардағы жұмыс, зерттеу қызметі; -инновациялық қызмет, жаңа педагогикалық технологияларды (интерактивті) игеру, оқыту нәтижелерін бағалаудың жаңа құралдарын, бақылаудың жаңа нысандарын енгізу;

-өзінің педагогикалық тәжірибесін тарату, ғылыми-практикалық конференцияларда сөз сөйлеу, педагогикалық конкурстар мен фестивальдерге белсенді қатысу, мақалалар мен әдістемелік әзірлемелер шығару;

-ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, оқытудың интерактивті құралдарын пайдалану;

-үздіксіз кәсіби-тұлғалық өзін-өзі жетілдіру, біліктілікті арттыру курстарына үнемі қатысу, кәсіби шеберлікті арттыруға және жеке өсуге бағытталған тренингтерге қатысу;

-жақсы фитнесі сақтау, физикалық қасиеттер мен моториканы жетілдіру.

Аталған жолдарды іске асыру, біздің ойымызша, дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін қалыптастыратын кәсіби-тұлғалық өзін-өзі жетілдіру, сондай-ақ гностикалық (танымдық), сындарлы, ұйымдастырушылық (басқарушылық), коммуникативтік, зерттеу, қозғалыс компоненттерінің құзыреттілігін қалыптасуға ықпал етеді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Белкин, А. С. педагогикалық құзыреттілік [Мәтін]: оқу құралы / А. С. Белкин, В. В. Нестеров. – Екатеринбург: оқу кітабы, 2003. – 188 б.
2. Кузьмина, н. в. акмеология пәні [Мәтін] / Н. В. Кузьмина. - Санкт-Петербург.
3. Маринченко, К. А. кәсіби-жеке тұлғаның құзыреттілігін қалыптастыру

ЖОО-дағы болашақ дене шынықтыру оқытушыларының өзін-өзі жетілдіруі .

4. Маркова, а. к. кәсіпқойлық психологиясы [Мәтін] / А. К. Маркова.

5. Психологиялық-педагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру мен дамытудың модульдік бағдарламасы жалпы білім беретін мекемелердегі дене шынықтыру мұғалімдерінің (үш жас тобы үшін: бастауыш, орта және жоғары сатылар)дене шынықтыру мұғалімдерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы (қосымша педагогикалық білім беру)

6. Петунин, О.в. дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби шеберлігін қалыптастыру [Мәтін] / О. В. Петунин.

7. Слостенин, В. А. Педагогика [Мәтін]: оқу. жоғары оқу орындарына арналған нұсқаулық / В. А.Слостенин, и. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; ред. В. А. Слостенин. - 3-ші басылым., стереотип. - М.: Академия, 2004

8. Туманова, О.и. спорттық мамандандыруды ескере отырып, болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің конструктивті-моторлық құзыреттілігін қалыптастыру : реферат. дис. ... канд. пед. ғылымдар: 13.00.08 / О. и. Туманова; нгуфксиз им. П. Ф. Лесгафта. – Санкт-Петербург, 2012.

9. Хазова, С.А. дене шынықтыру және спорт бойынша бәсекеге қабілетті маманның құзыреттілігі / С. А. Хазова. - Жаратылыстану Академиясы.

Автор туралы мәлімет

Сейтимова Анар Серікқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты тұрмыстық зрлық – зомбылықтың алдын алу бойынша мамандарды даярлау орталығының оқытушы-әдіскері, полиция майоры

Сейтимова Анар Сериковна — преподаватель-методист центра по подготовке специалистов по профилактике бытового насилия Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букембаева, майор полиции

Seitimova Anar Serikovna — teacher-methodologist of the center for training specialists in the prevention of domestic violence, Aktobe law institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukeмбаев, police major

---

¹Таласбаев Н.А

*¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты
Ақтөбе, Қазақстан*

ВОЛЕЙБОЛ ОЙЫНЫНЫҢ ШЫҒУЫ МЕН ДАМУ ТАРИХЫ.

Мақала болашақ маманды даярлау мәселесіне және бакалаврларды, болашақ дене шынықтыру мұғалімдерін даярлау жүйесіндегі педагогикалық практиканың ерекшеліктеріне арналған. Педагогикалық практиканың теориялық білімді функционалды қызметке біріктіру аспектісіндегі бакалаврлардың практикалық іс-әрекетінің моделі ретіндегі рөлі анықталады және негізделеді.

Түйінді сөздер: бәсекеге қабілетті маман; педагогикалық практика; кәсіби қалыптасу; практикаға бағдарланған тәсіл; кәсіби дайындық; кәсіби құзыреттер; дене шынықтыру мұғалімі.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ВОЛЕЙБОЛЬНОЙ ИГРЫ

Статья посвящена проблеме подготовки будущего специалиста и особенностям педагогической практики в системе подготовки бакалавров, будущих учителей физкультуры. Определяется и обосновывается роль педагогической практики как модели практической деятельности бакалавров в аспекте интеграции теоретических знаний в полифункциональную практическую деятельность.

Ключевые слова: конкурентоспособный специалист; педагогическая практика; профессиональное становление; практикоориентированный подход; профессиональная подготовка; профессиональные компетенции; учитель физической культуры.

HISTORY OF DEVELOPMENT AND DEVELOPMENT OF VOLLEYBALL

The article is devoted to the problem of training a future specialist and the peculiarities of pedagogical practice in the system of training bachelors, future physical education teachers. The role of pedagogical practice as a model of practical activity of bachelors in the aspect of integration of theoretical knowledge into multifunctional practical activity is determined and justified.

Keywords: competitive specialist; pedagogical practice; professional formation; practice-oriented approach; professional training; professional competencies; physical education teacher.

Волейбол – доп ойынының бір түрі. Оны екі команда ойнайды. Барлық қатысушылардың негізгі міндеті – допты қарсыластың алаңының жартысына апару, ол жерге тиіп тұруы керек немесе қарсыласын өрескел қателікке итермелеу. Көп ұпай жинаған команда жеңімпаз атанады.

Бүгінгі таңда волейбол - ең танымал спорт түрлерінің бірі, таралуы бойынша футболдан кейінгі екінші орында. Әуесқойлық деңгейде оны шамамен 1 миллиард адам ойнайды - бұл өте әсерлі фигура. Волейболды күшті және әділ жыныстың өкілдері бірдей қызығушылықпен ойнайды. Ашық аспан астындағы

ойын залында немесе спортзалда екі команда арасындағы жарыс классикалық волейбол болып табылады. Алайда кейінірек бұл спорттың тағы бір түрі пайда болды - жағажай волейболы. Жағажай волейболшылары классикалық әдіспен ойнаған кезде ойыншыларға қарағанда едәуір ауыр күйзеліске ұшырайтынын атап өткен жөн. Ойын ыстық құмда және ыстық ауа-райында күн сәулесінің астында өтеді. Бірақ бұл жағажай волейболының доп спортының жанкүйерлері арасында танымал болуына кедергі болмайды. Волейбол ойнау кезінде барлық бұлшықет топтары дайындалған, бұл ойыншыларға әрдайым керемет дене бітімін сақтауға мүмкіндік береді.

Лақтыру кезінде қолдың бұлшықеттері мен иық белдеуі қатысады. Қарсыласыңызға көп ұпай жинауға мүмкіндік бермеу үшін сіз үнемі қозғалуыңыз керек, аланды айналып өтуіңіз керек, және бұл аяқтың, бөкселердің, іштің және арқа бұлшықеттеріне арналған тамаша жаттығулар. Сондықтан, егер сіз дененізді жақсы пішінде ұстап, сымбатты болып көрінгіңіз келсе, сізге волейбол ойнау қажет.

Волейбол-бұл олимпиадалық спорт түрлерінің бірі, оның тарихы тек туған жылын ғана емес, сонымен бірге өнертапқыштың есімін де сақтап қалды. Волейбол шежіресін санау 1895 жылдан бастап, 25 жастағы дене шынықтыру мұғалімі Уильям Морган теннис торын шамамен екі метр биіктікте тоқтатып, тәлімгерлерге баскетболды лақтыруды ұсынған кезден басталады. Бұл орын Американың Массачусетс штатындағы Холиск қаласы болды. Бастапқыда командалардағы ойыншылардың саны, сондай-ақ олардың жартысындағы Пас саны шектелмеді, тіпті ол ойлап тапқан ойынды Морган волейбол емес, «минтонет» деп атады. Морганның өнер табысы қазіргі спортпен көп ұқсастыққа ие болған жоқ, бірақ бұл эпизод волейбол тарихындағы ресми сілтеме болып саналады. Ойынның одан әрі дамуы тез болды. 1897 жылы ол өзінің қазіргі атауын алды-волейбол, және алғашқы ресми ережелер тұжырымдалды. Ойын бүкіл әлемде танымал бола бастады, бірақ оның ережелері қазіргі ережелерден әлі де алыс болды. Волейболдың спорт ретінде қазіргі түрге жақындауы ХХ ғасырдың екінші онжылдығында болды. Дәл сол кезде бір командадағы ойыншылардың саны алты болуы керек, тордың биіктігі 243 сантиметр болуы керек, ал командалардың бірі 15 ұпай жинағаннан кейін партиядағы Жеңіс беріле бастады. Ақыры, 1922 жылы - дәл бір ғасыр бұрын! - қазіргі волейбол үшін негіз болған ереже қабылданды. Бір шабуылда команданың допты тигізу саны үшеуімен шектелді. Осылайша, биылғы жылы волейбол өзінің қазіргі түрінде ғасырлық мерейтойын атап өтеді. Екінші дүниежүзілік соғысқа дейін Халықаралық волейбол жарысы ресми

мәртебеге ие болмады және бірінші Әлем чемпионаты 1949 жылы Прагада өтті. 1957 жылы Халықаралық Олимпиада комитетінің 53-ші сессиясында волейбол ресми түрде олимпиадалық спорт ретінде танылды, ал жеті жылдан кейін Токиода оның дебюті өтті. Алғашқы Олимпиада чемпиондары КСРО ерлер мен Жапония әйелдер құрамалары болды. Жапония мен Бразилия құрамалары арасындағы матчтың Токиодағы алғашқы Олимпиада ойындарындағы эпизоды-1964 Жапония мен Бразилия құрамалары арасындағы матчтың Токиодағы алғашқы Олимпиада ойындарындағы эпизоды-1964 (2019 GettyImages) Қазіргі уақытта волейболдан олимпиадалық медальдар жиынтығы 15 рет ойналды. Ерлер арасындағы жарыста 8 елдің командалары чемпион атанды: КСРО (жәнеРесей) – 4 рет, АҚШ пен Бразилия – 3, Жапония, Польша, Нидерланды, Югославия және Франция – 1. Әйелдер турнирінде олимпиадалық алтынды тек алты елдің волейболшылары жеңіп алды: КСРО-4 рет, Қытай мен Куба-3, Жапония мен Бразилия – 2, АҚШ-1. ХХ ғасырдың соңғы онжылдығында волейбол ережелеріне тағы бірқатар түбегейлі өзгерістер енгізілді. 1996 жылдан бастап ойыншыларға дененің кез – келген бөлігі мен (оның ішінде аяғымен) допқа қол тигізуге рұқсат етілді, бір жылдан кейін командалар ойыншының құрамында арнайы қорғаныс рөлі-либеро болу құқығына ие болды. Ал 1998 жылдан бастап тайбрейктен басқа әр партиядағы ойын командалардың бірінде 25 ұпайға дейін ойналады, ал ұпайлар әр ұтыс ойынында беріледі (тек өз қызметінде жеңіске жеткен допта ғана емес). Дәл осы волейбол ережелерінен кейін олар қазір бар түрге ие болды. Волейбол ойнауға арналған арнайы алаң және еркін аймақ бар. Жеңу үшін жиырма бес ұпай жинау керек. Бір ұпай келесі шарттарда беріледі:

- доп қарсылас корты аумағындағы жамылғыға тиеді;
- қарсыластың сәтсіз қызметі;
- қарсылас ойыншының торға тигізуі;
- қарсылас команданың ойыншысының алаңның екінші жартысына аяқ басуы;

- қызмет көрсету кезінде алдыңғы шептің үстінен күрек;
- бір ойыншының допты екі рет тигізуі.

Әр ойыншының алаңда оның дене дайындығы мен шеберлігіне сәйкес белгілі бір қызметі бар. Ойыншылар келесідей әрекет ете алады:

1. Тұтқыр. Басты міндет – шабуылдаушы ойыншыға екінші реет тұрту арқылы пас беру, қарсылас жағында шабуылды ұйымдастыру. Галстукшылар волейболда жоғары бағаланады, өйткені команданың жалпы нәтижесі олардың ойын ойнау дағдылары мен қабілеттеріне байланысты. Байланыстырушы ойыншы ойында өте мұқият болуы керек, қарсыластың блокта және қорғаныстағы жағдайын үнемі қадағалап отыруы керек, сонымен қатар командаға ұпай әкелетін пастар беруі керек.

2. Либеро. Қызмет көрсететін және шабуылдайтын ойыншы, ол допты сетаторға қатесіз және жіберусіз жеткізуі керек. Либеро тек артқы сызықта ойнай алады, онда ол сервистен кейін орталық блокторды ауыстыра алады. Либеро сервиске қатыспайды, ол шабуыл жасай алмайды, блокта алмайды.

3. Орталық блоқтау. Қарсыластың шабуылын бұғаттайды, барлық уақытта тордың ортасында болады. Бұл ойыншының тағы бір маңызды міндеті – байланыстырушы ойыншының ауысуы кезінде орталық секіріс кезінде бірінші қарқынмен шабуылдау. Сеттер допты найзағайдың жылдамдығымен орталықтың қолына лақтыруы керек, бұл қарсыласын тосыннан ұстап, командаға ұпай алуға көмектесетін жылдам шабуылды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Орталық блоктор үшін командадағы ойыншыларға қызмет көрсететін ең жоғары күш таңдалады.

Қазақстандағы алғашқы волейбол клубтары 1928 жылы пайда болды. 80 жыл ішінде Қазақстанда халықаралық дәрежедегі 40 спорт шебері және КСРО мен ҚР-ның 160 спорт шебері тәрбиеленді. Қазақстандық волейболшылар елге көптеген жеңістер сыйлады. 1969 жылы «Буревестник» командасы КСРО чемпионы атанды; 1970 жылы

«Буревестник» еуропалық чемпиондар кубогын жеңіп алды; 1972 жылы Нина Смолеева КСРО құрамасы құрамында екі дүркін Олимпиада чемпионы атанды; 1975-77 жылдары Игорь Пильников КСРО жастар құрамасы құрамында екі рет Еуропа чемпионы атанды; 1984 жылы "АДК" әйелдер командасы КСРО чемпионы атағын жеңіп алды; 1985 жылы " АДК " Еуропа Чемпиондар Кубогын жеңіп алды; 1988 жылы Елена Чебукина мен Ольга Кривошеева Сеулдегі Олимпиада ойындарының чемпионы атанды; 1988-90 жылдары «Дорожник» ерлер командасы КСРО-ның соңғы кубогын жеңіп алды; 1992 жылы «Азамат» және «Азия-АДК» командалары ҚР 1-ші чемпионатының жеңімпаздары атанды; 1993 жылы «Азамат» командасы Азия чемпиондары Кубогының жеңімпазы атанды; 1993 және 1997 жылдары — Қазақстан ерлер және әйелдер құрамалары — Орталық Азия ойындарының екі дүркін чемпионаттары; 1998 жылы «Алма-Динамо» - Азия Чемпионатының күміс жүлдегері; 2002 жылы-Қазақстан ерлер құрамасы Әлем Чемпионатына қатысады, 2004 жылы — Алматы «Рахат» әйелдер клубы Азия кубогын, 2005 жылы-Азия кубогын Алматы «Рахат-ЦСКА» ерлер клубы жеңіп алды. 2005 жылы ҚР Волейбол федерациясы Қазақстанның үздік спорт федерациясы болып танылды. 2006 жыл — Қазақстан ерлер және әйелдер құрамаларының Әлем чемпионатына қатысты. 2007-2008-Қазақстан әйелдер құрамасы "Гран-при" әлемдік сериясына қатысады (жылдың үздік 12 ұлттық командасы арасында). 2008 жыл — Қазақстан әйелдер құрамасы Олимпиада ойындарына Бейжіңге барып өз жұмыстарын көрсетті. Қазақстан волейболы 20 ғасырдың 60-жылдары жақсы дамыды. Ол спорт шебері, КСРО-ның еңбек сіңірген жаттықтырушысы Октябрь Жарылғаповтың есіміне тікелей байланысты. Оның құрған «Буревестник» ерлер командасы көптеген сайыстардың кубогін жеңіп алды. Қазақстан елінің мақтаны болған Валерий Кравченко, Олег Антропов, Надежда Смолеева,

Жәнібек Саурамбаев, Ольга Кривошеева, Елена Чебукина, Татьяна Меньшовалар жеңімпаздарымыздың еңбегі мақтануға тұрарлық. Осындай жеңімпаздары бар қазақ елінің көк туы әрқашанда биікте болады. Қорытындылай келе волейбол ойынының адам өміріне пайдасы:

Әр түрлі қимылдарды түрлі қарқында, бағытта, түрлі жылдамдықпен орындай отырып, адам ағза жүйесінде және ішкі құрылыстарына жақсы әсер алады.

Адам ойын үрдісі кезінде жоғары эмоциялды жүктеме және үлкен қуанышқа бөлініп, қанағат алады. Дене тәрбиесі жүйесінде волейбол ойынының маңызы зор

Балалар және үлкендер қажетті дағдыларды имене отырып, өз бетінше үнемі дене шынықтыруды жетілдіруге, ден саулықты сақтауға, көңіл күйін көтеруге және ұзақ өмір сүруге мүмкіндік беретінің айтып өтуге болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. А. Г. Ариянц — Волейбол ФИС 1986
2. Ю. Н. Жещев — Волейбол ФИС 1986
3. С. Қасымбекова — Әдістемелік құрал, Волейбол, Алматы, “Атамұра”
4. М. Т. Тұрыскелди – Қимыл- қозғалыс ойындары
5. С. Қасымбекова, Д. Мырзамед. Дене тәрбиесі.
6. С. Тайжанов, С. Қасымбекова, Дене тәрбиесі Алматы Атамұра
7. Бағдарламалар дене тәрбиесі. Алматы 2004 ж
8. Л.В. Былова, И.М. Коротков. Қозғалыс ойындары, М. ФИС. 1982

Автор туралы мәлімет

Таласбаев Нұрлан Асхатұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты дене шынықтыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция капитаны

Таласбаев Нурлан Асхатович — старший преподаватель кафедры физической подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева, капитан полиции

Talasboev Nurlan Askhatovich — Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bokenbayev Aktobe law institute department of physical culture captain of the police

-
- Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі
  - Опыт правоохранительной деятельности зарубежных стран
  - Experience in law enforcement activities in foreign countries

---

¹Бондаренко Ю.В.

¹Уфимский юридический институт МВД России, г. Уфа, Россия

²Имаев О.А.

²Уфимский юридический институт МВД России, г. Уфа, Россия

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ И ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

В начале XX века не вся территория Российской империи находилась в едином правовом пространстве, так и в границах современного Казахстана (в Степном крае и в Туркестанском крае) действовало особое законодательство. К началу XX в. социальные, экономические и политические изменения, произошедшие в Российской империи, потребовали выработки новой системы управления Туркестаном и Степным краем. Реформы П. А. Столыпина и строительство железных дорог ускорили процесс переселения крестьян на восток, на обширных равнинах Казахстана предполагалась организация новой, частновладельческой формы ведения крестьянского хозяйства.

Ключевые слова: Казахстан, Туркестан, Степной край, реформы П.А.Столыпина, переселенческая политика.

STATE ADMINISTRATION AND RESETTLEMENT POLICY ON THE TERRITORY OF KAZAKHSTAN AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

At the beginning of the twentieth century, on the territory of Kazakhstan (in the Steppe Territory, the and in Turkestan) there was a special legislation. But the social, economic and political changes that took place in the Russian Empire required the development of a new system of state administration in Turkestan and the Steppe region. Stolypin's reforms and the development of the railway system accelerated the process of resettlement of peasants to the east. On the vast plains of Kazakhstan it was planned to organize a new (not communal land ownership) privately owned form of farming.

Key words: Kazakhstan, Turkestan, Steppe region, P. A. Stolypin's reforms, resettlement policy.

В начале XX века Россия представляла собой огромную континентальную империю. Несмотря на то, что реформы 1860–70-х годов направили развитие России в либеральное русло, характерными чертами страны по-прежнему оставались консервативность, многоукладность, сочетавшаяся с диспропорциями в развитии центральных районов и окраин Российской империи [2, с. 204]. Необходимо отметить, что не вся территория Российской империи находилась в едином правовом пространстве, так и в границах современного Казахстана (в Степном крае и в Туркестанском крае) действовало особое законодательство.

«Положение об управлении Туркестанским краем» от 2 июня 1886 г.

и до февраля 1917 г. являлось основным правовым актом для подданных империи, населявших регион. Генерал-губернатор в силу особого положения Туркестанского края был одновременно, как и военным руководителем, так и высшим гражданским чиновником. При генерал-губернаторе действовал совет из военных и статских (гражданских) чиновников, существовала штатная должность переводчика и канцелярия из трех отделений. В ведении первого отделения находились вопросы управления и личного состава; следующее отделение занималось вопросами, связанными с землей, налогами, строительством, связью, просвещением и медициной; третье отделение ведало финансами, статистикой, имуществом, землями.

Генерал-губернатор имел право передавать особо важные уголовные дела военным судам, ссылая политически неблагонадежных на срок более пяти лет.

К началу XX в. социальные, экономические и политические изменения, произошедшие в Российской империи, потребовали выработки новой системы управления Туркестанским краем. Задание по разработке нового «Общего положения об управлении объединенными областями Туркестанского генерал-губернаторства» поступило непосредственно местной администрации в лице генерал-губернатора, однако, в начале XX века генерал-губернаторы Туркестанского края часто сменяли друг друга и работа по выработке нового положения постоянно затягивалась. Необходимость такого акта обуславливалось еще и тем, что на территории Туркестанского края действовало сразу три нормативно-правовых акта. Сырдарьинская, Ферганская, Самаркандская области управлялись «Положением об управлении Туркестанского края 1886 г.», Семиреченская область – на основе «Положения об управлении Акмолинской, Семипалатинской, Семиреченской, Уральской и Тургайской областей» 1891 г., Закаспийская область – «Временным Положением об управлении Закаспийской областью» 1890 г. В 1900 г. на должность генерал-губернатора Туркестанского края назначается генерал-лейтенант Н.А. Иванов, за подписью которого в Ташкенте создается Особая комиссия под руководством К.А.Несторовского для выработки «Общего положения». Интерес вызывает тот факт, что Закаспийская область должна была сохранить свой особый статус. Это было связано с недостаточной освоенностью и даже изученностью огромного региона, отличающегося своеобразными местными культурно-историческими особенностями. Генерал-адъютант А.Н. Куропаткин, ставший в 1901 г. военным министром, обратился к императору за разрешением оставить без изменений

«Временное положение об управлении Закаспийской областью» – на пять лет, т.е. по 18 декабря 1906 г. Предполагалось, что ко времени истечения этого срока Ташкентская комиссия представит дополнительные материалы, касающиеся распространения на Закаспийскую область проектируемого «Положения об управлении Туркестанским краем». Таким образом, учитывались и местные особенности, так по новому проекту предполагалось при принятии определенных решений исходить из конфессиональных особенностей края, в то время как «Положение 1886 г.» строилось на принципах игнорирования ислама. Негативным являлся тот момент, что «Новое положение» должно было искоренить элемент выборности, теперь низовые должности сельских старшин, народных судей, волостных старшин предполагалось назначать только из лиц, одобренных администрацией. Положительным моментом при разработке этого положения нужно признать и тот факт, что теперь предусматривалось обеспечивать постоянным денежным окладам и чиновников нижнего ранга. Проект об управлении краем не дошел до одобрения Совета при генерал-губернаторе Н.А. Иванове, а назначенного в 1904 году нового генерал-губернатора Н.Н. Тевяшева не устроил ряд положений проекта (так он отстаивал необходимость выборов низовой, коренной администрации). Несмотря на либеральные взгляды и внушительный послужной список нового генерал-губернатора, современники считали Н.Н. Тевяшева не подготовленным к этой должности в силу возраста и состояния здоровья.

На следующий год Тевяшев скончался, новым генерал-губернатором Туркестанского края стал молодой (54 года) генерал-лейтенант Д.И. Субботич. Деятельность Субботича на посту руководителя Туркестанским краем была также недолгой, однако, пришлось на крайне важный, как для Российской

империи, так и для края период[11, с. 12-14].

Работу по разработке новой нормативно-правовой базы системы управления центрально-азиатскими регионами прервала первая русская революция. Важнейшим итогом революции 1905–1907 гг. необходимо назвать пересмотр законодательной базы Российской империи: 23 апреля 1906 года были приняты «Основные государственные законы». Ограничено самодержавие – статья 86 гласила «Никакой новый закон не может последовать без одобрения Государственного совета и Государственной Думы и воспринять силу закона без утверждения государя императора». Хотя следующая 87 статья разрешала издавать законы государю, если «чрезвычайные обстоятельства вызовут необходимость», но после возобновления работы Думы, принятые таким образом законы обязаны пройти одобрение Государственной Думы и Верховного совета[5]. Таким образом, подтверждалось, что отныне император осуществляет законодательную власть в единении с Государственным советом и Государственной думой. Согласно принципу разделения властей создаются и органы исполнительной власти, именным Высочайшим указом от 17 октября 1905 г. высшим государственным органом становился Совет министров.

В 1905 году только созданный Совет министров Российской империи озаботился вопросом о ведомственной принадлежности Туркестанского края. Предполагалось передать управление края из Военного ведомства в Министерство внутренних дел. Военный министр А.Ф. Реддигер высказался против подобной рокировки, аргументируя это несвоевременностью подобного решения в неспокойное революционное время, кроме того, министр сослался на то, что для передачи Туркестана в Министерство внутренних дел необходимо доработать и принять «Положение об управлении

объединенными областями Туркестанского генерал-губернаторства». Первопричина подобной позиции – это лоббирование интересов военных чинов, А.Ф. Реддигер старался добиться максимального сохранения прежних привилегий для офицеров, проходивших службу на территории края. Однако передачу Военного ведомства в Министерство внутренних дел поддерживали не только знатоки края, в число которых входил следующий Туркестанский генерал-губернатор Н.И. Гроденков, но и новая царская администрация в лице министра внутренних дел П.А. Столыпина. В 1906 г. Николаем II была утверждена мемория Совета Министров, в которой поручалось Министру внутренних дел и военному министру передать Туркестанский край из Военного министерства в Министерство внутренних дел. Причем устройство и управление Туркестанским краем согласовать «с общим основанием», то есть по образцу управления на остальной территории России. Включение южных казахских земель в единое с остальной Россией правовое пространство способствовало бы быстрой интеграции и ускорению промышленно-экономического развития края[11, с. 12].

Северные территории современного Казахстана в начале XX в. входили в состав Степного генерал-губернаторства (Степной край) с центром в городе Омск. Степной край состоял из двух областей: Акмолинской и Семипалатинской. Степной край отличался от Туркестана, так и центральная власть отмечала, что ситуация в крае стабильная. Области, в частности Акмолинская, и даже вошедшая в конце XIX века в состав Туркестанского генерал-губернаторства Семиреченская, идентичны внутренним областям Российской империи. Министр внутренних дел Д.С. Сипягин в 1901 г. обратился с предложением в Комитет министров с циркуляром об отмене Особого положения, упразднении Степного генерал-губернаторства. Содержание правления, общих

присутствий, канцелярии и остального аппарата обходилось государству, не считая расходов на самого генерал-губернатора, в 100 тыс. рублей в год, внушительная по тем временам сумма. Однако в Комитете министров упразднение поддержано не было. Здесь необходимо добавить, что должности генерал-губернаторов занимали военные чины, которые, как правило, находились под покровительством титулованных особ, в том числе великих князей. Следующий раз попытка упразднения генерал-губернаторства и введение местной системы самоуправления: земств, городских управ, состоялась в 1908 г. по инициативе депутатов III Думы, но товарищ министра внутренних дел С.Е.Крыжановский вновь пролоббировал сохранение Степного генерал-губернаторства. Дискуссии, безрезультатные попытки упразднения особого управления продолжались вплоть до 1917 г., за эти годы ассигнации на содержание генерал-губернаторства выросли, а штат чиновников увеличился в разы. Необходимо отметить, что плюсом системы генерал-губернаторства было то, что подобная система в отличие от гражданского управления позволяла контролировать процесс переселения крестьян из густонаселенных центральных областей и оперативно оказывать помощь в засушливые и неурожайные годы.

В начале XX в. продолжается переселенческая политика, которую легализовал Закон 1889 г. «О добровольном переселении сельских мещан и обывателей на казенные земли и о порядке перечисления лиц означенных сословий, переселившихся в прежнее время»[4]. К ускорению процесса переселения привело строительство Транссибирской железнодорожной магистрали, а с вводом в строй Оренбург-Ташкентской железной дороги в самом начале XX в. началось активное заселение крестьянами Южного Казахстана: Самаркандской, Сырдарьинской, Ферганской областей. Закон «О добровольном переселении на казенные

земли» объявил необрабатываемые, пастбищные и другие земли казенными, узаконив конфискацию земли у местного населения. В 1904 г. было образовано Переселенческое управление, ведавшее всеми делами по переселению крестьян из центра на окраины. Управление занималось выявлением излишков земель, изымало их у казахов и формировало Переселенческий фонд, из которого выделялись участки переселенцам. 6 июня 1904 г. были приняты «Временные правила о переселении сельских обывателей и мещан-земледельцев»[1].

Этот закон содержал специальное разъяснение «О порядке определения государственного земельного фонда в областях Акмолинской, Семипалатинской, Тургайской, Уральской для переселения, а равно иных государственных потребностей», легализовавшее изъятие излишков земли у казахов. Кроме того, в 1896 г. был создан специальный государственный орган – Переселенческое управление под эгидой Министерства внутренних дел, в 1905 г. Управление было передано в ведение Министерства земледелия и земельного устройства[9, с. 465]. Таким образом, было создано общее, координирующее управление всего переселенческого движения Российской империи.

Малоземье, перенаселенность центральных районов империи, использование экстенсивного земледелия требовало срочных мер. Назревал кризис общинного землепользования в условиях развития частнособственнических отношений и развития товарно-рыночных отношений в пореформенной Российской империи. Власти прибегли к кардинальным мерам, продолжили курс на разрушение крестьянской общины и массовое переселение крестьян. В 1906 г., в период апогея первой русской революции, после обнародования «Основных государственных законов уходит с поста Председателя Совета Министров либерально настроенный С.Ю. Витте. Его сменяет П.А. Столыпин,

совмещая на этом посту и должность Министра внутренних дел. Для преодоления революционного кризиса и накопившихся экономических и социальных противоречий новым главой правительства была предпринята попытка системной реорганизации страны посредством проведения целого комплекса реформ. Первой по значимости была необходимость реорганизации крестьянства, крестьянского хозяйства.

В ноябре 1906 г. был обнародован указ о выходе крестьян из общины и закрепление надела в личную собственность, указ в 1910 г. закреплялся в форме закона. Положениями Столыпинской реформы поощрялась активная переселенческая политика, что усилило поток переселенцев на восток [6, с. 693].

Еще до принятия реформы обсуждались вопросы о выдаче ссуд переселенцам, причем деньги были переведены на депозиты переселенческого управления. Со временем выделение средств на постройку дома стало обязательным, сумма составляла около 200 рублей. Участок (надел) выдавался в разы больше, чем на родине, но вчерашние крестьяне-общинники не могли закрепиться на новых, сложных для земледелия районах, порой массово возвращались [8, с. 38]. Одновременно Министерство внутренних дел специальным представлением выделяло денежные средства и на переселение коренного населения [3, с. 306].

В области Туркестана, Степного края, которые составляют современный Казахстан из юго-западных, западных и центральных губерний Российской империи было переселено более 1 млн. крестьян. Русский этнограф и историк, вице-губернатор Сырдарьинской области Иван Иванович Гейер подмечает в дорожных записках, что «чем ближе приближаешься к г. Чимкенту» (Южный Казахстан), то ловишь себя на мысли, «что путешествуешь по русской стране. Зипун и косоворотка энергично борются

за право преобладания в народной толпе» [7, с. 12].

Известный экономист и специалист по статистике Александр Аркадьевич Кауфман в отчетах сообщает о том, что в Сырдарьинской области между казахами и крестьянами сложились конструктивные дружественные отношения: совместная организация полива, аренда земли, хозяйственная взаимовыручка. Особую роль в этом процессе играет культурная особенность казахов, заключающаяся в гостеприимстве, дружбе-побратимстве. Казахами заимствуется некоторый инвентарь и некоторые формы ведения сельского хозяйства, но и русскими крестьянами перенимается бытовой опыт казахов, позволяющий адаптироваться к климатическим и географическим особенностям [10, с. 184–186].

Волевым решением правительства ликвидировалась крестьянская община. Крестьянский мир, община, сохранявшая консервативный, патриархальный уклад являвшаяся гарантом сохранения патриархальных традиций, опорой самодержавия, разрушалась. Реформы П.А. Столыпина предполагали расширение единоличных частновладельческих крестьянских хозяйств, которые должны были обеспечить товарность, переход от экстенсивного к интенсивному земледелию. На обширных землях казахской степи, на равнинах Западной Сибири как раз и предполагалось ведение подобной формы крестьянского хозяйства. Крепкий крестьянин-единоличник должен был вывести страну из затянувшегося кризиса стать опорой центральной власти.

Переселенческая политика, освоение Туркестана, целинных земель Степного края, насильственное изъятие земли у казахов привели к сокращению пастбищных угодий. Сложившийся веками кочевой мир Центральной Азии также как патриархальный русский крестьянский мир разрушались. Так, вчерашнему казаху-кочевнику, как и русскому крестьянину, пришлось приспособляться к экономическим и социальным условиям двадцатого века.

Список использованных источников:

1. Временные правила о добровольном переселении сельских обывателей и мещан-крестьян от 6 июня 1904 года // ПСЗ РИ. Собр. 3. СПб., 1907. Т. XXIV. Отд. 1. № 24701.
2. Ленин В.И. КПСС о борьбе с национализмом: документы и материалы. М., 1985.
3. Особые журналы Совета министров царской России. Ч. 2. 1906 год. М., 1982.
4. ПСЗ РИ Ш., Т. IX., Ст. 6198. СПб., 1891.
5. Свод основных государственных законов Российской Империи. 23 апреля 1906 г. // URL: <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya> (дата обращения: 5.01.2022)
6. Столыпин П.А.: Программа реформ. Документы и материалы. В 2 т. Т.1. М., 2003.
7. Гейер И. И. По русским селениям Сыр-Дарьинской области (Письма с дороги). Т. I. Чимкентский уезд. Ташкент, 1893.
8. Долгорова А.Г. История аренды земельных участков в России и за рубежом // История государства и права. 2010. № 11.
9. Мацузато К. Генерал-губернаторства в Российской империи: от этнического к пространственному подходу // Новая имперская история постсоветского пространства: сборник статей/под ред. И.В.Герасимова, С.В.Глебова, Л.П.Каплуновского, М.Б.Могильнер, Л.М.Семёнова. Казань, 2004.
10. Циряпкина Ю.Н. Русские переселенцы в Туркестане в конце XIX – начале XX в.: основные социокультурные характеристики // Вестник Томского государственного университета. 2016. № 411.
11. Шушкова М.Е. Реформа управления Туркестанским краем в начале XX в.: разногласия между С.-Петербургом и Ташкентом // Новый исторический вестник. 2012. № 2(32).

Сведения об авторах

¹**Бондаренко Ю.В.** — кандидат юридических наук, доцент кафедры истории и теории государства и права Уфимского юридического института МВД России

Bondarenko J.V. — docent of the Department of History and Theory of State and law at Ufa law institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia

²**Имаев О.А.** — кандидат исторических наук, преподаватель кафедры истории и теории государства и права Уфимского юридического института МВД России.

Imayev O.A. — tutor of the Department of History and Theory of State and Law at Ufa Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia

---

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ЖУРНАЛЫНДАҒЫ ЖАРИЯЛАНЫМДАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Мақала «Құқық» мамандықтарының тиісті тобы саласындағы бұрын жарияланбаған және басқа басылымдарға жариялауға жіберілмеген бірегей ғылыми зерттеулердің нәтижелерін қамтуы тиіс. Автор мақаланы және өзге материалдарды ұсынған кезде редакциялық алқаға олардың жарияланғанын немесе басқа басылымдарға ұсынылғанын хабарлауға міндетті. Мақала мазмұнында шетелдік зерттеушілердің осыған ұқсас мәселелер бойынша ғылыми еңбектерінің шолулары, сондай-ақ «Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» журналының алдыңғы басылымдарындағы кем дегенде бір мақалаға сілтемелер болуы тиіс.

Мақаланы журналға орналастыру шарттары:

- мекеменің мөрімен расталған, ғылымның осы саласы бойынша жтекші маманның бір оң пікірі (жеке немесе бірінші авторы ғылым кандидаты немесе докторы болып табылатын мақалаларды қоспағанда);
- мекеме кафедрасының (бөлімшесі отырысында талқыланған және жариялауға ұсынылған хаттамадан үзінді);
- автор(лар) туралы мәліметтер, мақала атауы, аннотация және түйінді сөздер үш тілде (қазақ, орыс және ағылшын);
- серіктес авторлық 3 автордан аспайды;
- мақаланың қолжазбасы – автордың (авторлар) қолы қойылған 6-7 бет көлемінде болуы тиіс;
- көлемі 10 беттен асатын мақалалар журналдың бас редакторымен келісіледі;
- мақалада мемлекеттік құпияларды қамтитын мәліметтер, сондай-ақ «Қызмет бабында пайдалану үшін» деген белгісі бар мәліметтер жоқ екендігі туралы анықтама;
- журналға жазылу туралы түбіртектің көшірмесі;
- автор(лар)дың суреті (деректі портрет).

Мақаланың құрылымдық элементтерін орналастыру тәртібі:

- жоғарғы сол жақ бұрышта қойылған әмбебап ондық жіктеу индексі (ӨОЖ);
- мақала тақырыбы (бас әріптермен, жартылай қалың қаріппен), автордың (авторлардың) **Т.А.Ә.** (3 автордан артық емес), **оның ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, автордың жұмыс орны, қаласы, елі туралы ақпарат.** Егер ұйымның атауында қала анық көрсетілмесе, онда үтір арқылы ұйымның атауынан кейін қала, шетелдік ұйымдар үшін – қала мен ел көрсетіледі;
- **аннотация** (5-8 сөйлем) және мақала тіліндегі түйінді сөздер (5-7 сөз) мақала мәтінінің алдында орналасады;
- **мақала мәтіні doc (Microsoft Word) пішімде. Парақ пішімі Ф4 (297x210 мм.). Жиек сызықтары: сол жағы – 2 см, қалғандары – 1 см.** Қаріп: Times New Roman. Таңба өлшемі – 14 pt. Мәтін ені бойынша тасымалданбай пішімделуі тиіс, азат жолдың басындағы шегініс – 1 см. Жоларалық интервал – бір. Мақаланың тақырыбы жолдың орта тұсына орналастырылады. Мақала мәтінінде автоматты нөмірлеу қолданылмауы тиіс. Мәтінді автор өңдеп, оқып, соңғы бетіне қол қоюы керек;
- мақаланы дайындауда пайдаланылған ақпарат көздерінің тізімі (**пайдаланылған әдебиеттердің тізімі**) мақаланың соңына орналастырылады. Дереккөздердің тізімі мақалада оларға сілтеме жасау арқылы беріледі. Мақала мәтініндегі сілтеме нөмірі төртбұрышты жақшада беріледі, мысалы: [1,с.15]. Әдебиеттер тізімі ГОСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құрастыру ережелері» бойынша сәйкесінше рәсімделеді. Интернет-ресурстарға сілтеме

жасаған кезде авторы, мәтіннің атауы, көзі, материалдың толық электрондық мекенжайы, оның ашылған күні көрсетіледі. Жеке хабарламаларға, есептерге, қорғалмаған диссертацияларға және басқа жарияланбаған материалдарға сілтеме жасауға рұқсат етілмейді;

- басқа 2 тілде берілген түйіндеме ((автор(лар) туралы мәліметтердің, мақала атауының, аннотация мәтінінің және түйінді сөздердің аудармасы). Егер мақала қазақ тілінде болса, онда түйіндеме орыс және ағылшын тілдерінде; егер мақала орыс тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және ағылшын тілдерінде; егер мақала ағылшын тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және орыс тілдерінде беріледі).

Мақаланың соңында «мақала алғаш рет жарияланады» деген жазба болуы тиіс және күні мен автордың (авторлардың) қолы қойылады. Осы жерге автор (авторлар) туралы мәліметтер – толық түрде тегі, аты, әкесінің аты, электрондық мекенжайы, байланыс телефондары орналастырылады.

Суреттер (графикалық материал) нақты, барлық өлшемдердің анық берілуін қамтамасыз ететін форматта орындалуы, нөмірленуі, қол қойылуы және электрондық тасымалдағышта ұсынылуы тиіс.

Мақалалар редакциялық алқада ішкі шолудан өтеді, мақала авторына рецензия жіберілмейді. Редакциялық алқа өз пікірі бойынша журналдың талаптарына сәйкес келмейтін мақалаларды қабылдамауға құқылы. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Журналдың редакциялық алқасының өтініші бойынша мақала қайта өңделген жағдайда, редакция соңғы нұсқаны алған күн келіп түскен болып есептеледі.

Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту себептері бойынша пікірталас жүргізбеу құқығын сақтайды. Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды.

Қолжазбалар редакцияға [mail@ aui-aktobe.kz](mailto:mail@aui-aktobe.kz) электронды поштасына немесе келесі пошта мекенжайы бойынша жолданады:

**030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1,
Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
ҒЗжРБЖҰБ. («ҚР ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
хабаршысына мақала» белгісімен). Анықтама үшін: +77132988037,+ 77078288001.**

ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИЯМ В ЖУРНАЛЕ «ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

Статья должна содержать результаты оригинальных научных исследований в области соответствующей группы специальностей «Право», ранее не опубликованных и не предназначенных к публикации в других изданиях. Автор обязан сообщить редколлегии при представлении статьи и других материалов, были ли они опубликованы или представлены в иные издания. В содержании статьи должны быть обзоры научных трудов зарубежных исследователей по аналогичной проблеме, также ссылки не менее чем на одну статью в предыдущих выпусках журнала «**Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева**».

Условия для размещения статьи в журнале:

- одна положительная рецензия, заверенная печатью учреждения, ведущего специалиста по данной отрасли науки (за исключением статей, единоличным или первым автором которых является кандидат или доктор наук);
- выписка из протокола заседания кафедры (подразделения) учреждения с обсуждением и рекомендацией к публикации;
- данные об авторе (ах), название статьи, аннотация и ключевые слова на **трех языках** (казахский, русский и английский);
- соавторство предполагает не более 3 авторов;
- рукопись статьи объемом от 6-7 стр., подписанная автором (авторами). Статьи объемом больше 10 страниц согласовываются с главным редактором;
- справка о том, что в статье отсутствуют сведения, содержащие государственные секреты, а также сведения грифом «Для служебного пользования»;
- копия квитанции о подписке на журнал;
- фото автора (ов) (документальный портрет).

Порядок расположения структурных элементов статьи:

- индекс универсальной десятичной классификации (УДК) проставленный в левом верхнем углу;
- заголовок статьи (прописными буквами, полужирным шрифтом), **Ф.И.О. автора (ов)** (не более 3-х авторов), **его ученая степень, ученое звание, информация о месте работы автора, город, страна**. Если в названии организации явно не указан город, то через запятую после названия организации указывается город, для зарубежных организаций - город и страна. Если статья подготовлена несколькими авторами, их данные указываются в порядке значимости вклада каждого автора в статью;
- **аннотация** (5-8 предложений) и ключевые слова (5-7 слов) на языке статьи располагаются перед текстом статьи;
- **текст статьи** в формате doc (Microsoft Word). Формат листа А4 (297х210 мм.). Все поля: левая сторона-2 см, остальные-1 см. Шрифт: TimesNewRoman. Размер символа 14 pt. Текст должен быть отформатирован по ширине без переносов, отступ в начале абзаца – 1 см. Межстрочный интервал – одинарный. Заголовок статьи форматируется по центру. В тексте статьи не должна использоваться автоматическая нумерация. Текст должен быть отредактирован, вычитан автором и подписан на последней странице;
- список использованных при подготовке статьи информационных источников располагается в конце статьи, (**список литературы**). Перечисление источников

дается в порядке ссылок на них в статье. Номер ссылки в тексте статьи оформляется в квадратных скобках, например: [1, с.15]. Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». При ссылках на Интернет-ресурсы указывается автор, название текста, источник, полный электронный адрес материала, дата его открытия. Не разрешаются ссылки на частные сообщения, отчеты, незащищенные диссертации и другие неопубликованные материалы;

- **резюме** на 2 других языках(с переводом сведений об авторе (ах), названия статьи, текста аннотации и ключевых слов). Если статья на казахском языке, то резюме на русском
- английском языках; если статья на русском языке, то резюме на казахском и английском языках; если статья на английском языке, то резюме на казахском и русском языках).

В конце статьи должна быть запись: «**статья публикуется впервые**», ставится **дата и подпись автора (авторов)**. Здесь же помещаются сведения об авторе (авторах): фамилия, имя, отчество полностью, электронный адрес, контактные телефоны.

Рисунки (графический материал) должны быть выполнены четко, в формате, обеспечивающем ясность передачи всех деталей, пронумерованы, подписаны и представлены на электронном носителе.

Статьи проходят внутреннее рецензирование в редколлегии без направления рецензии автором статей. Редколлегия в праве отклонять статьи, которые, по ее мнению, не соответствуют требованиям журнала. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). В случае переработки статьи по просьбе редакционной коллегии журнала датой поступления считается дата получения редакцией окончательного варианта. Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой право не вести дискуссию по мотивам отклонения. Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат.

Рукописи направляются в редакцию на e-mail: mail @ aui-aktobe.kz или почтовой связью по адресу:

030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе, 1, Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева, ООНИиРИП (с пометкой «статья в Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева»). Контактные телефоны: + 77132988037, + 77078288001.

REQUIREMENTS FOR PUBLICATIONS IN THE JOURNAL «BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE NAMED AFTER M. BUKENBAYEVA MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»

The article should contain the results of original research in the field of the corresponding group of specialties "Law", not previously published and not intended for publication in other publications. The author is obliged to inform the editorial Board when submitting an articles and other materials, whether they were published or submitted to other publications. The content of the article should include reviews of scientific works of foreign researchers on a similar problem, as well as links to at least one article in previous issues of the journal "Bulletin of the Aktope Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev".

Conditions for publishing an article in the journal:

- one positive review, certified by the seal of the institution, a leading specialist in this field of science (except for articles, the sole or first author of which is a candidate or doctor of science);
- extract from the minutes of the meeting of the department (division) of the institution with discussion and recommendation for publication;
- information about the author (s), article title, abstract, and keywords **in three languages (Kazakh, Russian and English)**;
- co-authorship involves no more than 3 authors;
- manuscript of the article from 6-7 pages, in signed by the author (s). Articles of more than 10 pages are approved by the editor-in-chief;
- a certificate stating that the article does not contain information containing state secrets, as well as information marked "For official use";
- copy of the subscription receipt for the magazine;
- photo of the author (s) (documentary portrait).

Order of arrangement of structural elements of the article:

- universal decimal classification index (**UDC**) in the upper-left corner;
- title of the article (in capital letters, bold),
- **Full name of the author (s)** (no more than 3 authors), **his academic degree, academic title, information about the author's place of work, city, country**. If the name of the organization does not explicitly indicate the city, then enter the city after the name of the organization, and for foreign organizations - the city and country(Academy of law enforcement agencies under the Prosecutor General's office of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan). If the article was prepared by several authors, their data is indicated in order of significance of each autor's contribution to the article;
- **the abstract (5-8 sentences) and keywords (5-7 words)** in the language of the article are placed before the text of the article;
- **text of the article in doc format (Microsoft Word). A4sheet format (297x210 mm.)**. Border lines: left - 2 cm, the rest-1 cm.. Font: TimesNewRoman. The symbol size is 14 pt. The text should be formatted in width without hyphenation, and the indent at thebeginning of the paragraph should be 1 cm. Line spacing – single. The article title is formatted in the center. Automatic numbering should not be used in the text of the article. The text must be edited, proofread by the author, and signed on the last page;
- the list of information sources used in the preparation of the article is located at the end of the article, (**list of references**). The list of sources is given in the order of references to them in the article (**list of references**) The list of sources is given in the order of references to them in the article. The reference number in the article text should be placed in square brackets, for example: [1, p.15]. The list of references is drawn up in accordance with GOST 7.1-2003 “Bibliographic

---

record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation. When linking to Internet resources, the author, title of the text, source, full e-mail address of the material, and the date of its opening are indicated. Links to private messages, reports, unsecured dissertations, and other unpublished materials are not allowed;

- **summary** in 2 other languages (**with translation of information about the author (s), article title,**

abstract text and keywords). If the article is in Kazakh language, summary in Russian and English languages; if the article is in Russian language, summary is in Kazakh and English; if the article is in English, then the summary is in Kazakh and Russian languages).

At the end of the article should be written: **“the article is published for the first time”, put the date and signature of the author (s)**. Here you can also find information about the author (s): full name, email address, and contact phone numbers.

Drawings (graphic material) be made clearly, in a format that ensures clarity of transmission of all details, numbered, signed and presented on electronic media.

Articles are reviewed internally by the editorial Board without sending a review to the authors. The editorial Board has the right to reject articles that, in its opinion, do not meet the requirements of the journal. The author (s) is responsible for errors and inaccuracies of scientific and factual nature. If the article is revised at the request of the editorial Board of the journal, the date of receipt is considered to be the date when the final version was received by the editorial board. If the article is rejected, the editorial board reserves the right not to discuss the reasons for rejection. Materials received by the editorial office are not subject to return.

Articles are sent to the editorial office by e-mail: mail @ aui-aktobe.kz or by post to:

1, Kursantskoe shosse, Aktobe city, Republic of Kazakhstan, 030011, Aktobe Law Institute of MIA of RK M. Bukenbayev, OSRaEPWD (marked “an article in the Bulletin of Aktobe Law Institute of Ministry of internal affairs the of Republic Kazakhstan named after M.Bukenbayev”). Contact: + 77132988037, + 77078288001.